

**Міністерство освіти і науки України
Черкаський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України
Черкаський державний технологічний університет
Кафедра історії та права ЧДТУ**

*Присвячується
Міжнародному дню прав людини*

**МАТЕРІАЛИ
II Всеукраїнської
науково-практичної конференції
«ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
УКРАЇНИ»**

13 грудня 2022 р.

**Черкаси
ЧДТУ
2022**

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Олег ГРИГОР	<i>голова оргкомітету, ректор Черкаського державного технологічного університету, д-р. політ. наук</i>
Ірина СТАДНИК	<i>заступник голови оргкомітету, канд. іст. наук, доц., завідувач кафедри історії та права Черкаського державного технологічного університету</i>
Віктор МИКОЛЕНКО	<i>заступник голови оргкомітету, д-р. юрид. наук, професор кафедри історії та права Черкаського державного технологічного університету</i>
Сергій ЮРКО	<i>секретар оргкомітету, канд. юрид. наук, доцент кафедри історії та права Черкаського державного технологічного університету</i>
Василь АКСЬОНОВ	<i>член оргкомітету, директор Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України</i>
Леонід ДАВИДЕНКО	<i>член оргкомітету, канд. юрид. наук, доц., доцент кафедри управління, інформаційних технологій та права Черкаського навчально-наукового відділення Львівського національного університету ім. І. Франка</i>
Юлія ІЛЛЯШЕНКО	<i>член оргкомітету, канд. іст. наук, доц., доцент кафедри історії та права Черкаського державного технологічного університету</i>
Валентин ЛАЗУРЕНКО	<i>член оргкомітету, д-р. іст. наук, проф., проректор з гуманітарно-виховних питань Черкаського державного технологічного університету, академік Національної академії наук вищої освіти України</i>
Алла ЛИСЕНКО	<i>член оргкомітету, канд. іст. наук, доц., доцент кафедри історії та права Черкаського державного технологічного університету</i>
Тетяна ПОСТРИГАНЬ	<i>член оргкомітету, канд. юрид. наук, доц., доцент кафедри історії та права Черкаського державного технологічного університету</i>
Сергій ТАРАНЕНКО	<i>член оргкомітету, канд. юрид. наук, доц., доцент кафедри історії та права Черкаського державного технологічного університету</i>
Максим ТЕПТЮК	<i>член оргкомітету, адвокат, старший викладач кафедри історії та права Черкаського державного технологічного університету</i>
Людмила ТЕПТЮК	<i>член оргкомітету, канд. іст. наук, доц., доцент кафедри історії та права Черкаського державного технологічного університету</i>
Оксана ХУДОЛЕЙ	<i>член оргкомітету, канд. іст. наук, доц., доцент кафедри історії та права Черкаського державного технологічного університету</i>
Вікторія ЧУБАНЬ	<i>член оргкомітету, канд. екон. наук, доц., доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України</i>
Оксана ЯШАН	<i>член оргкомітету, канд. іст. наук, доц., доцент кафедри історії та права Черкаського державного технологічного університету</i>

Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми
М34 **правової системи України» : 13 грудня 2022 р. [Електронний ресурс] /**
[Упоряд. : І. Ю. Стадник, С. С. Юрко] ; М-во освіти і науки України, Черкас.
держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2022. – 125 с.

УДК 34(477)(063)

Оргкомітет вважає за доцільне повідомити, що не всі положення і висновки окремих авторів є беззаперечними. Разом з тим, вважаємо можливою їх публікацію з метою обговорення.

УДК 340.11

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ЗАКОНУ ЯК ЙОГО НЕОБХІДНОЇ ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНОЇ УМОВИ

Михайло ТЕПЛЮК,
доктор юридичних наук,
член-кореспондент НАПрН України

Теорія права не уявляється без такої важливої її складової як теорія закону, що завжди була предметом особливої уваги теоретиків права і набула розвитку в різних аспектах. Але, незважаючи на велику кількість праць, в яких автори так чи інакше висвітлюють теоретичні питання закону, одна з найважливіших проблем цієї теорії залишається нез'ясованою. Мова йде про визначення *предмета закону*. Про невирішеність вказаної проблеми засвідчує не лише законодавча практика, якій доводиться мати справу з цією проблемою, а й аналіз наукової літератури.

Показовими у цьому сенсі є наступне. По-перше, відсутність у юридичній енциклопедичній та словниковій літературі визначення терміна «*предмет закону*». Наприклад, Ю. С. Шемшученко надає наступне визначення *предмета права*, яким є «правовідносини, тобто суспільні відносини, що регулюються правом». Предмет права «тісно пов'язаний з поняттям *об'єкта права*», його поняття «фактично збігається з поняттям предмета правового регулювання». Поняття «предмет права» має важливе значення «для встановлення обсягу і характеру регламентованих правом суспільних відносин, для вивчення права в цілому та в його галузевому розрізі» [1, с. 60]. Дане визначення автором фактично відтворено в енциклопедичному юридичному словнику [2, с. 725].

Натомість, інша вітчизняна юридична енциклопедія не містить не тільки терміна «предмет закону», а навіть терміна «предмет права» [3, с. 952].

У фундаментальному п'ятитомному науковому виданні правової доктрини України перший том присвячено проблемам загальнотеоретичної та історичної юриспруденції, в якому в контексті концепцій сучасної української державності характеризується «Національна доктрина джерел права». Остання розглядається на загальному рівні, а тому не містить характеристики закону як найважливішого джерела права України, а тому немає в ній згадки і про поняття предмета закону. Відсутня характеристика цього поняття також у підрозділі «Юридична техніка: питання доктрини», який вміщено за попереднім підрозділом. Отже, проблематика предмета закону залишилася поза увагою вітчизняного правознавства, незважаючи на те, що уже в позаминулому столітті її досліджували теоретики права.

Так, М. М. Коркунов при розгляді питання про відношення указу до закону зазначав, що точне розмежування законів і указів викликає великі труднощі. У конституціях того часу існували два підходи до компетенції законодавчих органів. Вони або визначають цю компетенцію за змістом,

вимагаючи законодавчих актів для видання тільки деяких норм, що стосуються прямо встановлених конституцією предметів, або обмежуються загальним положенням, що закони видаються лише за участі представницького зібрання, не визначаючи при цьому поняття законодавства за його змістом. Між указом та законом ними визначається таке співвідношення, що юридичні норми встановлюються указами, і тільки як виняток, у прямо передбачених конституцією випадках – законом.

З аналізу конституційних положень автор дійшов такого висновку: оскільки конституція не дає визначення закону за змістом, у ній самій не можна знайти підстави для визначення поняття закону в матеріальному сенсі, а отже вона вживає цей термін у формальному смислі, тобто не у сенсі юридичної норми, а у значенні акта, виданого в законодавчій формі й такого, що має силу закону [4, с. 259–261].

Між тим, сучасна Конституція України також не визначає поняття закону, проте містить положення, які характеризують цей нормативно-правовий акт з точки зору його місця в системі нормативних актів, а також в частині суб'єкта та порядку його прийняття і надання чинності та введення в дію закону, визначаючи закон таким чином у формальному сенсі. Водночас, в ній надано також змістовне визначення предмета закону. Зокрема, стаття 92 Конституції України спеціально встановлює перелік питань, які визначаються або встановлюються виключно законами. Оскільки цей перелік не містить вказівки на інші питання, які можуть бути визначені або встановлені законом, то з цього випливає, що предметна сфера закону щодо кола питань, які належать до неї, передбачена цілком певно.

Проте це не означає, з моєї точки зору, що предмет закону конституційно визначений повною мірою. Справа в тому, що самі формулювання питань, які визначаються або встановлюються законом, лише позначають контури вказаного предмета, тому що у багатьох випадках такі формулювання потребують більшої конкретизації, додаткового їх тлумачення.

Разом з тим, В. М. Протасов щодо *предмета правового регулювання* вказує, що у теорії права має місце певна суперечність: якщо таким предметом традиційно вважаються деякі суспільні відносини, будова яких не аналізується з точки зору їх структури, наявності в них тих чи інших елементів, то звідки останні з'являються у правовідносинах? На думку автора, суспільні відносини не містять у собі ніяких елементів, а в предметі правового регулювання міститься ще деяка низка явищ, що в результаті правового регулювання беруть участь у формуванні правового відношення як складного цілісного утворення. Такий предмет повинен містити, по-перше, деяку множину суб'єктів. А оскільки кожний суб'єкт є учасником багатьох відносин, то для визначення меж і характеру правового регулювання необхідно встановити *рід діяльності*, яка вимагається від суб'єктів і необхідністю якої обумовлюється необхідність правового регулювання.

Як вважає В. М. Протасов, передбачуваний предмет правового регулювання варто аналізувати як складне утворення за кількома параметрами:

за суб'єктами (з точки зору їх соціальних якостей); за характером існуючих між ними відносин (у плані відповідності роду необхідної діяльності); за характером поведінки суб'єктів (якою мірою воно наближається до ідеальної моделі, що її планується закріпити у правових нормах); у плані фактичних ситуацій, з якими слід пов'язувати належні варіанти поведінки (прототип юридичних фактів) [5, с. 36–38].

У підсумку автор вийшов на цілісне правове регулювання поведінки на рівні галузі права. Законодавець, стверджує він, плануючи галузеве регулювання, повинен звернути увагу на: а) суб'єктів, яких належить залучити у коло правових відносин галузі; б) їх соціальні якості, властивості з точки зору готовності до діяльності, яка вимагається; в) фактичні ситуації, з якими потрібно зв'язати правові наслідки; г) стан суспільних відносин; д) характер наявної діяльності; е) об'єкти поведінки та об'єкти інтересу учасників суспільних відносин.

На мою думку, такий підхід до визначення предмета правового регулювання є нереальним. Адже законодавець далеко не завжди бере до уваги вказані фактори, в тому числі через практичну неможливість оцінити їх. Як, наприклад, «звернути увагу» на «фактичні ситуації, з якими потрібно зв'язати правові наслідки»? Хто може взагалі передбачити або хоча б уявити усі *фактичні* ситуації?

Таким чином, проблема визначення предмета закону в теорії права не може вважатися дослідженою достатньою мірою. Насправді вона потребує значно більш ретельного вивчення та формулювання наукового поняття «предмет закону», без якого теорія закону не може претендувати на статус наукової теорії. З іншого боку, теоретична розробка поняття предмета закону вкрай потрібна для законодавчої практики, оскільки визначення предмета закону є необхідною техніко-юридичною умовою розробки та прийняття будь-якого закону України, а також систематизації національного законодавства на основі предметної єдності законів.

Теоретичне визначення предмета закону повинно знайти його нормативне закріплення в окремому законі про закони і законодавчу діяльність, який уже впродовж кількох десятиліть пропонують ухвалити науковці.

Список використаних джерел

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : «Укр. енцикл.», 1998. Т. 5: П-С. 2003. С. 60.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., переробл. і доповн. К. : Вид-во «Юридична думка», 2012. С. 725.
3. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2016 Т. 3: Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. Ун-т імені Ярослава Мудрого, 2017. 952 с.
4. Коркунов Н. М. Указ и закон. Санкт.-Петербург, 1894. С. 259–261.
5. Протасов В. Н. Что и как регулирует право: Учеб. пособ. М. : Юристь, 1995. С. 36–38.

ІНФОРМАЦІЯ У ПРАВІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА (до питання класифікації)

Олексій ЮЩИК,
кандидат юридичних наук,
докторант Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України

Згадування про інформаційне суспільство уперше з'явилося ще всередині минулого століття у зв'язку з появою кібернетики і математичної теорії зв'язку. Разом з тим, сам термін «інформаційне суспільство» з'явився лише наприкінці ХХ ст., разом з перетворенням мережі Інтернет на глобальну мережу і настанням епохи «загальної інформатизації». З цього часу уявлення про інформаційне суспільство із тільки гіпотези перетворилося на життєву реальність, а в науковій літературі термін «інформаційне суспільство» отримав відповідного визначення: інформаційне суспільство – таке суспільство, що засновується на вмінні усіх і кожного обробляти інформацію.

Першими, хто передбачив появу інформаційного суспільства, вважаються основоположники кібернетики і математичної теорії зв'язку К. Шеннон, Н. Вінер, Д. Нейман, А. М. Колмогоров, чиї праці зробили можливою появу комп'ютерних технологій та програмного забезпечення, свідками яких ми є сьогодні. Щодо «філософського підґрунтя» інформаційного суспільства, її пов'язують з іменами Ж. Бордйара, К. Поппера, інших ідеологів «відкритого суспільства», які висували у своїх працях тезу про перехід після суспільства індустріального до суспільства «постіндустріального» чи «інформаційного» (або «когнітивного») суспільства [1, с. 5–6].

Таке істотне перетворення суспільства супроводжується змінами відносин людей у різних сферах життя, а разом з тим змінюється управління вказаними відносинами та їх правове регулювання. У зв'язку з цим становить науковий та практичний інтерес питання, які саме зміни відбуваються у діючому праві в умовах інформаційного суспільства, яким чином впливають на його розвиток процеси інформатизації.

Однією з помітних змін у праві стала поява нового правового галузевого утворення в системі права – *інформаційного права*; його визначають як «комплексну галузь права, норми якої регулюють відносини, пов'язані з реалізацією права на інформацію, зі здійсненням інформаційної діяльності при збиранні, одержанні, виробництві, поширенні, зберіганні тощо інформації; формуванням інформаційних ресурсів; наданням інформаційних послуг; функціонуванням інформаційно-комунікаційних систем; захистом інформації від несанкціонованого доступу та інші інформаційні відносини». Зовнішню форму виразу інформаційного права характеризує інформаційне законодавство.

Інформаційне право як галузь перебуває у стадії становлення; воно також є предметом наукового дослідження та навчальною дисципліною [2, с. 354].

Основою галузі інформаційного права є Закон України «Про інформацію», в якому надано нормативне значення терміна «інформація» – це «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [3].

З моєї точки зору, ця формула є надто абстрактною, оскільки не пов'язує поняття інформації з можливістю сприйняття її адресатом. Наприклад, відомості, надруковані чи відображені в електронному вигляді мовою, якою не володіє адресат, для останнього не є інформацією. Також не виключає дане визначення «інформаційного сміття», яким заперечується дійсна інформація, хоча останнє може бути збережене на носіях чи в електронному вигляді (приміром, комп'ютерні «віруси» або радіоперешкоди, тощо).

Характеристика змін права в інформаційному суспільстві залежить від того, як розуміти поняття «інформація», оскільки в науковій літературі дане поняття отримало значну кількість різноманітних формулювань. Якщо брати різні підходи до визначення вказаного поняття, то з праць останнього часу звертає на себе увагу монографія Є. П. Тептюка, в якій здійснено детальний аналіз існуючих у літературі визначень і на його основі сформульовано авторську дефініцію цього поняття. В ній автор зазначає таке: «у найбільш узагальненому, широкому розумінні інформація – це *особлива форма вираження об'єктивної реальності, що пов'язана з її відбиттям у процесі взаємодії живих організмів між собою, а також з неорганічною природою, яка спонукає їх до виконання певної роботи*» [4, с. 6–14].

Наступним кроком автор визначає поняття публічної інформації як одного з різновидів або однієї з форм існування інформації, здійснюючи класифікацію інформації на види. У роботі проаналізовано різні класифікації інформації, які пропонуються в літературі, за кількома різними критеріями. Така класифікація є малопродуктивною, оскільки, за його словами, «вибір її критеріїв має випадковий характер, позбавлений достатніх логічних підстав, внаслідок чого поділена інформація не відзначається своєю специфікою і може належати одночасно до кількох груп. Наприклад, одна й та сама інформація може бути одночасно спеціалізованою за призначенням, документованою, місцевою за територією поширення, і водночас нейтральною або шкідливою за її значенням для суспільства» [5, с. 14–16].

Зі свого визначення поняття інформації автор здійснює поділ її на «два основні види: 1) інформація, що циркулює у живій природі без суспільства, опосередковуючи життєві процеси рослинного і тваринного світу (біологічна); 2) інформація, що циркулює у людському суспільстві (соціумна, соціальна)». Такою видовою класифікацією Є. П. Тептюк виокремлює поняття соціальної інформації, з якою мають справу усі науки про суспільні явища і процеси, при цьому вказавши, що єдиного визначення поняття «соціальна інформація» на цей час також немає. На основі аналізу класифікацій соціальної інформації ним

зроблено висновок про «різні підстави для класифікації соціальної інформації», зокрема, за належністю до певної сфери життєдіяльності людини (економічна, правова, політична, наукова тощо інформація) [6, с. 16–18].

Цей підхід збігається з класифікацією інформації за *сферою її виникнення*, в якій виділяють *механічну* (елементарну) інформацію, що відбиває об'єкти неживої природи, *біологічну* інформацію, що відбиває процеси тваринного і рослинного світу, та *соціальну* інформацію, що відбиває суспільні процеси. Але нежива природа є об'єктом та інформацію не продукує, зокрема і механічну.

Водночас, досить спірним є поділ інформації на види у ст. 10 Закону України «Про інформацію» за її *змістом*: про фізичну особу; довідково-енциклопедичного характеру; про стан довкілля (екологічна інформація); про товар (роботу, послугу); науково-технічна; податкова; правова; статистична; соціологічна; критична технологічна; інші види інформації. Цей поділ є некоректним, по-перше, тому, що перелік видів інформації не є закритим, а отже якісь види інформації залишаються невідомими; по-друге, тут має місце *випадковий поділ без чіткого критерію*. Чому, наприклад, інформація про фізичну особу не є ще й інформацією статистичною або правовою чи довідково-енциклопедичною?

Є також варіанти поділу інформації за її *суспільним призначенням* на *масову* (суспільну), *спеціальну* та *особисту*. Далі *спеціальна* інформація поділяється на *виробничу, технічну, управлінську та наукову*. Деякі класифікації за критерієм *форми суспільної свідомості* виділяють економічну, політичну, правову, наукову, естетичну, релігійну та філософську інформацію. Отже, наприклад, інформація наукова виділяється за різними критеріями – як вид спеціальної інформації та як особлива форма суспільної свідомості, що не можна визнати коректним діленням.

Для виділення *правової* інформації потрібно класифікувати *соціальну* інформацію за її *призначенням для використання* – на *загальну* (масову) інформацію для використання її *усіма* споживачами (наприклад, інформацію про події суспільного життя, про погоду, новини тощо) і *спеціальну* інформацію (для використання її *спеціалістами*), в якій наступним кроком виділяється *управлінська* інформація за критерієм спеціальних сфер життя.

А наступним кроком, враховуючи поняття «управління», визначити той критерій, на основі якого виокремлюється *правова* інформація в якості одного із видів управлінської інформації.

Таким вбачається загальний підхід до класифікації інформації та визначення поняття «правова інформація» як одного з багатьох різновидів інформації. Адже якщо не визначити попередньо родо-видовий зв'язок правової інформації, то немає логічних підстав взагалі формулювати дефініцію її поняття, що підтверджується неприйнятним законодавчим визначенням поняття правової інформації.

Список використаних джерел

1. Информационное общество: Сб. – М.: ООО «Издательство И74 АСТ», 2004. 507 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. Акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., переробл. і доповн. К. : Вид-во «Юридична думка», 2012. 1020 с.
3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/main.cg?nreg> (дата звернення: 10.10.2018).
4. Тептюк Є. П. Законодавче регулювання та судовий захист права на доступ до публічної інформації в Україні: монографія. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2019.
5. Там само.
6. Там само.

УДК 340.111

**ПРЕДМЕТ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ:
ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ**

Олексій ЮЩИК,

*доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*

Методологічна криза суспільних наук, що стала очевидною у 90-і роки, не обійшла також юридичну науку. Виникають нові й нові варіанти праворозуміння, а разом з ними змінюються уявлення про предмет юридичної науки, однозначного визначення якого не існувало ніколи. Сьогодні юристів навчають за підручниками різних теорій: «теорії держави і права», «теорії права і держави», або просто «теорії права», без держави.

Зокрема, М. Марченко стверджує, що визначення предмета *теорії держави і права* означає встановлення кола суспільних та інших явищ, інститутів і установ, які вона вивчає. Ця наука має справу передусім з державою і правом. Та оскільки вивчення останніх здійснюють і інші науки (історія держави і права, філософія, політологія, соціологія, галузеві юридичні дисципліни тощо), а кожна розглядає лише той або інший їхній аспект, то через це держава і право як такі не можуть виступати в якості предмета теорії. А далі автор констатує, що в науковій та учбовій літературі *немає єдиного розуміння предмета теорії держави і права*, і різне уявлення про предмет даної наукової дисципліни було не лише в радянський та пострадянський період, а й стосується праць, опублікованих у «перебудовні» й «постперебудовні» роки. Цю обставину він пояснює «винятковою складністю, багатоаспектністю та внутрішньою суперечливістю досліджуваної державно-правової матерії» [1, с. 5].

Так само М. Рассолов пише, що аналіз виданих в останні роки підручників, навчальних посібників і монографій з *теорії держави і права* вказує на різне розуміння предмета цієї «фундаментальної правової науки».

Виникає навіть питання про розділення традиційної теорії держави і права на дві частини – теорію держави і теорію права. На думку цього автора, предмет даної науки впливає з її назви, і таким предметом є держава і право як суспільні явища [2, с. 6–7].

Іншої думки В. Протасов, який характеризує навчальний курс *теорії права та держави* як комплексну навчальну дисципліну, яка базується на двох науках – загальній теорії права і загальній теорії держави, кожна з яких має свій предмет. З його точки зору питання загальної теорії *держави* в рамках курсу «Теорії права та держави» мають висвітлюватися, якщо це необхідно для пояснення і розуміння загальної теорії права. При цьому питання *теорії держави* в підручниках і навчальних посібниках з «Теорії права і держави» мають викладатися *перед* питаннями теорії права, оскільки та обставина, що в назві навчальної дисципліни «право» ставиться на перше місце, ще не означає, що й питання права повинні розглядатися одразу [3, с. 8–10].

З такою рекомендацією не погоджуються автори ще одного підручника, в якому В. Нерсисянц розмірковує про предмет *загальної теорії права та держави* як про загальну теорію *усієї юриспруденції*, що є *єдиною самостійною системно цілісною наукою*. Предметом загальної теорії права та держави є загальнонаукові основи усієї юриспруденції, її предмет і методологія, її система та структура, її онтологія, гносеологія та аксіологія. При цьому звернено увагу на дуалізм об'єктів і єдність предмета юриспруденції та зауважено, що один і той самий об'єкт може вивчатися різними науками, при тому кожна наука вивчає даний об'єкт з позицій свого особливого предмета й методу.

Аби зняти й подолати вказаний дуалізм понять та досягти потрібної єдності предмета науки, вважає В. Нерсисянц, необхідно виходити або з поняття права, або з поняття держави. Одне з цих понять повинно бути логічно первинним, базовим, визначальним, предметоутворюючим, а друге – вторинним, обумовленим першим, поняттям. Предметом єдиної науки про право і державу, таким чином, може бути або поняття права, що включає в себе правове поняття держави (тобто правове вчення про державу, юридичну теорію держави), або поняття держави, яке включає в себе поняття права (тобто державне вчення про право, державну теорію права). Третього шляху до понятійно-предметної єдності однієї теоретично послідовної науки про два різних об'єкти (право і державу), – переконує автор, – немає і за логікою не може бути. Без логічної первинності одного з цих двох понять ми будемо мати справу не з єдиною наукою (єдиною теорією), а з еkleктичним, внутрішньо суперечливим конгломератом характеристик і визначень різних понять та предметів.

Уже цих прикладів достатньо для висновку про відсутність єдності поглядів щодо предмета науки про державу і право. Свого часу Л. Явич визнавав, що завдання класифікації політичних і юридичних знань на даний час не вирішено, та слушно зазначав, що його не можуть намагатися вирішити самі лише юристи, проблема пов'язана з аналізом системи усієї суспільної науки [4, с. 7–8].

Навіть подолання «дуалізму об'єктів» єдиної науки, як вважав В. Нерсисянц, не вирішує проблему єдності її предмета, оскільки підхід автора є методологічно хибним, заснованим на *метафізичному* дихотомічному протиставленні понять «право» і «держава», що виключає їх діалектичний зв'язок. Звідси й предметна *альтернатива* для «єдиної науки про право і державу», з вибором в якості *одного предмета*: або це *поняття права*, що включає в себе правове поняття держави (тобто правове учення про державу, юридичну теорію держави), або *поняття держави*, що включає в себе поняття права (тобто державне учення про право, державну теорію права).

Автора при цьому не бентежить, що в *одному понятті права* будуть *два поняття* з *непевно-тавтологічними* визначеннями («правове поняття держави» – в загальному понятті *права*), та, з іншого боку, в *єдине поняття держави* треба буде включити уже не якийсь *поняття права* (наприклад, «державне право»), а потрібно оперувати «державним ученням» про право, «державною *теорією*» права. Адже «третього шляху до єдності однієї науки про два об'єкти (право та державу) *немає й за логікою не може бути*»: без «логічної первинності одного з цих двох понять» вийде, на думку автора, не єдина наука, а вийде «еклектичний, внутрішньо суперечливий конгломерат характеристик і визначень різних понять і предметів».

У даному випадку автор зробив свій вибір на користь *юридичної науки*, «яка виникла, розвивалася і розвивається як юриспруденція, предмет якої – *поняття права* та відповідне правове *поняття держави*». Таким чином ми знову маємо *два поняття*, однак уже не «включених» одне в друге, а «відповідних» одне одному при «логічній первинності одного з них». Своєрідний, треба визнати, логічний прийом усунення «предметного дуалізму» єдиної науки...

Труднощі у визначенні предмета юридичної науки, на мій погляд, зумовлені не так складністю об'єктів її дослідження (є й більш складні об'єкти), тим більше їх «дуалізмом», скільки існуючими уявленнями про *політику*, котра, як і юридичне право, органічно пов'язана з феноменом *держави*. Політика і право у трикутнику «політика – право – держава», умовно кажучи, не можуть «поділити» між собою *державу*; а за ними політологи й правознавці заблукали у цьому «бермудському трикутнику понять», частенько опиняючись у чужому предметному просторі.

Та справа не лише у відсутності чіткого поняття політики, а й так само у відсутності чіткого поняття права, у кризі праворозуміння, про яку останніми роками сказано уже достатньо [5, с. 14–20; 6, с. 205–211; 7, с. 9–20].

На моє переконання, є лише одна теорія права, а саме, *діалектична теорія*, яка поділяє *загальне поняття права* на: 1) первісне звичаєве право, 2) юридичне право і 3) гуманістичне право, визначаючи їх в якості видів права [8, с. 682]. Лише вказана теорія дає можливість поєднати два об'єкти науки про право і державу в одному предметі юридичної науки. Адже остання є наукою не про державу і про «право взагалі», а про державу і *юридичне право*, як два юридичні явища, органічно пов'язані між собою.

Тому й загубилися в «бермудському трикутнику понять» теоретики права, визначаючи предмет власної науки, що безпідставно підмінюють загальне (родове) поняття права його видовим поняттям «юридичне право», при цьому видаючи останнє за право взагалі як таке. Переконає в цьому висновку дослідження автором одного з видів права, а саме – первісного права, в якому навіть згадки немає про державу, проте цілком органічно розвивається загальне вчення про право, конкретизуючи наукове поняття права [9].

Список використаних джерел

1. Марченко М. Н. Проблемы теории государства и права: учеб. М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. С. 5.
2. Теория государства и права: Учебник для вузов / Под ред проф. М. М. Рассолова. 2-е изд., перераб. и доп. М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004. 735 с.
3. Протасов В. Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Юрайт-М, 2001. 346 с.
4. Явич Л. С. Общая теория права. Л. : Изд-во Ленингр. универ-та. 1976.
5. Ющик О. І. Методологічна парадигма наукового пізнання права. Journal «ScienceRise: Juridical Science». 2017. № 2(2).
6. Ющик О. І. Теорія права проти права теорії. Часопис Київського університету права. 2021. № 4.
7. Ющик О. І. Про «посткласичну теорію права» та її наукову новизну. Право України. 2022. № 2.
8. Ющик А. И. Диалектика права / А. И. Ющик. К. : Ред. журн. «Право Украины»; Ін Юре, 2013. Кн. 1: Общее учение о праве (Критический анализ общеправовых понятий). Ч. II. 2013. 768 с.; сайт: pravotriada.com.
9. Ющик А. И. Диалектика права / А. И. Ющик. К. : Ред. журн. «Право Украины»; Ін Юре, 2013. Кн. 2: Первобытное право (Очерк теории происхождения права). К. : Парлам. вид-во, 2021. 864 с.

УДК 340.115:34.06

ДОКТРИНА ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ: ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ

Віра РИНДЮК,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри теоретичної юриспруденції

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Поняття «доктрина» взагалі в словниках традиційно тлумачиться як політичне, наукове, філософське, військове і т. ін. вчення, теорія, система поглядів [1, с. 314]. Для позначення розроблених та обґрунтованих вченими-юристами вчень, теорій, ідей, суджень у сфері права в науковій літературі використовуються терміни «правова доктрина» або «юридична доктрина».

Зокрема, І.В. Семеніхін пише, що правову доктрину можна визначити як зумовлену характером правової культури суспільства цілісну і логічно узгоджену сукупність визнаних юридичною (насамперед академічною) спільнотою ідей та наукових поглядів на право, що є основою професійної правосвідомості і концептуальним підґрунтям нормотворчої, правозастосовної, правотлумачної діяльності [2, с. 34]. При цьому, зазначений автор підкреслює, що досліджуючи природу, сутність феномену правової доктрини, необхідно зосередити увагу на питанні регулятивної ролі доктрини, особливостей її формування, зовнішніх форм вираження, об'єктивізації, ступеня обов'язковості в юридичній практиці [3, с. 129].

Сьогодні провідні вітчизняні науковці все частіше констатують нагальну потребу у формуванні науково обґрунтованої юридичної доктрини України. О.І. Ющик зазначає, що можна говорити про різне розуміння юридичної доктрини різними авторами, але на цьому етапі розвитку для країни важливо вести мову не про науковий трактат з проблем держави і права, а про офіційний обов'язковий документ, про дороговказ для здійснення необхідних Україні політико-правових та інших реформ [4]. Вчений пише, що юридична доктрина України – це системне уявлення про комплексне перетворення політичної та правової систем України на науковій основі; той проект, який поєднує різні ідеї перетворень «під прапором» національної ідеї України. При цьому, універсальною національною ідеєю сучасності є розбудова незалежних, суверенних, демократичних, соціальних, правових національних держав, і залежно від конкретно-історичних умов кожної держави ця універсальна ідея набуває специфічного змісту, своєї особливої національної ідеї для кожної країни [5, с. 13].

Теоретичні положення розроблені вченими-юристами в процесі наукових досліджень отримують доктринальну форму як найбільш цінна для суспільства та держави квінтесенція знань сформульованих юридичною наукою; втілюються в доктрині як своєрідному узгодженому підсумку наукового пізнання тих чи інших правових явищ. Лише та частина наукових положень набуває ознак доктринальності, яка отримує загальне визнання юридичної спільноти, що є підставою для легітимації доктрини в суспільній свідомості, можливого офіційного визнання державою (наприклад, шляхом включення того чи іншого доктринального положення в текст закону), сприйняття її юридичною практикою [6, с. 29].

Зазначене стосується, зокрема, й такого правового феномену як юридична техніка, найбільш оптимальною формою концептуалізації якої є доктринальна. В дисертаційній роботі «Законодавча техніка: поняття, форми, види, реалізація в Україні» (Київ, 2008) [7] автора цієї доповіді вперше в юридичній науці юридична техніка була розглянута як цілісне правове явище – спосіб юридичної діяльності, а не як механічний набір, конгломерат її складових (сукупність засобів, прийомів, правил, методів і т.п.). При цьому, зазначалося, що основним видом діяльності, пов'язаної з правом, є юридична діяльність, зміст якої становить реалізація державним апаратом законодавчої,

адміністративної і правоохоронної функцій, або, інакше, правове оформлення державного управління суспільством. В роботі було обґрунтовано розуміння юридичної техніки як необхідного способу юридичної діяльності державного апарату (держави в особі її органів, наділених державно-владними повноваженнями).

Юридична техніка з точки зору її змісту, як спосіб юридичної діяльності, як образ дії, безпосередньо втілюється в прийомах, методах і порядку юридичної діяльності, які охоплюються загальним поняттям «спосіб». Юридична техніка включає різноманітні за змістом прийоми, методи, та порядок юридичної діяльності, які утворюють певну структуру юридичної техніки, внутрішньо формують її зміст. Залежно від особливостей змісту і характеру цих елементів було запропоновано виокремити наступні форми юридичної техніки: мовну (продуктом юридичної діяльності завжди є правовий акт, що має певну специфіку мовного вираження), логічну (правовий акт викладається з дотриманням законів логіки, зокрема, і юридичної логіки) та процедурну (виробляється й реалізується правовий акт з дотриманням певного юридично визначеного порядку дій). Відповідно, було сформульовано авторську дефініцію поняття юридичної техніки як сукупності мовних та логічних прийомів, методів, а також юридичних процедур юридичної діяльності державного апарату по виробленню та реалізації правових актів з метою встановлення належного правопорядку в суспільстві.

Щодо видів юридичної техніки, то, в названій дисертаційній роботі було запропоновано проводити класифікацію юридичної техніки на види залежно від видів юридичної діяльності на законодавчу, адміністративну (виконавчу) та правоохоронну техніку. При цьому, мовна, логічна, процедурна форми юридичної техніки є загальними для всіх її видів, а прийоми, методи та порядок юридичної діяльності, які наповнюють ці форми юридичної техніки, мають свої особливості, зумовлюючи відповідні видові особливості юридичної техніки. Розглядаючи питання віднесення юридичної техніки до теоретичної або практичної сфери, було зазначено, що юридична техніка є практичним явищем – способом практичної діяльності державного апарату по виробленню і реалізації права. Це, звичайно, не виключає, а навпаки, передбачає теоретичне дослідження питань юридичної техніки юридичною наукою. Розробка теорії юридичної техніки є передумовою її ефективного використання в юридичній діяльності та вироблення технічно досконалих правових актів.

Питання доктрини юридичної техніки розглядалося вітчизняними науковцями. Зокрема до п'ятитомного видання НАПрН України «Правова доктрина України» (Харків, 2013) було включено підрозділ «Юридична техніка: питання доктрини» [8, с. 638–691]. Автори цього розділу підтримують думку, що відправною точкою при визначенні видів юридичної техніки є її дефініція як способу юридичної діяльності державного апарату. При цьому, юридична діяльність як діяльність державного апарату з вироблення і реалізації права взагалі у такій абстрактній формі не існує, а здійснюється як законодавча, адміністративна та правоохоронна функції держави [8, с. 646, 656]. І. Д. Шутак

в своїй доповіді «Юридична техніка: доктринальні аспекти» (Харків, 2015) робить висновок, що юридична техніка – теоретико-прикладна юридична наука, предметом вивчення якої є закономірності раціональної юридичної діяльності зі створення, тлумачення та реалізації права. У системі юриспруденції юридична техніка вирішує завдання систематизації знань про методи та прийоми юридичної діяльності, що формуються загальною теорією права, галузевими та прикладними юридичними науками [9, с. 6]. Щодо засобів юридичної техніки, які наповнюють її зміст, то пропонується розрізняти загальні (формально-атрибутивні, логічні, мовні) та спеціально-юридичні (юридичні конструкції, презумпції, фікції, посилення, відсилання, застереження, примітки) [10, с. 41].

Таким чином, на сьогодні для теоретиків права актуальними є питання зведення в єдину концепцію знань про юридичну техніку та розробка обґрунтованої наукової теорії юридичної техніки, формування доктрини юридичної техніки на основі спільної узгодженої позиції щодо розуміння останньої як способу юридичної діяльності, а також широке впровадження доктрини юридичної техніки в практику юридичної діяльності. Слід зазначити, що така доктрина юридичної техніки для успішної її реалізації має бути складовою єдиної цілісної юридичної доктрини як офіційного обов'язкового юридичного документа.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Семеніхін І. В. Правова доктрина: поняття, ознаки, структура. Проблеми законності. 2016. № 132. С. 26–36.
3. Семеніхін І. В. Правова доктрина: поняття та особливості. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2009. Вип. 18. С. 129–135.
4. Ющик О. І. Криза влади чи влада кризи? Голос України. 1 грудня 2020 року. URL: <http://www.golos.com.ua/article/339049>.
5. Ющик О. І. Юридична доктрина України: актуальність і науково-методологічні основи. Право України. 2021. № 2. С. 13–28.
6. Семеніхін І. В. Правова доктрина: загальнотеоретичний аналіз / Нац. акад. прав. наук. України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування; наук. ред. О. В. Петришин. Х. : Юрайт, 2012. 88 с.
7. Риндюк В. І. Законодавча техніка: поняття, форми, види, реалізація в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2008. 194 с.
8. Правова доктрина України: у 5 т. Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. Х.: Право, 2013. 976 с.
9. Шутак І. Д. Юридична техніка: доктринальні аспекти / Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання: тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції (м. Харків, 30 вересня – 1 жовтня 2015 року) / за ред. проф. В. В. Комарова та І. Д. Шутака. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 3–7.
10. Шутак І. Д. Юридична техніка: курс лекцій / Івано-Франківськ: Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки. Дрогобич : Коло, 2015. 228 с.

ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ТА ПРАВА НА ГРОМАДЯНСТВО В УКРАЇНІ

Анастасія ФОКІНА,

*аспірантка Навчально-наукового інституту права
імені князя Володимира Великого ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
завідувач сектору організаційного забезпечення діяльності
Державного секретаря Міністерства Секретаріату
Державного секретаря Міністерства юстиції України*

Статтею 15 Загальної декларації прав людини встановлено, що кожна людина має право на громадянство [1]. Тобто, у міжнародному законодавстві декларується що право на громадянство є невід'ємним правом кожної людини.

Одним з перших, хто визначив зміст громадянства був давньогрецький мислитель Арістотель, у розумінні якого громадяни – це чоловіки, які мають право й обов'язок брати участь у здійсненні законодавчої та судової влади. Так, громадянство означало володіння політичними правами лише певної групи жителів у межах поліса – вільних громадян чоловічої статі [2, с. 214–215].

Л. Терещенко стверджує, що існують природні та *набуті права*, останні з яких зазвичай характеризують соціально-політичний статус людини і громадянина (*інститут громадянства*, право на участь у вирішенні державних справ і т.д.) [3, с. 7].

Політичні права і свободи, серед іншого, «це конституційно визначена *міра можливої політичної поведінки* особи, насамперед участі у безпосередньому народовладді, здійсненні державної влади і місцевого самоврядування, *в яких особа виступає передовсім як громадянин України*, учасник суспільно – владних відносин. < ... > *Політичні права і свободи належать громадянам України і виражають зміст правовідносин між особою та державою*» [3, с. 74].

У літературі висловлюється позиція, що до політичних прав належать право на громадянство, право брати участь у виборах та бути обраним, право на об'єднання, право на проведення мирних зібрань та ін. [5, с. 54]. Разом з тим, у переважній більшості право на громадянство окремо не відносять до системи політичних прав і свобод, крім того М. Суржинський право на громадянство розглядає як загальний принцип інституту громадянства.

Як зазначає С. Халюк, *громадянство України* розглядають як «постійний правовий зв'язок особи з державою, який зумовлює наявність у них взаємних прав, свобод та обов'язків як на території країни, так і за її межами. У відповідності з українським законодавством громадянство регулюється не просто як правовий взаємозв'язок людини і держави, а є

невід'ємним правом людини, яке держава зобов'язана визнавати, поважати і забезпечувати» [3, с. 76].

Відповідно до статей 4 та 25 Конституції України в Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом (*прим.* – *Авт.* Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 року № 2235-III). Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство. Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі. Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами [4].

У науково-практичному коментарі до Конституції України зауважується, що «Україна визнає існування лише єдиного громадянства. Це означає, по-перше, що громадянин України не може мати громадянства іншої держави (чи кількох інших держав), і, по-друге, окремі адміністративно-територіальні одиниці (у тому числі Автономна Республіка Крим чи будь-яка область) не можуть мати свого громадянства» [6, с. 25].

Актуальності питанню права на громадянство в Україні додає обговорення у суспільстві припинення громадянства окремих українців. Так, Президент України приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, про надання притулку в Україні (пункт 26 статті 106 Конституції України) [4]. У липні 2022 року у засобах масової інформації стверджували щодо «позбавлення» громадянства України ряду осіб, серед яких Г. Корбан, І. Коломойський, В. Рабінович, однак Указу Президента на офіційному веб-сайті зрештою не було опубліковано. У той же час, офіційно зареєстровано електронну петицію «Про перегляд помилкового рішення та скасування Указу Президента України №502/2022 від 18 липня 2022 року в частині припинення громадянства України Корбана Геннадія Олеговича» №22/158884-еп від 12 серпня 2022 року, що дає підстави припустити, що таке рішення могло бути прийнято відносно окремих громадян України [7].

Громадянство є одним з елементів правового статусу переважної більшості осіб, які на законних підставах мешкають чи перебувають на території держави, і одночасно передумовою володіння правами та свободами у повному обсязі. Саме тому припинення громадянства означає суттєве звуження обсягу прав і свобод особи [6, с. 172].

Таким чином, можу зробити наступні висновки щодо взаємозв'язку політичних прав і свобод громадян з правом на громадянство:

1. До політичних прав громадян у літературі відносять серед інших прав – право на громадянство;
2. Право на громадянство має кожна людина, воно є невід'ємним правом;
3. Політичними правами та свободами наділені переважно громадяни (виключення – право на звернення та право на об'єднання в неполітичні організації, якими наділена кожна людина), отже набуття громадянства України прямо пов'язано з можливістю скористатися деякими

політичними правами громадян з урахуванням усіх вимог Конституції України і законів України;

4. Право на громадянство відображає зв'язок «особа-держава», так і група політичних прав громадян пов'язує «особу» та «державу» в особі органів державної влади.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини від 10 груд. 1948 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 28.11.2022).
2. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М. І. Козюбри. / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, А. А. Мелешевич. К.: Ваіте, 2021. 528 с.
3. Настільна книга громадянина / С. С. Чернявський, К. Б. Левченко, Б. В. Калиновський та ін.; худож.-оформлювач О. А. Гугалова-Мешкова. Харків: Фоліо, 2019. 938 с.
4. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (в редакції від 01.01.2020). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 28.11.2022).
5. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
6. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. : В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. X. : Право, 2011. 1128 с.
7. Про перегляд помилкового рішення та скасування Указу Президента України № 502/2022 від 18 липня 2022 року в частині припинення громадянства України Корбана Геннадія Олеговича. Офіційне інтернет-представництво Президента України : вебсайт. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/158884> (дата звернення: 28.11.2022).

УДК 340.132

ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ЯК СПЕЦИФІЧНА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВИХ НОРМ

Максим ТЕПТЮК,

*старший викладач кафедри історії і права
Черкаського державного технологічного університету*

Правозастосування є необхідною, за своїм обсягом найбільш об'ємною, складовою в юридичному процесі, спрямованою на індивідуальне регулювання суспільних відносин, виступаючи при цьому специфічною формою реалізації правових норм.

Реалізацію правових норм в загальному плані можна визначити як зумовлену правовими приписами правомірну поведінку учасників суспільних відносин.

І. Я. Дюрягін вказує, що реалізація права – це перетворення, втілення правових норм у фактичній діяльності організацій, органів, посадових осіб та громадян [1, с. 7].

Ю. С. Решетов визначає реалізацію правових норм як втілення взаємодії, взаємопроникнення єдинства соціальної предметності і правомірності в діяльності людей [2, с. 35].

За конкретними способами здійснення правових приписів виділяють такі основні форми реалізації норм права, як використання, виконання та додержання. Використання є формою реалізації уповноважуваних норм права і полягає в обранні особою для задоволення своїх потреб та інтересів певного юридично дозволеного варіанту її поведінки. Використання може відбуватися як через активну, так і через пасивну поведінку юридичних суб'єктів. Виконання являє собою форму реалізації правових зобов'язуючих приписів, які покладають на особу юридичні обов'язки активного типу, і тому вимагає від неї здійснення дій, що становлять зміст таких обов'язків. Додержання є формою реалізації забороняючих правових норм, що встановлюють юридичні обов'язки пасивного типу, яка полягає у відмові зобов'язаних осіб від юридично заборонених видів поведінки. Використання, виконання та додержання становлять ординарні (звичайні) форми реалізації правових норм, тобто такі, які, по-перше, проходить будь-який процес реалізації правових норм, і, по-друге, що здійснюються через власну поведінку осіб, яким вони адресовані [3, с. 408].

В той же час, існує ряд випадків, коли неможливо досягнути повної реалізації правових норм без втручання в цей процес компетентних органів, тобто без застосування правових норм, яке полягає у вирішенні цими органами конкретних юридичних справ та винесенні відповідних рішень.

По-перше, коли передбачені юридичними нормами права і обов'язки в конкретних осіб виникають тільки після винесення індивідуально владного рішення державного органу (наприклад, пенсію громадянину призначають на підставі постанови органу соціального забезпечення; абітурієнта до вищого навчального закладу зараховують тільки після видання наказу ректора; житло з державного житлового фонду надають відповідно до рішення органу місцевого самоврядування тощо).

По-друге, коли є спір про право, і сторони не можуть дійти погодженого рішення про зміст своїх суб'єктивних прав і юридичних обов'язків (наприклад, при розділі майна судовими органами, господарських спорах між юридичними особами в господарському суді та ін. Обсяг таких прав і обов'язків визначається судовими рішеннями).

По-третє, коли вчинено правопорушення і необхідно визначити міру юридичної відповідальності особи (наприклад, винесення вироку за вчинений злочин).

По-четверте, коли вимагається встановити наявність або відсутність факту, що має юридичне значення (визнання громадянина безвісно відсутнім або оголошення його померлим) [3, с. 410].

На відміну від використання, виконання та додержання, застосування правових норм має ряд специфічних ознак, що і визначають особливість його змісту, характеру та форми, а саме:

1) державно-владний характер, оскільки здійснюється зазвичай компетентним органом або посадовою особою, котрі наділені державно-управлінськими повноваженнями (президентом, головою обласної державної адміністрації та ін.) і повинні не виходити за їх межі;

2) індивідуалізований і конкретизований характер, оскільки являє собою вирішення конкретної справи, життєвого випадку, певної правової ситуації на основі норм права, тобто полягає у «прикладанні» норм права до конкретної особи (персони), конкретних обставин;

3) процесуальний характер, оскільки є не одноразовим актом, а процесом – офіційним порядком дій, що складається з низки послідовних стадій;

4) творчий, інтелектуальний характер, оскільки це завжди інтелектуальна діяльність компетентних суб'єктів. Для застосування норм права повинні свідомо проводити низку дій уповноважені органи, їх посадові і службові особи (судді, прокурори, нотаріуси та ін.);

5) здійснюється на основі норм права. При цьому розуміння норми права і конкретного випадку є одним і тим самим розумовим актом, результатом якого виступає конкретизуюча норма;

6) юридично оформлений характер – завершується ухваленням спеціального акта (у більшості випадків – письмового), який називається актом застосування норм права, або правозастосовним актом;

7) забезпечувальний характер – забезпечується здійснення правозастосувальних актів третіми особами (наприклад, примусове виконання вироків судів (кримінальних покарань) – працівниками кримінально-виконавчої служби) [4, с. 220].

Таким чином, правозастосування є специфічною опосередкованою формою реалізації правових норм, яка здійснюється в процедурно-процесуальному порядку і полягає у реалізації норм права шляхом винесення юридичних рішень щодо конкретних суб'єктів з конкретних питань [4, с. 219].

Список використаних джерел

1. Дюрюгин І. Я. Применение норм советского права. Теоретические вопросы. Св.: Средне-Уральское книжное издательство, 1973, 243 с.
2. Решетов Ю. С. Реализация норм права. Системный анализ. Казань.: Издательство Казанского университета, 1989, 153 с.
3. Загальна теорія держави і права. Підручник за загальною редакцією М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009, 583 с.
4. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. 2-ге видання. Київ: Алерта, 2010, 269 с.

УДК 341

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕПРАВОМІРНЕ ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ

Денис РОМАНЬКО,

студент спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

З часу ухвалення Статуту Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) 1945 року в міжнародному праві діє принцип незастосування сили. Разом із цим, реалії сучасних міжнародних відносин такі, що сила активно застосовується та, скоріше за все, буде застосовуватися в найближчому майбутньому. Не дивлячись на досить тривалу діяльність ООН, інститут застосування сили залишається одним із найбільш неврегульованих та спірних з позицій міжнародного права. При цьому, питання міжнародної відповідальності ООН як суб'єкта чинного міжнародного права у вітчизняній доктрині практично не розглядалися, що обумовлює актуальність обраної тематики дослідження.

Вивченням окресленої проблематики займалися такі дослідники: Д. О. Денисова, Я. А. Лисак, Ю. В. Прудник та інші.

Принцип утримання від загрози силою або її застосування в міжнародних відносинах закріплений у п. 4 ст. 2 Статуту ООН: «Всі Члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в їхніх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним з Цілями Об'єднаних Націй» [1].

У разі зловживання силою при проведенні миротворчої операції ООН можуть виникнути чотири проблеми, пов'язані з тематикою міжнародної відповідальності: проблема індивідуальної відповідальності миротворців – членів миротворчих контингентів ООН; проблема відповідальності держав, що надають свої контингенти для участі в миротворчій місії; проблема відповідальності приватних військових і охоронних підприємств, які залучаються до участі в миротворчій операції; проблема відповідальності власне ООН як міжнародної міжурядової організації.

Перша проблема пов'язана з відповідальністю індивідів у зв'язку з участю в миротворчих операціях ООН. Як стверджує Я. А. Лисак, індивідуальна відповідальність реалізується в основному в формі застосування дисциплінарних стягнень до військовослужбовців місій ООН, які були причетні до різних порушень. Крім того, з 2004 року Генеральний секретаріат ООН провів ряд масштабних реформ щодо норм поведінки, проведення розслідувань, організаційної, управлінської та командної відповідальності, а також індивідуальної дисциплінарної, фінансової та кримінальної підзвітності миротворців, а також прийняв ряд заходів щодо попередження та покарання у

зв'язку із сексуальним насильством та експлуатацією під час оонівських операцій, зокрема резолюцію Ради безпеки ООН 1820 (2008) щодо жінок, миру і безпеки [2, с. 40]. Важливу роль в цьому питанні відіграє діяльність Міжнародного кримінального суду, який має юрисдикцію щодо злочинів проти людяності, військових злочинів і геноциду, в тому числі, в тих випадках, коли такі злочини вчиняються з боку миротворців ООН [3]. Крім того, не варто також применшувати важливість національного правосуддя у відповідних державах, громадянами яких є правопорушники.

Питання про відповідальність держав у процесі реалізації ООН миротворчої функції є одним з найбільш важливих і принципових, оскільки жодна організація в даний час не має власних збройних сил, організації при здійсненні миротворчої місії змушені покладатися на той військовий і цивільний персонал, якими забезпечать їх держави» [4, с. 6]. Генеральний секретар ООН відзначав, що «визнання того факту, що Організація Об'єднаних Націй несе міжнародну відповідальність за діяльність своїх сил, вона з моменту заснування Операцій з підтримання миру брала на себе відповідальність за шкоду, яку завдають члени її сил при виконанні своїх обов'язків» [5]. Однак, на практиці визнання членів миротворчих місій винуватими в протиправній поведінці є ускладненим, так як зазвичай їх дії або бездіяльність можуть бути поставлені державам, які надають війська, або міжнародної організації, або і тим, і іншим.

У даній ситуації зіткнення інтересів держав і міжнародної організації як самостійного суб'єкта міжнародного права, що володіє автономією волі, практично неминуче. Хто ж у разі неправомірного застосування сили в ході миротворчої операції несе за це відповідальність – ООН або ж держава, яка надала війська? Очевидно, що ні практика, ні доктрина поки не дають однозначної відповіді на дане питання.

Д. О. Денисова узагальнивши всі теорії у сфері визначення міжнародної відповідальності за перевищення повноважень або неправомірне застосування сили при проведенні миротворчих операцій, виокремила три основні позиції:

- 1) міжнародну відповідальність повинні нести держави, що надають свої військові контингенти;
- 2) міжнародну відповідальність повинна нести ООН, так як саме під її егідою і прапором проводяться миротворчі операції;
- 3) відповідальність повинні нести і держави, і ООН спільно [6, с. 491].

Перша позиція ґрунтується на тому, що ООН ніколи не має абсолютної влади над національними контингентами, які надані в її розпорядження, так як держави завжди зберігають переважний контроль. Саме тому деякі дослідники вважають, що відповідальність, в кінцевому рахунку, повинні нести тільки держави. Якщо національний контингент діє *ultra vires* через тиск з боку держави, яка його надала, то поведінка повинна ставитися у вину тільки цій державі [6, с. 492].

Друга позиція, заснована на переважній відповідальності ООН за дії миротворчих контингентів, полягає в тому, що порушення міжнародних

зобов'язань членами миротворчих сил ООН повинні безпосередньо ставитися у вину самій організації, а не державам-членам, що забезпечує контингент, до якого прикріплені миротворці [6, с. 492].

Третя позиція може бути охарактеризована як концепція «розділеної відповідальності» (shared responsibility). Національні контингенти, що є частиною миротворчих сил ООН, мають подвійний інституційний статус – як органи своєї держави і як частина органу ООН. При спільних операціях міжнародна відповідальність за дії військ лежить на тих, хто здійснює оперативне командування і управління відповідно до домовленостей, у яких визначаються умови співпраці між державою або державами, що надають війська, і Організацією Об'єднаних Націй. За відсутності формальних домовленостей між ООН і державою або державами, що надають війська, відповідальність буде визначатися в кожному випадку в залежності від ступеня ефективного управління, здійснюваного кожною зі сторін при проведенні операції [6, с. 493].

Таким чином, багато аспектів, пов'язаних із відповідальністю за неправомірне застосування сили поки знаходяться в стані розробки, що пов'язано з недостатнім розвитком тематики відповідальності міжнародних організацій в цілому. Доктринальна позиція, що міжнародні організації не є суб'єктами права збройних конфліктів, заснована на тому, що збройні конфлікти ведуться державами або націями, які борються за свою незалежність, а не міжнародними міжурядовими організаціями, привела до відносної незахищеності збройних сил, що діяли в зонах конфліктів під прапором організації і ставила цілий ряд питань щодо засобів і методів, які вищезазначені сили могли застосовувати, не побоюючись звинувачень в порушенні тих чи інших норм. Враховуючи вищевикладене, проблематика відповідальності ООН і міжнародних організацій вимагає поглибленого вивчення та подальшої доктринальної розробки.

Список використаних джерел

1. Статут ООН: Міжнародний документ від 26.06.1945 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення 16.11.2021).
2. Лисак Я. А. Відповідальність військовослужбовців під час виконання ними службових обов'язків за кордоном, в операціях із підтримки миру і безпеки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Серія ПРАВО. Вип. 33. Т. 2 С. 38–42.
3. Доповідь Групи по операціям на користь миру. URL: http://www.un.org/russian/peace/reports/peace_operations/docs/summary (дата звернення 16.11.2021).
4. Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind 1996. URL: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/7_4_1996.pdf (дата звернення 16.11.2021).
5. U.N. Doc. A/51/389. Administrative and budgetary aspects of the financing of the United Nations peacekeeping operations: financing of the United Nations peacekeeping operations Report of the Secretary-General. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/549756> 1996 (дата звернення 16.11.2021).
6. Денисова Д. О. Міжнародно-правова відповідальність міжнародних міжурядових організацій в миротворчих операціях. Актуальні проблеми держави і права. 2017. № 6. С. 488–497.

ПОНЯТТЯ СТАН ВІЙНИ ТА ВОЄННИЙ СТАН В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Вадим РАДАВСЬКИЙ,

студент спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Специфіка агресії росії проти України полягає не стільки в загальних методах та цілях гібридної війни, скільки у беззастережному порушенні росією системи базових міжнародно-правових угод, великих масштабах заподіяних ушкоджень, значній тривалості конфлікту. Ще деякою особливістю теперішньої війни є фактичне її ведення без оголошення. Законом України «Про національну безпеку України» [1] війна виділена одним із основних видів воєнного конфлікту, але без розкриття її визначення, необхідно з'ясувати її сутність. По-перше, виходячи з визначення словника української мови поняття «війна» означає організовану збройну боротьбу між державами, суспільними класами тощо [2].

В Конституції України вживаються два поняття, які схожі між собою, але судячи з усього мають дещо різну природу. Відповідно до норм пункту 9 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить «оголошення за поданням Президента України стану війни й укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України» [3]. Схожі повноваження має Президент України, а саме пунктом 19 частини першої статті 106 Конституції України встановлено, що Президент України «вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та в разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань». У свою чергу, частина 2 статті 64 Конституції України визначає, що «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень...», а норми пункту 19 частини першої статті 92 передбачають, що правовий режим воєнного стану може бути встановлено виключно законом України.

Визначення терміну «воєнний стан» міститься у положеннях двох законів України: «Про правовий режим воєнного стану» та «Про оборону України». Закон України «Про правовий режим воєнного стану», визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення, скасування та правові засади діяльності державних органів задіяних в його умовах. Стаття 1 цього Закону, окрім визначення поняття воєнний стан, також закріплює умову, за якої він вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності [5]. Визначення поняття воєнний стан розкрито також в статті 1 Закону України

«Про оборону України» [4], хоча його зміст трохи відрізняється від визначення, поданого у статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», але підстава, за якої він вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, залишається тією ж. Нормами частини першої статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» законодавець з моменту її прийняття, надав Президенту України повноваження приймати рішення про введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях не тільки у разі загрози нападу на Україну, а й у разі збройної агресії проти України. Тобто, по факту Верховна Рада України в межах повноважень, визначених Конституцією України, на законодавчому рівні врегулювала питання сфери оборони відповідно до вимог статті 5 Закону України «Про оборону України». Аналізуючи норми Законів України «Про оборону України», «Про правовий режим воєнного стану» необхідно сказати, що Президент України має повноваження приймати рішення про введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях виключно лише у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, як того вимагають приписи пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, якими врегульовано процедуру прийняття рішення про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях. Загалом під час аналізу визначення «воєнний стан» зрозуміло, що такий правовий режим має юрисдикцію виключно в межах держави в цілому чи на її окремих територіях. Це ситуація, коли органи виконавчої влади в цивільній країні тимчасово делегують частину своїх повноважень з управління державою військовому командуванню.

Стан війни – особливі відносини між державами в умовах збройного протистояння з моменту оголошення війни між ними (або фактичним початком воєнних дій) до її закінчення [6]. Стан війни в державі настає після його офіційного оголошення. У разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну Президент України вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни [5]. Оголошення війни, якщо воно не супроводжується власне воєнними діями, означає початок юридичного стану війни і має правові наслідки для воюючих сторін: припиняються дипломатичні й консульські зносини між державами, відкликається персонал посольств і консульств; припиняють чинність політичні договори; воєнні дії повинні вестися з дотриманням законів та звичаїв війни, які встановлюють порядок початку, ведення й припинення бойових дій і відповідальність за порушення цих законів та звичаїв; починають діяти міжнародні норми, прийняті спеціально для періоду воєнного конфлікту. За словами українського політика та дипломата Андрія Шевченка, з юридичної точки зору запровадження воєнного стану не досить, адже це питання внутрішнє, а оголошення стану війни зовнішнє. Отже, роблячи висновок з його слів терміни «воєнний стан» та «стан війни» не можна трактувати, як синонімічні поняття. Оскільки перший із них є внутрішньополітичним терміном, а другий зовнішньополітичним. Єдиною беззаперечно спільною рисою між наведеними поняттями є їхнє закріплення в нормах Конституції України, іншими словами, вони є конституційними термінами.

Взагалі я вважаю, що законодавство у сфері оборони потребує вдосконалення, пов'язані з правовим врегулюванням відносин та визначенням початку воєнних дій та настанням воєнного часу, потребують суттєвого опрацювання та комплексного наукового дослідження з подальшим внесенням відповідних змін до законодавства у сфері оборони нашої держави.

Список використаних джерел

1. Закон України Про національну безпеку України/Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Словник <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0#:~:text=%D0%92%D0%86%D0%99%D0%9D%D0%90%2C>
3. Конституція України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Закон України Про правовий режим воєнного стану (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015. № 28, ст. 250 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
5. Закон України Про оборону України/ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992. № 9, ст. 106 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
6. Щодо питання правового режиму воєнного стану і стану війни / С. О. Кириченко, М. М. Лобко, В. М. Семененко // Наука і оборона, 2019. № 2. С. 9–16. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nauiio_2019_2_4

УДК 341.485:355.01](477:470)"2014/2022"

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ
ГЕНОЦИДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ
ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ**

Леонід ДАВИДЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри управління, інформаційних технологій та права
Черкаського навчально-наукового відділення
Львівського національного університету ім. І. Франка*

Сергій ЮРКО,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри історії та права
Черкаського державного технологічного університету*

Відкрита фаза російсько-української війни (2022 – т.ч.) супроводжується вчиненням масових злочинів, збройними силами Російської Федерації. Звичною складовою російських методів війни, які ще були добре задокументовані під час Першої (1994–1996) та Другої чеченської війни (1999–2009) та війни в Грузії (2008) стало: умисне спрямування нападів на цивільне населення, вбивства, катування або нелюдське поводження з військовополоненими,

умисне спрямування нападів на цивільні об'єкти, що не є військовими цілями та інші грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, норм і правил міжнародного гуманітарного права. Масовість і систематичність подібних фактів свідчить, що вони є складовою російської воєнної доктрини, яка детермінована злочинним характером діючої російської влади.

Очевидно, що всі подібні злочини повинні отримати належну політичну, моральну і правову оцінку.

14 квітня 2022 року Верховна Рада України прийняла Постанову Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні» [1], якою де-юре визнала дії, вчинені Збройними силами Російської Федерації та її політичним і військовим керівництвом під час останньої фази збройної агресії Російської Федерації проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, геноцидом Українського народу. Прийняттю цієї постанови передувало відкриття масових злочинів російської армії в містах Буча, Ірпінь, Маріуполь, селища міського типу Бородянка та Гостомель. Аналогічну політико-правову оцінку діям РФ, на теперішній час, надали парламенти Польщі, Естонії, Литви, Латвії, Канади, Ірландії та Чехії.

Незважаючи на це, питання юридичної кваліфікації масових злочинів проти цивільного населення України, залишається відкритим, оскільки їх віднесення до категорії воєнних злочинів, злочинів проти людяності або геноциду має не завжди однозначний характер.

Риторичу звинувачень у геноциді використовує і РФ з метою виправдань причин збройної агресії проти України. Росія наполягає на тому, що в Донецькій і Луганській областях мали місце акти геноциду з боку «київського режиму». Про це неодноразово заявляв Володимир Путін напередодні війни, Василь Небензя в Раді Безпеки ООН та Сергій Лавров в офіційних заявах МЗС РФ.

Вперше термін «геноцид» застосував польський юрист Рафаель Лемкін, який поєднав грецьке слово «genos», що означає «рід, плем'я» з латинським «caedo» – убиваю, позначивши новим терміном нацистську політику системного знищення євреїв у своїй праці «Правління країн Осі в окупованій Європі» 1944 року. Сам Лемкін розумів під геноцидом скоординований план різних дій, спрямованих на знищення істотних основ життя національних груп, з метою знищення самих цих груп. Цілями такого плану є дезінтеграція політичних і соціальних інститутів, культури, мови, національних почуттів, релігії та економічного існування національних груп, а також знищення особистої безпеки, свободи, здоров'я, гідності і навіть життя осіб, які належать до таких груп. Геноцид спрямований проти національної групи як цілісності, а дії, пов'язані з ним, спрямовані проти окремих осіб, але не в їхній індивідуальній ролі, а як членів національної групи. Відповідно до цього, Лемкін розрізняв соціальний, економічний, біологічний, фізичний, релігійний, моральний, культурний прояви геноциду. Сам геноцид, на його думку, проходить дві стадії: 1) «денаціоналізація», тобто знищення національної структури пригнобленої групи; 2) нав'язування національної моделі гнобителя

[2]. Тобто, у розумінні Лемкіна, термін «геноцид» має досить широке значення і вживається для позначення історично поширеної практики насильницької асиміляції підкорених народів, знищення їх ідентичності. Він не обов'язково повинен супроводжуватися масовими вбивствами для фізичного знищення окремих національних груп і теоретично може відбутися без жодної жертви.

Очевидно, що політичні цілі російсько-української війни та характер окупації українських територій Російською Федерацією досить чітко співвідносяться з концепцією геноциду Лемкіна. Російська політична еліта неодноразово публічно заявляла «денацифікацію» основною ціллю так званої «спеціальної воєнної операції» (що є першою стадією геноциду), а окупаційна політика російської армії та адміністрації на українських територіях супроводжувалася насильницьким нав'язуванням національної моделі гнобителя («русифікацією») і знищенням всіх незгідних.

Проте, розуміння Лемкіна виявилось занадто широким для міжнародного співтовариства. Міжнародний військовий трибунал у Нюрнберзі (1945–1946) на процесі проти нацистських лідерів, включив слово «геноцид» до обвинувального акту, але лише як описовий, а не правовий термін. Жоден із бувших керівників гітлерівської Німеччини не був засуджений за геноцид, оскільки обвинувачення здійснювалось лише по чотирьом пунктам: плани нацистської партії, які включають агресію проти світу; злочини проти миру та безпеки людства; військові злочини; злочини проти людяності. В подальшому, термін «геноцид» був кодифікований у Конвенції ООН про попередження геноциду і покарання за нього 1948 року [3] (далі – Конвенція) та Римському Статуті Міжнародного Кримінального Суду 1998 року [4], як правопорушення у значно більш конкретному та вузькому значенні.

Після Другої світової війни міжнародні судові органи однозначно визнали геноцидом лише три події: вбивство у Руанді у 1994 році 800 тисяч людей із племені тутсі та помірних представників племені хуту; різанину в боснійській Сребрениці у 1995 році; вбивства червоними кхмерами у Камбоджі у 1970-х роках представників національних меншин у цій країні – мусульман, в'єтнамців та чамів. Цей факт свідчить, що на теперішній час, юридична кваліфікація тих чи інших подій як геноциду має поодинокий характер у міжнародній судовій практиці і далеко не завжди співпадає з їх політичною оцінкою. Причиною цього є доволі високий стандарт доказування фактів геноциду.

Стаття 2 Конвенції визначає геноцид як будь-яку з наступних дій, скоєних з наміром знищити, повністю або частково, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку:

- А. вбивство членів такої групи;
- В. заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи;
- С. навмисне створення для групи таких умов життя, які розраховані на фізичне знищення її в цілому або в частині;

Д. заходи, розраховані на запобігання дітородіння в середовищі такої групи;

Е. насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу [3].

Для кваліфікації певних дій як геноциду потрібно встановити три ключові невід'ємні складові: здійснення будь-якого з діянь, передбачених статтею 2 Конвенції; намір знищення певної захищеної групи (національної, етнічної, расової чи релігійної); намір знищення має стосуватися захищеної групи в цілому чи її частини.

Найбільш простим завданням з юридичної точки зору є встановлення діянь, описаних в ст. 2 Конвенції. Всі вони задукомензовані в ході російсько-української війни правоохоронними органами. Масові вбивства українців встановленні фактами виявлення місць масових захоронень людей. У багатьох вбитих були ознаки катувань, зв'язані за спиною руки та кульові, а не осколкові ураження. Заподіяння серйозних тілесних ушкоджень членам групи також є загальновідомим фактом, оскільки практично у кожному деокупованому місті знаходили місця тортур, які облаштовувались в підвальних приміщеннях і навіть у школах. Російські військові вчиняють також велику кількість діянь, спрямованих загалом на створення таких життєвих умов, що розраховані на знищення українців, що проявляється у прицільному знищенні критичної інфраструктури (енерго-, водо-, теплопостачання), що в умовах зимової пори року може поставити великі маси населення на межу виживання. Заходи, розраховані на запобігання дітородіння в середовищі групи проявляються в масових випадках згвалтувань на окупованих територіях. Також поширеними є випадки масового вивезення українських дітей до РФ в якій планується спрощення процедури їх усиновлення російськими родинами.

Більш складним завданням є встановлення інших ознак геноциду.

Щодо «наміру знищення» цікавою є практика ЄСПЛ. Наприклад у справі Джоргіч проти Німеччини [5] ЄСПЛ проаналізував низку міжнародних і внутрішньодержавних судових рішень, зазначивши, що Міжнародний кримінальний трибунал, що діяв у Югославії та Міжнародний Суд ООН дотримуються вузької інтерпретації, що біолого-фізичне знищення є необхідною умовою кваліфікації дії як геноцид захищеної групи. Тобто на теперішній час, «намір знищення» при оцінці геноциду має характеризуватись у вузькому розумінні саме біологічного та фізичного знищення, а не широкого підходу Лемкіна як знищення національної структури пригнобленої групи.

Трактування ст. 2 Конвенції щодо «повного або часткового» знищення було надано Міжнародним кримінальним трибуналом по Югославії у справі по обвинуваченню Радислава Крстича, генерала армії боснійських сербів [6]. Трибунал дійшов висновку, що визначення того, чи є цільова частина групи настільки істотною, щоб відповідати зазначеним вимогам, залежить від кількох умов. Чисельність цільової частини групи є необхідною і важливою відправною, хоча і не в усіх випадках кінцевою точкою розслідування. Кількість жертв повинна бути оцінена не тільки в абсолютному вираженні, але й у відношенні до загального розміру всієї групи. На додаток до чисельності

постраждалої частини слід звернути увагу на значущість представників цієї частини. Якщо ця частина групи є символічна для загальної групи, або має важливе значення для її виживання, то ця частина кваліфікується як «істотна». Тобто цим рішенням Міжнародний трибунал по бувшій Югославії підкреслив важливість саме числового критерію жертв для кваліфікації злочину як геноциду, та їх взаємовідношення до загального розміру населення постраждалої групи. І як виключення, визначив можливість кваліфікації геноциду у разі значущості і символічності знищеної частини для певної групи. Тому, зважаючи на ці критерії, різанина у Сребрениці 1995 року, в ході якої загинуло 8 000 боснійських мусульман (босняків) було визнано геноцидом, зважаючи на відносно невелику чисельність цієї народності.

Тим не менш, злочинні дії РФ в Україні вже мають окремі ознаки геноциду. Про це йде мова у спільному звіті 30 відомих експертів у сфері геноциду Центру прав людини Рауля Валленберга (Канада) та Інституту стратегії та політики (США). Як докази того, що Росія порушує конвенцію, експерти наводять неодноразові заяви президента Росії Володимира Путіна, який ясно дав зрозуміти, що вважає, що Україна не має права на існування як незалежна держава. На центральних телеканалах та інших ЗМІ здійснюється дегуманізація українців. Україна зображується як «нацистська держава» та «екзистенціальна загроза» РФ, а українці – «фашистами», «нацистами», «тваринами» та ін. Російська федерація також розгорнула цілу систему фільтраційних таборів для цивільного населення з метою виявлення та затримання українських громадян, які загрожують російському контролю над Україною, включаючи всіх, хто дотримується проукраїнських поглядів (політичних діячів та активістів), ветеранів АТО, співробітників сфери безпеки [7].

Подібна позиція, особливо в частині аналізу змісту риторики провідних ЗМІ РФ має важливе значення для встановлення і доказування «наміру геноциду». У свій час, одним з основних доказів наміру геноциду проти народності тутсі в Руанді став аналіз змісту заяв і висловлювань «Вільного радіо і телебачення тисячі пагорбів».

З огляду на це, доказування факту геноциду українців в ході російсько-української війни, має досить складний характер, зважаючи на високий стандарт доказування злочинного наміру фізично-біологічного зниження певної захищеної групи та оцінки числового критерію жертв у співвідношенні до групи вцілому, що має мати істотний характер. Подальше документування та викриття нових фактів злочинів російської армії на деокупованих територіях, особливо в Маріуполі, де чисельність загиблих за попередніми оцінками, сягає десятків тисяч, може надати більшої однозначності в цьому питанні.

Список використаних джерел

1. Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні»: Постанова ВРУ від 14.04.2022 // Голос України, 2022. № 88.
2. Lemkin, Raphael. Axis rule in occupied Europe: Laws of occupation, analysis of government, proposals for redress. The Lawbook Exchange, Ltd., 2005.

3. Конвенція ООН про запобігання злочину геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 року [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/genocide.shtml
4. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998 [Електронний ресурс] Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
5. Jorgic v. Germany. European Court of Human Rights 12 July 2007.
6. Prosecutor v. Radislav Krstic – Appeals Chamber – Judgment – IT-98-33 (2004) ICTY 7 (19 April 2004)
7. Exclusive: Leading experts accuse Russia of inciting genocide in Ukraine and intending to ‘destroy’ Ukrainian people [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://edition.cnn.com/2022/05/27/europe/russia-ukraine-genocide-warning-intl/index.html>

УДК 342.53(477)"364"

ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вікторія ЧУБАНЬ,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Юлія МИТНИК,

*здобувач вищої освіти 2 курсу спеціальності 081 Право
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Повномасштабне вторгнення, 24 лютого 2022 року, російської федерації на територію України створило загрозу її суверенітету. Тому аналіз діяльності Верховної Ради України є досить актуальним в умовах сьогодення. Забезпечення національної безпеки та оборони України залежить від належного функціонування органів державної влади. Відповідно до статті 75 Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України [1].

Мета дослідження – визначити діяльність Верховної Ради України в умовах воєнного стану.

Норми Конституції України та інших законів регламентують діяльність парламенту в особливих умовах.

Зокрема, відповідно до Основного Закону України та ЗУ «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року, визначено порядок організації та проведення Позачергової сесії Верховної Ради України, розгляду питань про затвердження указів Президента України про введення воєнного чи

надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації та оголошення за поданням Президента України стану війни чи укладення миру, схвалення рішення президента України про використання Збройних сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України [1, 2].

Крім цього, Верховна Рада України відповідно до статті 85 Конституції України здійснює парламентський контроль та приймає закони України, які визначають і регулюють діяльність органів сектору безпеки і оборони та їхні повноваження, а також затверджує відповідні бюджетні асигнування та приймає рішення щодо звіту про їх використання [3].

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

Відповідно до ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» Верховна Рада України в разі введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях працює в сесійному режимі [4].

Повноваження Верховної Ради України, передбачені Конституцією України, в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені [4].

У період дії воєнного стану Верховна Рада України може прийняти рішення про звільнення посадової особи з посади, призначення на яку та звільнення з якої віднесено до повноважень Верховної Ради України, крім підстав, передбачених спеціальними законами, також у разі висловлення недовіри такій посадовій особі (за винятком посадових осіб, призначення на посади та звільнення з посад яких здійснюється Верховною Радою України за поданням Президента України або Кабінету Міністрів України) [4].

Слід зауважити, що з перших днів війни парламент ухвалив майже 70 документів: законів і постанов, спрямованих на протидію російській агресії. Серед основних: щодо кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність; встановлення винагороди за добровільно передану ЗСУ та придатну до використання російську техніку; Закон про співпрацю з Міжнародним кримінальним судом; Закон про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності РФ та її резидентів; Закон щодо заборони проросійських політичних партій; Закон про визнання РФ державою-терористом; Постанова про вчинення РФ – геноциду Українського народу. А також – Постанови про неприпустимість псевдореферендумів на тимчасово

окупованих територіях; щодо засудження акту ядерного тероризму на Запорізькій АЕС та введення додаткових санкцій проти рф [5].

Отже, не зважаючи на досягнення проміжних результатів, певна річ, що задля відновлення територіальної цілісності і суверенітету, забезпечення національної безпеки та оборони України, дотримання прав, свобод та законних інтересів її громадян та притягнення усіх винних до відповідальності за скоєні злочини, парламенту та іншим державним органам потрібно виконати ще значний обсяг роботи.

Список використаних джерел

1. Конституція України 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996 р. № 30. Ст. 141. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 08.11.2022).
2. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лют. 2010 р. № 1861-VI. Відомості Верховної Ради України, 2010. № 14-15, № 16-17, ст. 133. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17> (дата звернення: 08.11.2022).
3. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червн. 2018 р. № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради, 2018, № 31, ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n82> (дата звернення: 08.11.2022).
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травн. 2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради, 2015, № 28, ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n88> (дата звернення: 08.11.2022).
5. Підсумки роботи Комітету з питань цифрової трансформації за період 7 сесії Верховної Ради України 9 скликання. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/227983.html>.

УДК 34:355.087.2](477)"364"

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Вікторія ЧУБАНЬ,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Дарія ВАЩЕНКО,

*здобувач вищої освіти 2 курсу спеціальності 081 Право
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Волонтерська діяльність є основою побудови та розвитку громадянського суспільства. Вона втілює в себе – прагнення миру, свободи, безпеки та справедливості для всіх людей. Одним із таких напрямів соціальної

допомоги є участь добровольців у здійсненні цілого ряду соціальних послуг для тих, хто їх потребує.

Глобальні соціальні, економічні, політичні та культурні зміни, що відбуваються в сучасному українському суспільстві, висувають нові вимоги до соціальної роботи та волонтерської діяльності. Волонтерська діяльність визначена Законом [1] як добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги.

Основним нормативно-правовим актом, яким регулюється волонтерська діяльність в Україні, визначаються права, обов'язки та правовий статус її суб'єктів, закріплюються принципи волонтерської діяльності, головні напрями та форми її державної підтримки є Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року [1]. Цей закон популяризує волонтерський рух в Україні, сприяє залученню волонтерів до надання соціальної підтримки та допомоги особам з обмеженими можливостями, самотнім людям похилого віку, малозабезпеченим, безпритульним та іншим, використанню волонтерської допомоги під час організації та проведення масових культурних та спортивних заходів загальнодержавного значення.

Основними засобами і способами допомоги є збір коштів (волонтери збирають гроші у спеціальні скриньки у громадських місцях; під час проведення благодійних ярмарків, концертів чи інших громадсько-культурних заходів; під час літургій у храмах; збір речей; довозення зібраної допомоги до військових підрозділів за місцем їх дислокації, госпіталів, родин військовослужбовців).

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року, волонтерська діяльність набрала ще більше актуальності [3, с. 8].

15 серпня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності» Президент підписав Закон 1 вересня.

Зокрема, від сьогодні чинне законодавство передбачає такі додаткові напрями волонтерства в умовах війни:

– сприяння центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям, об'єднанням громадян, а також фізичним особам, які здійснюють соціальний патронаж, у проведенні заходів, спрямованих на соціальну адаптацію осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також звільнені від подальшого відбування зазначених видів покарань на підставах, передбачених законом;

– надання волонтерської допомоги, пов'язаної із захистом та рятуванням тварин [2].

Зараз волонтерство в Україні – потужний соціально – суспільний рух, спроможний прийняти на себе частину повноважень державних соціальних установ. Грандіозну роботу нині здійснюють численні волонтерські групи та

окремі волонтери. За останні місяці вони навчилися провозити на передову все – від продуктів харчування та ліків до військового оснащення, допомагати родинам загиблих бійців і збирати кошти на лікування поранених, замовляти необхідні речі за кордоном.

Список використаних джерел

1. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 року №5073-VI. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення 02.06.2017).
2. Розширення напрямків волонтерської діяльності в Україні: діє закон URL: <https://news.dtki.ua/state/other/78046-rozsirennya-napryamkiv-volonterskoji-diyalnosti-v-ukrayini-dije-zakon>.
3. Юрченко І. В. Інституціоналізація волонтерського руху в Україні: автореф. дис. ... канд. соц. наук: 22.00.03. Київ, 2009. 16 с.

УДК 341.384:355.01](477:470)"2014/2022"

**ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ**

Віктор МИКОЛЕНКО,

доктор юридичних наук,

професор кафедри історії та права

Черкаського державного технологічного університету

Владислав КАМІНЕЦЬ,

студент спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

У 2014 році, після анексії Криму та початку бойових дій на Донбасі, серед українців вперше постало питання відшкодування збитків, завданих військовими діями. У той же період така шкода, включала не лише знищення майна внаслідок нальотів та обстрілів, а й масове захоплення (конфіскацію) цивільного майна окупаційною владою. Загальні засади відшкодування майнової шкоди встановлено в ст. 22, 225 та 1166 Цивільного кодексу України. Ці норми передбачають право на відшкодування шкоди, завданої внаслідок порушення цивільних прав, а шкода, завдана майну фізичної або ж юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала [1].

Визначення шкоди та збитків здійснюється окремо за такими напрямками:

- 1) Людські втрати та пов'язані з ними соціальні витрати;
- 2) Економічні втрати, пов'язані з людськими втратами;

- 3) Військові втрати;
- 4) Втрати, що пов'язані із забезпеченням публічної безпеки і порядку;
- 5) Соціальний захист ветеранів війни;
- 6) Втрати житлового фонду та об'єктів благоустрою;
- 7) Втрати об'єктів громадських будівель;
- 8) Втрати об'єктів житлово-комунального господарства;
- 9) Шкода, завдана земельним ресурсам;
- 10) Втрати надр;
- 11) Збитки, завдані водним ресурсам;
- 12) Шкода, завдана атмосферному повітрю;
- 13) Втрати лісового фонду;
- 14) Збитки, завдані природно-заповідному фонду;
- 15) Втрати інфраструктури транспорту та інфраструктури електронних комунікаційних мереж (зокрема фізичних) ;
- 16) Втрати енергетичної інфраструктури;
- 17) Втрати культурної спадщини;
- 18) Економічні втрати підприємств, у тому числі господарських товариств (крім підприємств оборонно-промислового комплексу);
- 19) Втрати установ та організацій (крім установ та організацій оборонно-промислового комплексу);
- 20) Економічні втрати підприємств оборонно-промислового комплексу (у тому числі господарських товариств);
- 21) Втрати установ та організацій оборонно-промислового комплексу [2].

Як правило, майнова шкода відшкодовується в порядку цивільного судочинства – шляхом звернення до суду з відповідними позовами до винної особи. При цьому позивач зобов'язаний надати докази, що підтверджують цей факт, розмір заподіяної шкоди, та винуватість конкретної особи, яка її завдала. Зрозуміло, що звичайний цивільний судовий процес є неефективним для відшкодування збитків, завданих під час війни. У більшості випадків жертви не можуть дізнатися, хто з солдатів противника їх поранив, і не можуть зібрати докази його провини. Крім того, навіть якби такі докази були б дивом отримані, подання цивільного позову до цієї особи не забезпечило б відшкодування збитків, завданих правами потерпілої на відшкодування за порушення ілюзорної можливості виконання рішення суду про стягнення з неї коштів.

Необхідно розрізняти дві принципово різні юридичні процедури, з чим більшість українців частіше всього путаються:

- 1) *Відшкодування завданої шкоди* – це стягнення з винної особи грошових коштів, що дає можливість потерпілому повністю відшкодувати завдану шкоду та (або) реабілітуватися;

- 2) *Виплата компенсації* є формою державної соціальної допомоги, згідно з якою держава за власний рахунок виплачує окремим категоріям потерпілих кошти, розмір і строки яких визначаються державою [1].

В українському законодавстві немає спеціального закону, який регулює порядок відшкодування шкоди, заподіяної військовими діями. Водночас існує окрема правова норма, яка регулює можливість виплати компенсації потерпілому, про які детальніше йде річ в ст. 84, 85, 86 Кодексу цивільного захисту України, який встановлює порядок надання державної допомоги особам, які втратили житло внаслідок надзвичайних ситуацій (відповідно до частини третьої статті 5 Кодексу цивільного захисту України – також ситуації воєнного характеру). Перш за все, необхідно зазначити, що ці норми не зобов'язують українську державу компенсувати збитки всім постраждалим. Вони вимагають, щоб держава допомагала лише одній категорії постраждалих – тим, хто втратив житло. Водночас грошова компенсація таким постраждалим є лише одним із можливих способів надання їм допомоги з боку держави. Потерпілим від втрати житла держава виплачує грошову компенсацію за умови добровільної передачі потерпілими зруйнованого або пошкодженого житла державі, а розмір компенсації не визначається за фактичною вартістю будинків. Зруйнованих або пошкоджених будинків, але судячи з показників посередницької вартості їх будівництва у відповідних областях України. У 2020 році порядок було оновлено – до нього внесено зміни постановою Кабінету Міністрів України від 02.09.2020 року № 767, згідно з якими поширено дію документу щодо визначення розміру грошової допомоги постраждалим через російську збройну агресію, яка призвела до військового надзвичайного стану та руйнування житлових будинків.

Станом на 24.02.2022 року діє визначений порядок надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим, яка може бути використана для обліку збитків, завданих військовою агресією Російської Федерації, та для виплати компенсації постраждалим. Однак після початку бойових дій український уряд почав запроваджувати нові процедури [3].

Список використаних джерел

1. Сергій Ярош «Яр.ВАЛ» адвокат, партнер, «Про відшкодування шкоди, завданої агресією РФ». <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/i-znovu-pro-vidshkoduvannya-shkodi-zavdanoyi-agresieyu-rf.html>
2. Постанова, Порядок від 20.03.2022 № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації». <https://ips.ligazakon.net/document/KP220326?an=289>
3. О. Волянська, партнерка Юридичної групи LCF, керівниця практики банкрутства та реструктуризації, від 09.12.2022. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3507954-vidskoduvanna-zbitkiv-zavdanih-zbrojnou-agresieyu-rf-diemo-pokrokovu.html>

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ПОТЕРПЛИМ ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Віта ПОДУПЕЙКО,

*завідувач сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень Черкаського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України*

Карина КУЛЬБІДА,

*студентка спеціальності «Право»
Черкаського державного технологічного університету*

Унаслідок широкомасштабних воєнних дій російської федерації після 24 лютого 2022 року, які призвели до збитків, ушкоджень і руйнувань у розмірі, за різними підрахунками, на суму від сотень мільярдів до трильйона доларів США, гостро постало питання захисту порушених прав та інтересів постраждалих осіб.

Колосальної шкоди зазнали громадяни України, які втратили своїх близьких і рідних та яким заподіяно фізичні страждання, моральну шкоду, майнові (матеріальні) збитків від знищення та ушкодження майна.

Ціллю постійних обстрілів стали об'єкти військової, транспортної, промислової, а також останнім часом і критичної інфраструктури, об'єкти, що забезпечують життєдіяльність населених пунктів, тобто об'єкти державної власності та власності.

Питання про відшкодування шкоди, заподіяної агресивними діями російської федерації, постало з 2014 року. У зв'язку з цим ще від початку тимчасової окупації окремих територій Україна вчинила низку юридичних дій з метою отримання від російської федерації відшкодувань: у Європейському суді з прав людини перебуває на розгляді п'ять справ за заявами України проти росії, у Міжнародному суді ООН розглядається позов України проти росії з метою притягнення останньої до відповідальності за вчинення актів тероризму і дискримінації, фінансування тероризму. Крім того, вчинялися певні дії індивідуального характеру: Європейським судом з прав людини розглядаються тисячі індивідуальних скарг, до арбітражів у Нідерландах, Франції та Швейцарії зверталися «ПриватБанк» та фінансова компанія «Фінілон», «Ощадбанк», «Укрнафта», ТОВ «Стабіль», Everest Estate LLC, НАК «Нафтогаз», НАК «Укрренерго», ДТЕК територіальних громад.

Указом Президента України від 18 травня 2022 року № 346/2022 [1] створено робочу групу з розробки та впровадження міжнародно-правових механізмів відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії російської федерації.

Історично склалися різні форми відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок воєнних дій, наприклад контрибуції, репарації, конфіскація, реституції, субституції, які в той чи інший спосіб застосовувалися після завершення збройної агресії. Також застосовувалися різні способи досягнення відшкодування шкоди: через укладення відповідних угод між сторонами конфлікту або із залученням інших країн, застосування міжнародних інституцій. Вироблення того чи іншого механізму відшкодування шкоди в кожному випадку мало індивідуальні риси.

Зазначене, а також масштаб військових дій і завданих матеріальних втрат, неясність у питанні можливості вирішення репараційних виплат російською федерацією на підставі угод зумовлюють необхідність вироблення нових механізмів стягнення збитків з РФ.

Певні кроки на цьому шляху робляться: 3 березня прийнято Закон України № 2116-IX «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської федерації та її резидентів» [2], яким передбачено проведення примусового вилучення об'єктів права власності РФ та її резидентів із мотивів суспільної, включаючи військову, необхідності.

Законотворча робота триває. Зокрема, у процесі удосконалення перебуває проєкт закону України про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією російської федерації (1 квітня цього року законопроєкт № 7198 прийнято за основу) [3]. Цим законопроєктом передбачається відшкодування шкоди фізичним особам внаслідок пошкодження або втрати їх нерухомого майна – квартир, інших житлових приміщень в будівлі, приватних житлових будинків, садових та дачних будинків. Відшкодування повинно здійснюватися на підставі заяви за рішенням Комісії з розгляду питань щодо надання компенсації – спеціального органу, який створюватиметься органами місцевого самоврядування. Передбачається, що джерелом фінансування компенсації повинні бути:

- фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури України у зв'язку зі збройною агресією російської федерації;
- міжнародна технічна та/або поворотна або безповоротна фінансова допомога;
- інші джерела, не заборонені законодавством України.

До основних повноважень Фонду належать:

- прийняття рішень про задоволення заяв про виплату шкоди, завданої збройною агресією російської федерації;
- прийняття рішень про участь Фонду в міжнародних організаціях у сфері відшкодування шкоди, завданої збройною агресією російської федерації, з подальшим погодженням цього рішення правлінням Фонду;
- прийняття рішень про залучення коштів від реалізації арештованого майна;
- визначення порядку відшкодування Фондом шкоди потерпілим;
- прийняття рішень про відшкодування шкоди потерпілим.

Категорії завданої шкоди, яку відшкодуватиме Фонд:

1. *Шкода, заподіяна здоров'ю потерпілого, або в разі його смерті внаслідок збройної агресії російської федерації.*

Включає в себе такі відшкодування:

- допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності;
- одноразова допомога в разі стійкої втрати працездатності або смерті потерпілого;
- щомісячні виплати в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого;
- виплати потерпілому під час його реабілітації;
- щомісячні виплати особам, які мають на них право в разі смерті потерпілого;
- відшкодування вартості комплексу ритуальних послуг, пов'язаних із похованням померлого.

2. *Шкода, заподіяна майну фізичної особи внаслідок збройної агресії російської федерації.*

До цього виду шкоди включено:

- шкода за пошкоджений та/або знищений об'єкт нерухомого майна;
- шкода за пошкоджений та/або знищений об'єкт рухомого майна.

3. *Шкода, заподіяна фізичній особі, яка була вимушена залишити або покинути своє місце проживання (внутрішньо переміщена особа).*

Законодавець не став обмежуватися звичними видами відшкодування, такими як моральна та матеріальна шкода, а й звернув увагу на втрати, що їх понесли внутрішньо переміщенні особи.

Такі особи матимуть право отримати відшкодування, зокрема, за:

- вартість проїзду до місця перебування і назад;
- витрати на найм житлового приміщення, вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу.

4. *Моральна шкода.*

У правовому полі обґрунтувати розмір завданої моральної шкоди доволі складно. Для її визначення необхідно враховувати низку чинників, таких як глибина душевних страждань, вимушені зміни у звичному житті, приниження честі й гідності та багато інших. Саме тому, згідно із законопроектом, визначення розміру моральної шкоди має відбуватися в судовому порядку. Таким чином, задля отримання від Фонду відшкодування завданої моральної шкоди людині спершу слід буде звернутися до суду із позовом, а за результатом судового розгляду направити його для виконання до Фонду.

5. *Шкода, заподіяна майну юридичної особи, фізичної особи-підприємця.*

За цією категорією шкода розраховується з урахуванням:

- вартості втраченого, знищеного чи пошкодженого майна;
- упущеної вигоди;
- втрат від неоплачених товарів, робіт та послуг, наданих і спожитих на тимчасово окупованих територіях.

Порядок за всіма категоріями відшкодувань є однаковим, проте можна припустити, що процедура відшкодування може відрізнитися за рішенням правління Фонду.

Методика розрахунку розміру шкоди встановлюватиметься Кабінетом Міністрів України.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України від 18 травня 2022 року № 346/2022/ Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/3462022-42577>
2. Закон України № 2116-IX «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської федерації та її резидентів»/ Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text>
3. Законопроект № 7198 / Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/NZ221586>
4. Окремі аспекти відшкодування шкоди заподіяної внаслідок військової агресії РФ проти України Режим доступу: <https://pravo.ua/>

УДК 342.742:355.212.7](477)"364"

**АЛЬТЕРНАТИВНА НЕВІЙСЬКОВА СЛУЖБА
ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Ксенія БОГРЕЦЬ,

завідувач сектору юридичного забезпечення

Черкаського науково-дослідного

експертно-криміналістичного центру МВС України

Ростислав САБАНСЬКИЙ,

студент спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

В Україні триває загальна мобілізація, під яку підпадають усі військовозобов'язані українці, незалежно від віросповідання.

Однак існують релігії, які забороняють користування зброєю – навіть для захисту, серед таких релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю варто виокремити:

- Адвентисти-реформісти;
- Адвентисти сьомого дня;
- Євангельські християни;
- Євангельські християни-баптисти;
- Покутники;
- Свідки Єгови;
- Харизматичні християнські церкви (та церкви, прирівняні до них згідно із зареєстрованими статутами);

- Християни віри євангельської (та церкви, прирівняні до них згідно із зареєстрованими статутами);
- Християни євангельської віри;
- Товариство Свідомості Крішни [6].

Статтею 35 Конституції України встановлено, що ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою [1].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу», альтернативна служба є службою, яка запроваджується замість проходження строкової військової служби і має на меті виконання обов'язку перед суспільством [3].

Право на альтернативну службу мають громадяни України, якщо виконання військового обов'язку суперечить їхнім релігійним переконанням і ці громадяни належать до діючих згідно з законодавством України релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю.

На альтернативну службу направляються громадяни, які підлягають призову на строкову військову службу і особисто заявили про неможливість її проходження як такої, що суперечить їхнім релігійним переконанням, документально або іншим чином підтвердили істинність переконань.

Рішення про направлення громадянина на альтернативну службу або звільнення від призову на військові збори приймається місцевою державною адміністрацією у разі встановлення істинності релігійних переконань і видається заявникові [3].

Згідно з ст. 1 Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу», в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження права громадян на проходження альтернативної служби із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

На даний момент порядок проходження альтернативної служби військовозобов'язаними в особливий період не визначений жодним нормативно-правовим актом. Альтернативну службу громадяни проходять на підприємствах, в установах, організаціях, діяльність яких пов'язана з соціальним захистом населення, охороною здоров'я, захистом довкілля, будівництвом, житлово-комунальним та сільським господарством, а також у патронажній службі в організаціях Товариства Червоного Хреста України [3].

Варто зазначити, що строк альтернативної служби у півтора рази перевищує строк військової служби встановлений для солдатів і сержантів, які проходять строкову військову службу в Збройних Силах України та інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях. Проте для осіб, які мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем підготовки спеціаліста або магістра, строк альтернативної служби у півтора рази перевищує строк військової служби, встановлений для осіб, які мають відповідний освітньо-кваліфікаційний рівень.

Також у мирний час віряни деяких конфесій мали право на проходження альтернативної служби замість строкової. Таке право мають лише віряни, які належать до офіційних і чинних згідно із законодавством України релігійних організацій, віровчення яких забороняє користуватися зброєю.

17 грудня 2021 року президент України Володимир Зеленський на зустрічі з представниками Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій підписав Закон України «Про Службу військового капеланства», який регулює відносини у сфері реалізації конституційного права на свободу світогляду та віросповідання військовослужбовців Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Державної прикордонної служби України, а також визначає правові та організаційні засади і принципи діяльності Служби військового капеланства.

Відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Службу військового капеланства», служба військового капеланства – окрема структура у складі Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Державної прикордонної служби України, що складається з органів управління Служби військового капеланства, військових капеланів і утворена з метою організації заходів щодо задоволення духовно-релігійних потреб військовослужбовців, працівників та членів їх сімей у мирний і воєнний час.

14 грудня 2016 року вважається офіційною датою становлення кадрової служби військового духовенства, саме цього дня колишній Міністр оборони України Степан Полторак підписав наказ № 685 від 14.12.2016 р. «Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних силах України». Вказаний документ визначив структуру, основні завдання та порядок діяльності капеланської служби в Україні.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Службу військового капеланства», військовий капелан – особа, яка в установленому цим Законом порядку отримала мандат на право здійснення військової капеланської діяльності, уклала контракт про проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу (виключно на посадах Служби військового капеланства) та здійснює військову капеланську діяльність у підрозділах Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Державної прикордонної служби України на підставах та в порядку, передбачених цим Законом.

З 31 грудня 2022 року усі військові капелани на території України проходитимуть військову службу за контрактом, а не по мобілізації.

Військові капелани зобов'язані будуть підписувати контракт (мінімальний складає – 3 роки) на проходження військової служби, як будь-який офіцер в Україні, починаючи від командира взводу та закінчуючи Головнокомандувачем Збройних сил України

Щоб стати капеланом, людина має бути громадянином України, а також представником релігійної організації, яка зареєстрована до чинного законодавства і має право на здійснення релігійної діяльності.

Мандат на право здійснення військової капеланської діяльності видає Державна служба з етнополітики та свободи совісті, відповідно до квот, які подає Міністерство оборони України на певну кількість посад за кожною релігійною організацією.

Якщо священник хоче бути військовим капеланом, він має звернутися до своєї релігійної організації з відповідним проханням.

У Православній церкві України є Синодальне управління військового духовенства. Насамперед це підрозділи, які займаються саме військовим капеланством у православній церкві. Вони є у кожній організації – у греко-католиків, у протестантів. Положення про порядок видачі мандата на право здійснення військової капеланської діяльності затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 859 від 02.08.2022 р. Людина може стати капеланом, тільки якщо у релігійної організації є для неї квота, є запит від військовослужбовців на здійснення душпастирської опіки саме цією організацією. Капеланом може бути представник будь-якої законно зареєстрованої релігійної організації, не лише християнської, а й іншої релігії серед таких є імами та юдейські капелани. Військові капелани забезпечуються формою та амуніцією, отримують медичний і соціальний захист, як і інші контрактники військовослужбовці. Зокрема у кожного військового капелана є помічник старший солдат, який у разі небезпеки може застосувати зброю для захисту життя та здоров'я військового капелана. При цьому сам капелан не має права використовувати зброю.

На даний момент для капеланів розроблена спеціальна 6-тижнева програма підготовки, яку проходять на базі вищого навчального військового закладу. Підсумовуючи можна вказати, що в умовах воєнного стану, мобілізації підлягають як фізичні особи призовного віку, так і священники які можуть бути задіяні на різних напрямках і виконувати різні завдання.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
2. Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу» № 1975-XII від 12.12.1991 р. / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
3. Закон України «Про службу військового капеланства» № 1915-IX від 30.11.2021 р. / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
4. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» № 3543-XII від 21.10.1993 р. / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження нормативно-правових актів щодо застосування Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» № 2066 від 10.11.1999 р. / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>;
6. Віряни і мобілізація: чи можна уникнути мобілізації через релігію чи пройти альтернативну службу під час війни? [Електронний ресурс] / О. Барсукова (Українська правда. Життя) / 22.11.2022 р. / Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/11/22/251442>.

УДК 349.412(477)"364"

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Віктор МИКОЛЕНКО,

доктор юридичних наук,

професор кафедри історії та права

Черкаського державного технологічного університету

Анна ШПИЛЬОВА,

студентка спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Воєнні події нашої країни зачепили всі можливі сфери суспільства, не оминувши і земельні відносини.

Через воєнний стан внеслись зміни в земельне законодавство, прийняті нормативно правові акти, які зазначені в даній роботі.

Земля в нашій державі є найбільшою цінністю, оскільки саме вона є вихідним фактором виробництва та запорукою економічного розвитку. З огляду на це в теперішніх умовах врегулювання земельних відносин відіграє неабияку роль, тому що від цього залежить безпека не лише земельної та аграрної сфер, а й усієї країни в цілому.

Конституція України свідчить, Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу [1].

Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [2].

Обов'язковими умовами передачі в оренду земельних ділянок є:

- договір оренди земельної ділянки укладається лише в електронній формі та засвідчується кваліфікованими електронними підписами орендаря і орендодавця;

- передача в оренду земельної ділянки здійснюється без проведення земельних торгів;

- розмір орендної плати не може перевищувати 8 відсотків нормативної грошової оцінки земельної ділянки;

- договір оренди землі не може бути поновлений, укладений на новий строк і припиняється зі спливом строку, на який його укладено;

- передача в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва земельної ділянки сільськогосподарського призначення державної, комунальної власності, яка не віднесена до цієї категорії земель, здійснюється без зміни її цільового призначення;

Обстежувальні, вишукувальні та топографо-геодезичні роботи під час воєнного стану можуть виконувати тільки за умови отримання спеціального дозволу від Служби безпеки України.

Договори оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту, строк яких закінчився після введення воєнного стану, щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної, комунальної та приватної власності вважаються поновленими на *один рік* без волевиявлення сторін відповідних договорів і без внесення відомостей про поновлення договору до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно [3].

Забороняється безоплатна передача земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі та розроблення такої документації.

Терміни сплати землекористувачем (крім землекористувачів земель державної, комунальної власності) орендної, суборендної плати за земельні ділянки, плати за встановлення земельного сервітуту, суперфіцію, які настали під час дії воєнного стану, переносяться на строк *до шести місяців* з дня припинення або скасування воєнного стану [3].

Особливостями користування землями сільськогосподарського призначення є:

- землевласники та землекористувачі звільняються від відповідальності за невикористання земельних ділянок за їх цільовим призначенням;
- забороняється безоплатна приватизація земельних ділянок;
- земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної, комунальної власності можуть надаватися у користування лише для ведення товарного сільськогосподарського виробництва
- орендарі, суборендарі земельних ділянок сільськогосподарського призначення усіх форм власності без згоди землевласника можуть передавати свої права оренди, суборенди іншим особам на строк до одного року за договорами в електронній формі [4].

Протягом воєнного стану в Україні та одного місяця з дня його припинення або скасування припиняється доступ користувачів до Державного земельного кадастру в межах адміністративно-територіальних одиниць, перелік яких затверджується Державною службою з питань геодезії, картографії та кадастру за погодженням з Міністерством аграрної політики та продовольства.

У разі тимчасової окупації державою-агресором певної адміністративно-територіальної одиниці України адміністратор Державного земельного кадастру за відповідним дорученням Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру невідкладно припиняє доступ користувачів до Державного земельного кадастру в межах відповідної території, про що у

дводенний строк інформує Державну службу з питань геодезії, картографії та кадастру [6].

Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» року («Порядок») передбачає можливість визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації.

Основними показниками для оцінки втрат земельного фонду є:

- фактичні витрати на рекультивуацію земель, які були порушені внаслідок бойових дій, будівництва, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій для облаштування державного кордону;
- завдані збитки власникам (землекористувачам) земельних ділянок сільськогосподарського призначення;
- витрати на відновлення меліоративних площ;
- витрати на розмінування [7].

Також Закон України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» визначає правові засади примусового вилучення з мотивів суспільної необхідності (включаючи випадки, за яких це настійно вимагається військовою необхідністю) об'єктів права власності Російської Федерації як держави, яка почала повномасштабну війну проти України, та її резидентів.

Примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів здійснюється без будь-якої компенсації (відшкодування) їх вартості, враховуючи повномасштабну агресивну війну, яку Російська Федерація розв'язала і веде проти України та Українського народу [5].

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України, 1996. №30. 154 с.
2. Земельний Кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану». № 2247-IX від 12 травня 2022 р.
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» № 2145-IX від 24 березня 2022 року.
5. Закон України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» від 03.03.2022 № 2116-IX.
6. Постанова КМ України «Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану» № 564 від 7 травня 2022 року.
7. Постанова КМ України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» № 326 від 20 березня 2022 року.

ІДЕЇ СТВОРЕННЯ СЕЛЯНСЬКИХ СПЛОК В РОКИ НЕПУ ЯК КОНСОЛІДАЦІЯ СЕЛЯНСТВА ЗАДЛЯ ПІДНЯТТЯ ЙОГО АВТОРИТЕТУ ЯК МАСОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВЕРСТВИ

Владислав ОЧЕРЕТЯНИЙ,

*аспірант кафедри історії і культури України
та спеціальних історичних дисциплін
Університету Григорія Сковороди в Переяславі*

Із 1925 р., коли партійним керівництвом було взято курс на індустріалізацію, в житті українського селянства почали набирати силу не просто негативні, а вже деструктивні процеси. Загалом саме по собі втілення ідеї індустріалізації було необхідним для подальшого зміцнення держави, але кроки щодо її реалізації з боку радянської влади були алогічними й недоцільними. Успіхи в українському зерновиробництві як основна стаття доходів селянських господарств сприяли вже на 1926 р. їх економічному зміцненню.

Глибока суспільно-політична та соціально-економічна прірва, до краю якої підійшла новостворена радянська держава внаслідок намагання у будь-який спосіб, навіть за допомогою карально-репресивних методів, побудувати «соціалістичне суспільство», загрожувала більшовикам швидкою втратою влади. Хаотично шукаючи виходи з вкрай скрутного становища, вище партійне керівництво змушене було все ж почати діалог із тими соціальними верствами суспільства, які були наймасовішими, і від яких багато в чому залежали як соціальне напруження, так і соціальна стабільність. Такою чи не найчисельнішою соціальною верствою насамперед було селянство з його цілком справедливим крайнім невдоволенням щодо невідповідності свого внеску в господарське економічне життя як основного постачальника сільськогосподарської продукції, і свого реального становища в системі соціально-економічних відносин, сформованій радянською державою.

Реальне налагодження діалогу з українським селянством давалось більшовикам досить важко, і ми вбачаємо декілька цьому причин. Насамперед, важко було дійти конструктивного діалогу, бо більшість партійного керівництва вважала селянство «розсадництвом приватництва, капіталістичною небезпекою, яка була чужою і небезпечною для побудови нового соціалістичного ладу».

Проте реальна можливість втратити владні позиції штовхала нову владу шукати шляхів примирення. Більшовики в найрізноманітніших спробах «перетягти» більшість селянства на свій бік, не лише використовували економічні важелі впливу, але й намагались вирішити це питання в ідеологічний, пропагандистський спосіб. Вони організовували різного ґатунку

збори, сходки, конференції, зокрема й безпартійні селянські конференції, де намагались займати позиції ведучих і лідерів та пропагувати з трибун переваги нового ладу.

Скликанням таких конференцій більшовицький режим прагнув реалізувати кілька своїх вкрай важливих завдань. Насамперед їх досить сильно турбував повстанський селянський рух, і тому більшовики конче хотіли послабити таким чином суспільно-політичне напруження. Також важливо, що радянському режиму вкрай необхідно було знати політичні настрої багатомільйонного українського селянства, його бачення ситуації на селі, щоб у подальшому використати отримані свідчення на свою користь.

Більшовики вважали, що зможуть контролювати соціальний склад учасників безпартійних селянських конференцій. Проте це було непросто. Також, вони гадали, що зможуть контролювати соціальний склад учасників безпартійних селянських конференцій. Проте це було непросто. Одним із показників відбору була так звана класова «надійність», ну а з точки зору більшовиків мала на увазі цілковита слухняність делегатів. Особливу ставку радянський режим робив на бідняків як оплот радянської влади на селі. Проте контролювати склад делегатів конференцій від селянства вони практично не мали змоги. Досить часто, всупереч сподіванням партпрацівників, селяни вибирали представниками шанованих і авторитетних господарів, якими досить таки часто були саме заможні селяни, які проявляли себе досить активно.

Об'єктивною є характеристика заможників, що її дав В. Лазуренко, називаючи їх самодостатньою соціальною верствою, яка мала неабиякий авторитет у громаді, добившись шанованого ставлення оточуючих не пустими закличками, а реальними економічними досягненнями [6, с. 163]. Заможне селянство досить переконливо вміло аргументувати. В багатьох випадках воно схияло на свій бік громадську думку односельців не лише виваженими виступами на зібраннях, а й прикладом власного господарювання, міцністю економічного становища, яке наочно свідчило про правильність і обґрунтованість висловлюваних ними думок, закликів і пропозицій [6, с. 167].

Більшовики відстежували реальні настрої українського селянства, тому за результатами роботи селянських конференцій різного рівня складались закриті огляди, матеріали яких сьогодні стали доступними для аналізу і в яких постійно зустрічаються дані, що з упевненістю дають змогу вести мову про реальну силу й авторитет сільських господарів, їхню активну суспільно-політичну позицію.

На середину 1920-х років, коли перший період непу сприяв лібералізації суспільно-політичних та соціально-економічних відносин в українському селі, протестний характер селянських безпартійних конференцій відійшов на другий план. Проте процес «закручування гайок» щодо селянства, яке почало «випадати» з-під контролю радянського режиму, знову активізував зростання соціально-політичної активності селян.

Цьому є логічне пояснення. Успіхи в зерновиробництві як основна стаття доходів селянських господарств сприяли їх економічному зміцненню, але водночас з поліпшенням селянського економічного становища радянська влада посилювала і фінансовий тиск на них, причому в розрізі форсування індустріалізації з 1925 р. Цей не обґрунтований економічно тиск почав набувати вочевидь викривлених форм.

Невдоволення селянства набувало не лише соціально-економічного, але й політичного забарвлення. 1925–1926 рр. в середовищі економічно міцного селянства та значною мірою і середньої верстви селянства все активніше починає обговорюватись ідея доцільності створення в Україні суто селянських громадських організацій – селянських спілок.

Селянство було добре знайоме з практикою діяльності таких осередків під час революції 1905–1907 рр. та на перших етапах Української революції 1917–1921 рр. Побажання щодо створення своїх селянських організацій у вигляді селянських спілок і вимога поставити в привілейоване становище хорошого господаря висловлювалися досить часто і майже повсюдно [7, с. 87].

Перші розмови про селянську спілку було зафіксовано в травні 1925 р. під час перевиборчої кампанії Рад. Проте тоді таких випадків було зафіксовано всього три, і до 1926 р. вони не мали широкого розповсюдження. За перші півроку 1926 р. поширення цих ідей набрало масовості, особливо в перевиборчу кампанію Рад і на безпартійних селянських конференціях [8, акр. 1].

Ключовим моментом в ідеї створення селянських спілок стає консолідація селянства з метою підняття авторитету селянства як масової важливої соціальної верстви. Селяни на зібраннях часто в промовах робили акцент саме на тому, що створення власної селянської організації сприятиме зміцненню як суспільно-політичного, так і соціально-економічного становище селянських мас: «У хліборобів організації та спайки немає, від того й живуть хлібороби погано»; «Ми, селяни, дурні, тільки хлопаємо вухами, і до тих пір поки не буде у нас союзу хліборобів – на нас будуть їздити, будуть забирати за безцінь хліб та обдирати нас за товар» [1, с. 87].

Все частішими і критичнішими на безпартійних селянських конференціях ставали виступи делегатів щодо питань впорядкування роботи владних структур, повноважень партії, місця селянства в управлінні державою тощо. В ряді округ на більшості селянських конференцій делегати дорікали партії, що вона править державою без участі безпартійних, не виконує заповітів В. Леніна [2, с. 111].

Найчастіші вимоги в процесі агітації за селянські спілки зводились до наступного: спілки повинні бути об'єднувальним центром для хліборобів з метою захисту їхніх політичних і економічних інтересів; селянство має бути більш чисельно представлене в центральних і місцевих урядових органах, і уряд має бути не робітничо-селянський, а селянсько-робітничий; селянські спілки мають брати участь у регулюванні цін на промислові і сільськогосподарські товари і встановленні розмірів заробітної плати робітників і службовців. Також в

їх підпорядкуванні повинна бути земля і ліси, спілки ж мали б регулювати й умови праці в сільському господарстві. В площині питань, які стосувались сфери діяльності селянської спілки, було й вирішення ключових моментів, пов'язаних з обмеженням втручання державних установ в справу сільськогосподарського експорту та оподаткування селянських господарств [3, с. 787]. Радянські спецслужби постійно зондували характер вимог селянства і розподіляли їх наступним чином: виступи, що містять явно політичні вимоги, складали 23 відсотки від загального числа агітаційних виступів за створення селянської спілки, вимоги організації селянської спілки за зразком робітничих профспілок – 21 відсоток виступів, вимоги щодо регулювання цін – 25 відсотків та інші вимоги – 31 відсоток [3, с. 561].

Все частіше лунали на конференціях висловлювання про введення соціального страхування селян; рівність представництва селян та робітників в радянських органах влади; вибори рад без комуністів тощо. Проте основним був акцент саме на нагальності створення селянської спілки як реального виразника інтересів багатомільйонного українського селянства [2, с. 112]. Як доцільно зауважують автори ґрунтовної монографії «Суспільно-політична активність селянства УСРР в роки непу», безпартійні селянські конференції стали справжнім шоком для тогочасного державно-партійного керівництва [2, с. 112]. Якщо акумулювати думки більшості українських селян, то вони в ідеї створення селянської спілки вбачали свого захисника: «Якщо ми будемо мати власний селянський союз, то цей союз захищав би наші ціни на хліб» [4, с. 251].

Соціальний склад селян, які виступали за створення селянської спілки, був доволі строкатим. У матеріалах спеціальних органів державної безпеки констатувалось, що агітаторами були як «явно антирадянські елементи» (мова йшла в тому числі і про «кулаків»), так і середняки, і навіть бідняки. За статистичними даними спец органів, із загальної маси виступів за створення селянської спілки селянство складало 80 відсотків, 40 відсотків з яких – це куркулі й заможні, близько 30 відсотків – середняки й 10 відсотків – бідняки [3, с. 787].

Кількість агітаційних виступів постійно зростала. Так, лише з 1926 р. по 1927 р. було зафіксовано зростання в 1,5 рази. Майже половину цих виступів було зафіксовано саме під час різних зібрань та конференцій [3, с. 1026]. Більшовицька пропаганда повсемірно трактувала спроби створення селянської спілки виключно як «оживлення ворожої ідеології» [5, с. 451].

Характерною рисою руху за створення селянської спілки було те, що він фактично далі агітації не йшов [4, с. 254]. Про це свідчили зокрема і матеріали радянських спецслужб, в доповідних записках яких зазначалось, що агітація за селянські спілки на селі ще не дала жодного самостійного виникнення в селі осередків селянської спілки в їх чистому вигляді. В той же час відзначалась загальна тенденція щодо тяжіння агітації в бік все наростаючої організованості, бо навколо агітаторів гуртувались ті, хто розділяв погляди щодо необхідності і

важливості створення селянської спілки. Почастішали й випадки розповсюдження агітаційних листівок [3, с. 789].

Використовуючи розгалужений інформаторський апарат всіх державних відомств, режим не допускав скільки-небудь реальних кроків до дійсного утворення цих організацій. Вдавались насамперед до превентивно каральних методів. Ліквідовувались так звані «кулацькі» угруповання, в яких нібито велась антирадянська пропаганда, під приводом того, що такі угруповання під авторитетним керівництвом і при зтяжньому існуванні легко можуть перетворитись на первинні осередки селянської спілки [3, с. 789].

Посилювали також жорсткий економічний тиск на українське селянство. Окрім того, партійні ідеологи постійно робили все можливе, щоб змінити суспільну думку до сприймання заможного селянства, представники якого насправді були основними ініціаторами захисту селянами власних інтересів, як ворожого елемента, який підлягав ліквідації [4, с. 252]. Та й постійне проведення політики розшарування селянства, яка базувалась на протиставленні різних соціально-майнових прошарків українських селян один проти одного, давалось взнаки.

Загалом активна участь українського селянства в безпартійних селянських конференціях у другій половині 20-х рр. ХХ ст., їх бажання щодо створення власної спілки як захисника інтересів було викликом радянському режиму. Проте, на жаль, у цьому протистоянні селянство не отримало перемоги, і в найближчі роки відчуло на собі всю жорстокість тоталітарного режиму, як то колективізація, надзвичайно жорстка податкова політика тощо.

Список використаних джерел

1. Абраумова О. М. Кристалізація інтересів селянства в ідеї створення селянського союзу (1924–1926 рр.). *Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки*. 2010. Випуск 192. Частина 1. С. 84–89.
2. Абраумова О. М., Корновенко С. В. Суспільно-політична активність селянства УСРР у роки непу: монографія. Черкаси: Черкаськ. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, 2017. 190 с.
3. Советская деревня глазами ВЧК-ОГПУ-НКВД. 1918 – 1939. Документы и материалы. В 4-х т. Т. 2. 1923 –1929 / Под ред. А. Береловича, В. Данилова. Москва: «Российская политическая энциклопедия», 2000. 1168 с.
4. Капустян Г. Т. Дві «правди» або українське село в двадцяті роки двадцятого століття. Кременчук, 2003. 324 с.
5. Дровозюк С. Динаміка суспільної свідомості українського селянства в умовах НЕПу: історіографія проблеми. *Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки*. Київ, 2005. Випуск 14. С. 442–465.
6. Лазуренко В. М. Українське фермерство: злет і падіння. (1921–1929 рр.). Черкаси: ЧДТУ, 2013. 474 с.
7. Капустян Г. Т. Суспільно-політична активність селянства (1924–1925 рр.). *Український історичний журнал*. 1985. № 10. С. 87–92.
8. Спеціальна доповідь про селянські спілки в Україні (3.09.1926). *ЦДАГО України*. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 2317. 24 арк.

УДК 349.22:331.106](477)"364"

ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олександр ДЕМЧЕНКО,

студент спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Анна КАЛІНІЧЕНКО,

студентка спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Призупинення дії трудового договору можливе лише у період дії воєнного стану, тобто з 24 лютого 2022 року, але не пізніше дня припинення або скасування воєнного стану. Процедура призупинення відсутня в КЗпП. Її введено спеціально під воєнний стан Законом «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136 [1].

Призупинення – це зупинка трудових відносин, але без звільнення. Так можна передати зміст даної процедури. У ч. 1 ст. 13 Закону № 2136 призупинення дії трудового договору розглядається як тимчасове припинення за укладеним трудовим договором: з боку роботодавця – забезпечувати працівника роботою; з боку працівника – виконувати роботи. При цьому у ч. 1 ст. 13 Закону № 2136 прямо сказано, що призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин. Призупинення дії оформлюється наказом (розпорядженням) роботодавця, в якому, зокрема, зазначається інформація про причини призупинення, у тому числі про неможливість обох сторін виконувати свої обов'язки та спосіб обміну інформацією, строк призупинення, кількість, категорії і прізвища, ім'я, по батькові (за наявності), реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку у паспорті) відповідних працівників, умови відновлення дії трудового договору.

Наказ (розпорядження) про призупинення дії трудового договору, укладеного з посадовими особами державних органів та органів місцевого самоврядування, роботодавець подає для погодження до військової адміністрації, яка здійснює свої повноваження на відповідній території (військові адміністрації населених пунктів та районні військові адміністрації, а за їх відсутності – обласні).

Оформляти призупинення можна з 24.03.2022 року, тобто з дати набуття чинності Законом № 2136. Отже, дата видачі наказу має бути не раніше зазначеної дати.

Шукаючи спосіб оформити призупинення дії трудового договору, слід зважати на конкретну ситуацію. Одна справа, коли підприємство все ж таки якось працює, а інша – постійно знаходиться під обстрілами, а працівників там уже давно немає, всі або виїхали або ж ховаються по підвалах. Законодавство воєнного стану підходить до вирішення даної проблеми досить вільно: «роботодавець та працівник за можливості мають повідомити один одного у будь-який доступний спосіб» (ч. 2 ст. 13 Закону № 2136). Таким доступним способом можуть бути:

- у «дуже терплячій ситуації» – заява від працівника, наказ від роботодавця у паперовій формі, тобто звичайна «кадрова бюрократія»;
- у «терплячій ситуації» – заява та наказ, але надіслані засобами зв'язку, наприклад на електронну пошту;
- у ситуації «під постійними обстрілами» – це може бути повідомлення будь-якого типу, наприклад звичайне смс-повідомлення від працівника з проханням відповідальної особи роботодавця призупинити дію трудового договору, повідомлення на Viber, Telegram або інші месенджери довільного змісту. Таке повідомлення можна зберегти хоча б у вигляді скріншоту з телефону чи комп'ютера [2].

В смс-повідомленні можна просто вказати «Прошу припинити дію трудового договору до закінчення воєнного стану, так як бойові дії не дозволяють виконувати роботу» або «так як евакуювався в іншу місцевість через активні бойові дії» тощо.

Написання заяви співробітником потрібне тільки в тому разі, коли призупинення трудового договору на час воєнного стану ініціює саме працівник. Якщо призупинення пропонує роботодавець, в такій заяві немає потреби [3].

Після уточнення умов призупинення ТД і працівник, і роботодавець мають право не погодитися на пропозицію іншої сторони про призупинення дії трудового договору на час війни.

Незалежно від того, хто був ініціатором, кадровик готує наказ про призупинення дії трудового договору.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
2. Онищенко Віктор. Як оформити призупинення трудового договору в умовах воєнного стану. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/9343-yak-oformiti-prizupinennya-trudovogo-dogovoru-v-umovah-vonnogo-stanu>
3. Людмила Присяжна. Призупинення дії трудового договору під час війни. URL: https://biz.ligazakon.net/news/214118_prizupinennya-d-trudovogo-dogovoru-pd-chas-vyni.

УДК 347.9”364”

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Валерія ПРИЛУЦЬКА,

студентка спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Умови воєнного стану, які десятий місяць переживає вся Україна, вплинули майже на всі сфери життя громадян. Під впливом воєнних дій, змін зазнає і судова влада. Незважаючи на складну ситуацію, ми маємо продовжувати забезпечувати діяльність установ, організацій, підприємств у всіх сферах життя. Тому важливим є пристосування до теперішніх умов шляхом внесення певних корективів у процес здійснення судочинства, зокрема цивільного.

Відповідно до ст. 12² Закону України «Про правовий режим воєнного стану» повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені [1]. Також забороняється скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства.

Рішенням від 24 лютого 2022 року № 9 Рада суддів України звернула увагу усіх судів України, що навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану робота судів не може бути припинена, тобто не може бути обмежено конституційне право людини на судовий захист.

Статтею 3 Конституції України встановлено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Ґрунтуючись на положеннях Конституції України Рада суддів України рекомендувала зборам суддів, головам судів, суддям судів України у випадку загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів оперативно приймати рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом до усунення обставин, які зумовили припинення розгляду справ [2].

Сьогодні основний тягар вжиття заходів, змін та роз'яснень стосовно реалізації правосуддя в умовах воєнного стану взяв на себе Верховний Суд. Він приймає рішення стосовно змін у порядку реалізації судочинства, розробляє нові дієві механізми для забезпечення постійного здійснення правосуддя в умовах війни. Так, наприклад, частина повноважень непрацюючої наразі Вищої ради правосуддя передано Голові Верховного Суду, який в свою чергу шляхом видання розпоряджень вносить корективи в порядок роботи судів (розпорядження Голови Верховного Суду «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану», «Про відновлення територіальної підсудності судових справ судів Чернігівської області» та інші).

Також Голова ВС, секретарі Пленуму ВС КЦС проводять різного роду заходи для юридичної спільноти щодо їх інформування про поточний стан і проблеми як цивільного, так і усього судочинства в цілому[3, с. 279–282].

Від 01.07.2022 набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи в умовах воєнного чи надзвичайного стану та на тимчасово окупованих територіях» [4]. До набрання чинності Закону, дія статті 317 Цивільно процесуального кодексу України розповсюджувалась лише на тимчасово окупованих територіях. На сьогодні ця норма діє по всій території України у зв'язку із введенням воєнного стану.

У відповідь на вимоги часу прискорена адаптація системи правосуддя до сучасних воєнних умов життя створює додаткові особливості здійснення судочинства. У зв'язку з цим сформульовані наступні положення в роз'ясненнях Верховного Суду та підготовлених Радою суддів України рекомендаціях щодо роботи судів в умовах воєнного стану:

- за можливості відкладати або знімати справи з розгляду через неможливість прибуття учасниками справи на судові засідання у зв'язку із небезпекою для життя або аналогічної загрози для працівників суду;
- право учасників судового процесу подати заяву про відкладення розгляду справи у зв'язку з активними бойовими діями, а також право на розгляд справи у online-режимі (відеоконференції) на підставі відповідної заяви;
- пріоритетний розгляд невідкладних справ;
- необхідність брати на себе відповідальність у напрацюванні відповідної судової практики, виходячи із реалій воєнного часу;
- розгляд справ, які не є невідкладними, здійснюється лише за письмової згоди на це всіх учасників справи;
- керівництво судів обмежує особистий прийом громадян та допуск сторонніх осіб на судові засідання;
- для організації безпечних умов відвідувачів судів та учасників судових процесів обмежено доступ до деяких електронних ресурсів, які дозволяють відстежувати стан розгляду справ;
- при визначенні графіку та умов роботи судів слід керуватися поточною обстановкою та оперативно реагувати на її зміну;
- запровадження воєнного стану є поважною причиною для поновлення процесуальних строків [5].

У законодавчих ініціативах чітко відстежується тенденція до спрощення процедурних елементів в здійсненні судочинства у вигляді залучення нових цифрових ресурсів з метою розширення можливостей доступу до правосуддя в період воєнного стану та ефективного функціонування судової системи.

Констатуємо, що війна та активні бойові дії на території України не зупиняють процес цивільного судочинства та правосуддя загалом, хоча і накладають характерний відтиск на роботу судів.

Вбачається за доцільне продовжити вивчення сучасного досвіду роботи судів щодо здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану задля подальшої адаптації організаційно-правової регламентації діяльності судів у зазначених умовах [6, с. 56].

Список використаних джерел

1. Закону України "Про правовий режим воєнного стану" № 389-VIII від 12.05.2015 / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Рішення Ради суддів України № 23 від 05.08.22 / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0023414-22#Text>
3. Гореванова Ю. Д. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану / Ю. Д. Гореванова // Українське суспільство в умовах воєнного стану: сучасні виклики та напрямки розвитку : матеріали Всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 6 червня 2022 р.) / уклад.: Ю. Д. Батан, В. С. Кучерявенко, Л. С. Бондарчук та ін. ; за ред. М. Р. Аракеяна, К. І. Спасової. Одеса : Фенікс, 2022. С. 279–282.
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи в умовах воєнного чи надзвичайного стану та на тимчасово окупованих територіях» № 2345-IX від 01.07.2022 / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2345-20#Text>
5. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovalarekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogostanu>
6. О. Г. Привиденцев / Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану / Прикарпатський юридичний вісник Випуск 1(42), 2022. С. 56

УДК 340:351.351.87

ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Тетяна ПОСТРИГАНЬ,

*кандидат юридичних наук, доцент, адвокат,
доцент кафедри історії та права*

Черкаського державного технологічного університету

Сергій ЗУБЕНКО,

студент спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Система правоохоронних органів як об'єкт пізнання – це складне державно-правове явище, що досліджується різними соціальними науками, кожна з яких вивчає в ньому тільки ті сукупності його властивостей і відносин, які співвідносяться з їх предметом, або, інакше кажучи, опосередковано, виходячи з особливостей соціальних явищ, які включені в їх предмет, і місця, ролі в них системи правоохоронних органів [1].

Правоохоронна діяльність – це державна правомірна діяльність, що полягає у впливі на поведінку людини або групи людей з боку вповноваженої державою посадової особи шляхом охорони права, відновлення порушеного права, припинення або розгляду порушення права, його виявлення або розслідування з обов'язковим додержанням установлених у законі процедур для цієї діяльності [2].

Структурно до системи правоохоронної діяльності належать такі напрями:

- а) діяльність із забезпечення охорони учасників кримінального судочинства;
- б) діяльність органів прокуратури;
- в) діяльність із виявлення, запобігання та розслідування злочинів;
- г) діяльність із захисту державної (національної) безпеки, державного кордону й охорони правопорядку.

Чільне місце в правоохоронній діяльності посідає судова діяльність (судочинство), яка здійснюється виключно судами. «Судам належить центральне місце в системі правового захисту конституційних та інших правових цінностей. Діяльність судів становить універсальний механізм із захисту й охорони права, відновлення порушеного права, припинення порушення права, розгляд спорів (справ) у судовому засіданні» [2].

Законодавство України не містить чіткого переліку державних органів, які є правоохоронними. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» дає неповний перелік органів, які для цілей цього Закону вважаються правоохоронними. У Законах України «Про основи національної безпеки України» та «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» розкриваються тільки основні ознаки правоохоронних органів. Ряд підзаконних нормативно-правових актів містять невичерпні переліки таких органів.

Отже, правоохоронними органами в Україні можна вважати наступні державні органи, або їх підрозділи, що здійснюють правоохоронні функції:

1. суд;
2. прокуратура;
3. поліція;
4. органи служби безпеки;
5. антикорупційні органи (НАБУ, НАЗК, Нацагентство з повернення активів...);
6. Військова служба правопорядку у Збройних Силах України;
7. Служба зовнішньої розвідки України;
8. митні органи;
9. органи охорони державного кордону;
10. Бюро економічної безпеки України;
11. органи і установи виконання покарань;
12. слідчі ізолятори;

13. органи Державної фінансової інспекції;
14. органи рибоохорони;
15. органи державної лісової охорони;
16. Антимонопольний комітет України;
17. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
18. Управління державної охорони України;
19. Державна санітарно-епідеміологічна служба;
20. Державна екологічна інспекція.

Цей перелік не є вичерпним, він змінюється в залежності від утворення, ліквідації, реорганізації тих чи інших органів. Правильним є підхід до віднесення того чи іншого органу до складу правоохоронних за ознаками, що полягають у безпосередньому здійсненні правоохоронної діяльності. При чому, тут можна виділити:

- органи, головним і основним призначенням яких є правоохоронна діяльність (*наприклад*, МВС);
- органи, які поряд з іншими видами діяльності, провадять правоохоронну (*наприклад*, Держсанепідслужба);
- органи, окремі підрозділи яких створені виключно у правоохоронних цілях (*наприклад*, підрозділи по боротьбі з контрабандою у складі митниць) [1].

Міжнародне співробітництво як одна з основних тенденцій розвитку сучасних систем судових і правоохоронних органів. Одна з основних тенденцій, що характеризує розвиток сучасних держав і відповідно їх систем судових і правоохоронних органів, зокрема Франції, Німеччини, Англії та США, – це спрямованість на розширення міжнародного співробітництва. Міжнародне співробітництво судових і правоохоронних органів представляється можливим розглядати як один з компонентів взаємодії держав у сфері охорони та захисту прав, свобод та законних інтересів людини, боротьби зі злочинністю, що само по собі є нині важливою частиною міжнародних відносин. Серед основних напрямів такого співробітництва можна виділити:

- надання правової допомоги по кримінальних справах;
- укладання і реалізація договорів про боротьбу з транснаціональними правопорушеннями;
- виконання рішень іноземних правоохоронних органів по кримінальних справах;
- регламентація кримінально-юридичних питань і прав особи в сфері забезпечення правопорядку, обмін інформацією, що представляє взаємний інтерес для правоохоронних органів;
- спільне дослідження проблем боротьби з правопорушеннями;
- обмін досвідом правоохоронної роботи;
- сприяння в підготовці кадрів для іноземних правоохоронних органів;
- надання матеріально-технічної і консультативної допомоги.

Питання розширення міжнародного співробітництва судових і правоохоронних органів привертають увагу багатьох сучасних країн та міжнародних організацій. Зокрема, це відображено у Віденській Декларації про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики ХХІ століття, прийнятій на Десятому Конгресі Організації Об'єднаних Націй по попередженню 88 злочинності і поводженню з правопорушниками, 10–17 квітня 2000 р. В Декларації зазначається, що держави – члени ООН, висловлюючи стурбованість впливом на суспільство здійснення злочинів, що мають глобальний характер, переконані у необхідності двостороннього, регіонального і міжнародного співробітництва у сфері попередження злочинності і кримінального правосуддя, визнають потребу більш тісної координації і співробітництва між державами у вирішенні світової проблеми злочинності, враховуючи, що боротьба з нею є загальним і спільним обов'язком, в зв'язку з чим звертають увагу на необхідність активізації і сприяння діяльності у сфері технічного співробітництва, з тим, щоб надавати державам допомогу в їх зусиллях по зміцненню своїх внутрішніх систем кримінального правосуддя та свого потенціалу в сфері міжнародного співробітництва.

Отже, вивчення зарубіжного досвіду формування правоохоронної служби держав, що представляють основні сучасні політико-правові системи, підтверджує, що підходи в її організації тісно пов'язані з їх історичними традиціями і культурою. Дослідження системи публічної служби США, Великої Британії, Франції, Німеччини, Італії, Фінляндії, Швеції та Китаю показують, що правоохоронні органи і публічна (державна) служба на посадах у цих органах, з одного боку, організовані на загальних принципах організації державної служби, з іншого – враховують специфіку і характер правоохоронної діяльності. Вбачається, що запровадження європейських стандартів державного управління органами поліції буде об'єктивно сприяти не лише чіткому визначенню магістрального шляху оптимізації правоохоронної діяльності в Україні, але й упровадженню найбільш дієвих організаційно-правових форм у практику управління органами та підрозділами Національної поліції [3].

Список використаних джерел

1. Тюріна О. В. Сучасні системи судових і правоохоронних органів (порівняльно-правова характеристика). / Режим доступу: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/6079/1/Tiurina%20O.%20V.%20Modern%20systems%20of%20judicial.pdf>
2. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%96_%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8
3. Н. М. Бакаянова, А. В. Кубаєнко, О. Г. Сvida. Організація правоохоронної діяльності національної поліції України. / Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/14734>

УДК 346.91:347.9](477)(091)

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

Богдан ПОСТРИГАНЬ,

студент спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Доленосні зміни в арбітражній системі у найвідповідальніші періоди її розвитку пов'язані з життям та діяльністю яскравої особистості – Дмитра Микитовича Притики, який з 1986 по 1989 роки працював заступником та першим заступником Головного державного арбітра Держарбітражу УРСР, а протягом 1989–2006 років очолював цю систему. Саме цей видатний фахівець сформував у Вищому арбітражному (господарському) суді України команду професіоналів-однотумців, серед яких – Анатолій Йосипович Осетинський, Віктор Семенович Москаленко та Сергій Федорович Демченко. Економічні перетворення, розбудова ринкової економіки вимагали кардинального реформування органів арбітражу, а тому виникла потреба у створенні спеціального судового органу для розгляду господарських спорів. Таким інститутом судової влади став арбітражний суд. Верховна Рада УРСР 4 червня 1991 року прийняла Закон «Про арбітражний суд», яким надала арбітражним судам статусу органів судової влади, що здійснюють правосуддя в господарських відносинах у якості спеціалізованих судових установ. Відповідно до цього Закону в Україні розпочали діяльність арбітражний суд АР Крим, арбітражні суди областей, міст Києва та Севастополя, що становили єдину систему арбітражних судів України, яку очолив Вищий арбітражний суд України.

Після набрання чинності 10 лютого 1993 року Законом України «Про статус суддів» всі арбітри отримали статус суддів. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року Конституція України створила правову базу, що забезпечила розвиток судово-правової системи в Україні. Законом України «Про арбітражний суд» від 20 лютого 1997 року слово «арбітр», «арбітражна колегія» замінено словами «суддя», «судова колегія», що ще більше підкреслило правову природу арбітражних судів як спеціалізованих судових органів. З моменту прийняття вищевказаного Закону арбітражні суди в Україні впевнено зайняли своє місце в системі органів правосуддя.

Черговим значним кроком в реформуванні арбітражно-судової системи держави стало прийняття 21 червня 2001 року Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про арбітражний суд», яким, зокрема, слово «арбітражний» замінено словом «господарський», запроваджено триланкову систему судів, утворено апеляційну і касаційну інстанції для розгляду скарг на рішення місцевих судів, змінено обсяг прав учасників судового процесу. На виконання Указу Президента України від 11 липня 2001 року «Про утворення апеляційних господарських судів та затвердження мережі господарських судів України» почали функціонувати 7 апеляційних господарських судів:

Дніпропетровський, Донецький, Київський, Львівський, Одеський, Севастопольський та Харківський, які, відповідно, очолили В. І. Плевако, В. І. Татьков, А. М. Пінчук, Б. С. Мазовіта, В. С. Балух, В. М. Коваль та М. І. Тітов. Повноваження цих апеляційних господарських судів поширювалися на відповідні апеляційні округи. Відповідно до Указу Президента України від 30 травня 2002 року утворено Житомирський та Запорізький апеляційні господарські суди, а Указом 6 Президента України від 25 червня 2003 року – Київський міжобласний і Луганський апеляційні господарські суди.

З набуттям чинності 1 червня 2002 року Закону України «Про судоустрій України», втратив силу Закон України «Про господарські суди», що умовно можна вважати завершенням першого етапу судової реформи. В цілому, він мав позитивний вплив на її впорядкування, адже ним закріплювався статус спеціалізованих судів, окреслювались повноваження їх керівників, порядок призначення суддів на адміністративні посади тощо, затверджувалась триланкова система спеціалізованих господарських судів: місцеві господарські суди (господарські суди АР Крим, областей, міст Києва і Севастополя), апеляційні господарські суди та Вищий господарський суд України. На виконання Закону України «Про судоустрій України» з березня 2003 року у Вищому господарському суді України було утворено судові палати з розгляду окремих категорій справ: судова палата з розгляду справ, що виникають з податкових та інших відносин, пов'язаних з державним регулюванням діяльності господарюючих суб'єктів, на чолі з А. Й. Осетинським, судова палата з розгляду справ у господарських спорах, пов'язаних із захистом права на об'єкти інтелектуальної власності, на чолі з В. С. Москаленком, судова палата з розгляду справ у спорах між господарюючими суб'єктами на чолі з С. Ф. Демченком, судова палата з розгляду справ про банкрутство, яку очолив М. І. Тітов.

Наступний етап реформування системи господарських судів ознаменувався прийняттям 7 липня 2010 року Закону України «Про судоустрій та статус суддів», яким визначено організацію здійснення правосуддя, систему судів загальної юрисдикції, статус суддів, порядок здійснення суддівського самоврядування тощо. Прийняття вищевказаного закону можна вважати вагомим кроком до утворення доступної та дієвої судової системи відповідно до Конституції України і міжнародних стандартів у галузі правосуддя.

У 2006 році спільною постановою Пленуму Вищого господарського суду України та Ради суддів господарських судів України Донецький апеляційний господарський суд визнаний модельним судом, досвід його роботи рекомендовано враховувати в практичній діяльності іншим господарським судам.

З набуттям чинності 11 квітня 2014 року Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» розпочався новий етап реформування всієї судової системи України, який триває і до сьогодні. На думку автора причиною затягування реформування є війна в Україні, недостатнє залучення думки наукового осередку, відсутність дієвих механізмів проведення.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про судоустрій України» від 07.02.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3018-14#Text> (втратив чинність).
2. Лист Верховного Суду України та Вищого арбітражного суду України «Щодо визначення підвідомчості цивільних справ та господарських спорів», від 14 липня 1995 р та 20 липня 1995 р. № 01-8/518а. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v518a700-95#Text>

УДК 346(477.46)

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТЕОРЕТИЧНОГО ОБҐРУНТУВАННЯ ВИРІШЕННЯ
ВЕЛИКОГАБАРИТНОЇ ЧЕРКАСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ
З УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ**

Сергій ТАРАНЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та права*

Черкаського державного технологічного університету

Ні для кого не є таємницею, що ситуація з відходами викликає обґрунтовану тривогу. Стандартним прикладом у цьому плані є стаття Романа Кирей «Щоб не потонути у смітті» від 1.07.2022 р. який пише, що щодня в Україні захоронюється на сміттєзвалищах і переповнених полігонах приблизно 33 тисячі тонн відходів, а в цілому за рік становить це понад 12 мільйонів тонн. Із них на Черкащині – 300 тисяч тонн.

Поряд з цим треба відмітити, що за всі роки незалежності в Україні не побудовано жодного сміттєпереробного підприємства, тому і переробляємо лише 6 відсотків побутових відходів, тоді як у країнах Європи – мінімум 40. Додам також, що на Черкащині давно відчувається гостра потреба у сміттєпереробних комплексах. До того ж тверді побутові відходи захоронюють на 456 сміттєзвалищах та на 21 міському полігоні. Серед них найбільші в таких містах як Черкаси, Сміла, Ватутіне, Умань. Водночас систему розділення сміття запроваджено лише у 8 відсотках громад області. Варто зазначити, що регіон також не позбувся і стихійних сміттєзвалищ. Вони не тільки забруднюють довкілля, а й на їхніх ділянках нерідко виникають пожежі [1, с. 5].

В екологічному рейтингу, який підготувала ще на початку цього року редакція інтернет-видання «Фокус», Черкащина серед усіх областей України посіла 11 місце. На перший погляд, позиція не така вже й погана. В той же час проблем з різними відходами у обласному центрі та інших територіальних громадах просто безліч. Крім того не слід забувати, що війна з РФ породжує мільйони тонн додаткових небезпечних і будівельних відходів, які треба переробляти та утилізувати. Не випадково зазначені проблеми були викладені авторами також у довгоочікуваному законопроекті № 2207-1-д «Про управління відходами» який 20 червня ц.р., Верховна Рада України ухвалила в другому читанні та загалом [2].

В цьому аспекті необхідно відмітити також і пряму мову – міністра захисту довкілля та природних ресурсів України Руслана Стрільця який сказав, що французький філософ та письменник Ерік Еммануель-Шмітт запропонував оцінювати рівень розвитку суспільства за його ставленням до сміття. Якщо на вулиці немає ні урн, ні сміття, то на ній живуть супербагатії. Де бачиш урни, а сміття немає, то там – просто багатії. В районах бідняків усюди сміття і немає урн. А якщо навколо сміття живуть люди – це район дуже – дуже бідних людей. Думаю, що пан Шмітт має рацію. Там, де люди контролюють своє життя, вони знають, що робити з відходами. Якщо люди не контролюють життя, вони потопають у смітті сказав міністр [3, с. 1].

У зв'язку з цим важливо зазначити, що нині серед мешканців міста Черкаси жваву дискусію викликають сміттєві баталії які відбуваються у ньому. Нагадаємо, що у лютому 2019 року в Черкаській міській раді оголосили конкурс на предмет, хто вивозитиме побутові відходи в місті. Проте це стосувалося лише великогабаритного та ремонтного сміття. Однак такий конкурс зазвичай проводять на всі побутові відходи без виключення. Але в міськраді вирішили виокремити деякі з них й створили нову комунальну послугу. *Побутові відходи* – це ті відходи, що утворює в процесі життя і діяльності людина в житлових та нежитлових будинках. Побутові відходи ділять на тверді, великогабаритні, ремонтні, рідкі та небезпечні. *Великогабаритне сміття* – це сміття об'ємом більше 50*50*50 сантиметрів. Це гілля, відходи будівництва, глина, ґрунт, меблі, техніка тощо.

У конкурсі взяли участь ТОВ «Сантехбудконструкція» і ФОП С. Коли дійшло до підрахунку пропозицій, виявилось, що ФОП подав не всі документи. Тому перемогло підприємство «Сантехбудконструкція». А ще раніше керівник цього підприємства виграв конкурс на управителя багатопверхівок. У зв'язку з чим за результатами конкурсу із компанією міська влада уклала договір про співпрацю на 20 років. Тобто міський голова від імені виконкому замовив послугу а компанія її виконує. А має бути по-іншому: хто замовив послугу, той її і оплачує. Однак замість замовника послугу оплачують жителі міста, які ніяк не фігурують у договорі. До цього останні чотири роки все сміття у місті, зокрема, й великогабаритне, вивозило КП «Черкаська служба чистоти». Міськрада на п'ять років, до 2020-го, уклала договір з підприємством. Лише тоді виконком мав укласти новий договір на вивезення відходів, до складу яких входять й великогабаритні.

На сьогодні як зазначають у міській раді, надавати послугу з вивезення великогабаритних та ремонтних відходів у Черкасах «Нова якість» тепер не може. Це пов'язано із постановою Північного апеляційного господарського суду від 13 вересня 2022 року, який задовольнив апеляційну скаргу мерії на ухвалу Господарського суду Черкаської області. Суд скасував забезпечення позову, яким було зупинено дію рішення виконкому «Про односторонню відмову від договору на надання послуг з вивезення побутових відходів на території міста Черкаси» [4]. Водночас заступник директора департаменту ЖКГ міста наголошує, що жителі Черкас не повинні виносити і складати ремонтні,

великогабаритні та інші відходи біля контейнерних майданчиків, адже згідно з рішенням апеляційного суду сміття вже не вивозитиме «Нова якість». В той же час щодо оплати послуг компанії «Нова якість» то у міській раді кажуть, що робити це не обов'язково. Містяни можуть не оплачувати за послугу з вивезення великогабаритних та ремонтних відходів Управлінській компанії «Нова якість «Благоустрій» «із 14 вересня 2022 року. Адже згідно з постановою суду надавати ці послуги вказана компанія нині не має права. Натомість за період, коли діяла ухвала про забезпечення позову (з 11.02. по 13.09.2022 року), оплата нараховувалася правомірно, оскільки дію рішення виконкому про односторонню відмову від договору було зупинено судом, повідомила заступниця директора департаменту управління справами та юридичного забезпечення. Водночас як альтернатива «Новій якості», містяни можуть користуватися послугами КП Черкаська служба чистоти» на договірних відносинах. У компанії «Нова якість» не приймають односторонню відмову від договору зі сторони виконавчого комітету Черкаської міської ради і трактують це «як порушення положень договору та чинного законодавства України». У цьому аспекті вони кажуть, що «нині триває ений? суд щодо договору на вивезення негабариту і вони будуть й надалі відстоювати свої права в законний спосіб. Адже на їх думку такі незаконні дії виконавчого комітету Черкаської міської ради спрямовані виключно на тиск та цькування приватного бізнесу задля «вигоди» псевдокомунальному підприємству», – йдеться в заяві «Нової якості». Ключове питання, що робити? Відповідь дуже проста ще 12 квітня 2021р., Міняйло Олена у газеті «Нова доба» писала, що необхідно розпочати з вивчення світового досвіду вирішення цієї проблеми [5, с. 1]. На нашу думку така позиція автора має право на життя.

Наприклад *Німеччина*. У кожному мікрорайоні німецького міста є господарські подвір'я, куди жителі щосуботи ввозять великі предмети, які заборонено викидати до звичайних контейнерів. Якщо містянам потрібно викинути великогабаритне сміття, вони мають замовити спеціальну машину або самостійно відвезти в пункт прийому. Щоб здати великогабаритні відходи, мешканці мають заздалегідь (за тиждень або навіть і за місяць) сповістити про свої наміри в утиль-контурі та заплатити за вивезення певну суму. Якщо мешканці затіяли ремонт, вони замовляють контейнер для свого будівельного сміття за 50 Євро, встановлять на подвір'ї, а потім відвозять до пункту прийому великогабариту.

Японія. В цій країні питання утилізації сміття починається ще на етапі покупки речей: в магазині на товар наклеюється спеціальна марка. Отже, в ціну товару вже закладено вартість його утилізації. Якщо великогабаритне сміття такої наклейки не має, мешканцю необхідно зателефонувати в офіс, сплатити певну суму в касі та отримати наклейку-квиток і повідомлення про те, що сміття заберуть. У встановлений день потрібно віднести таке сміття із наклейкою до входу в будинок і його заберуть. Щоб викинути побутову техніку, потрібно придбати талончик на її переробку (в ціну входять витрати на утилізацію і транспортування) і прикріпити його до предмета. Тільки тоді можна залишити

біля сміттєвих баків. В окремих префектурах вимагають віднести техніку до магазину, де купували, сплатити кошти за утилізацію та транспортування і доручити власнику маркету подальшу «долю» техніки. Велосипеди утилізують за тою ж схемою, що і побутову техніку. Зламану, або таку, яка не підлягає ремонту, побутову техніку, електронну апаратуру (телевізори, комп'ютери, планшети) в Японії забирають у населення спеціальні утилізатори на завод, який здійснює рециклінг таких предметів. Якщо ж під час покупки побутової техніки людина заздалегідь оплатила в магазині вартість її утилізації, вона наклеює на побутовий непотріб спеціальний ярлик і залишає його біля сміттєвих баків. У цьому випадку працівники сміттєвоза самі здадуть таку техніку на переробку.

Данія. В країні існує 3 способи поводження з великогабаритними відходами: люди залишають сміття на тротуарі біля свого будинку на ніч перед збором сміття або до 6 ранку (у кожного муніципалітету свої правила та вимоги). Замовляють послугу вивозу (інформація розміщена на сайті їхнього муніципалітету). Або ж самостійно здають відходи в центр переробки. Килими та великі шматки картону потрібно зв'язувати мотузкою. Якщо мешканці викинули велосипед як великогабаритне сміття, він має бути відмічений певним чином (наклейкою «storskrald»).

Нова Зеландія. В Новій Зеландії великогабаритне сміття збирається безкоштовно. Тобто місто бере витрати на себе. Мешканців заздалегідь попереджають, коли в їх районі буде організовано збір такого сміття. Викладене засвідчує, що за великогабаритне сміття у більшості країн сплачує утворювач сміття. Тобто саме той, хто користується послугою. Сміття не накопичується на території міст, а одразу вивозиться. Також існує відповідальність виробника, що закріплено на законодавчому рівні: у вартість товару вже закладаються витрати на вивезення та утилізації.

Одна із моделей поводження з великогабаритним сміттям може бути застосована в Черкасах а саме сплачувати буде той, хто користується даною послугою, що зніме рівень незадоволення більшості населення міста. В той же час зросте також відповідальність власників житла не лише за свою оселю, а і за своє місто. Цілком зрозуміло, що міська рада проводить прозорий конкурс і визначає надавача послуги, а також проводить інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо поводження зі сміттям, визначає умови та графік збирання великогабариту з іншої сторони споживач замовляє у підприємства таку послугу, отримує належну інформацію про дату та час отримання послуги, сплачує лише за наявний фактично вивезений об'єм.

Також місто має передбачити можливість споживача самостійно доправити великогабарит до спеціального пункту прийому у визначений день або зручний час, де він сплатить за послугу без врахування транспортних витрат.

Список використаних джерел

1. Кирей Р. Щоб не потонути у смітті. Урядовий кур'єр. 2022. 1 липня (№143) №143 (7264)-№144 (7265). С5. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/shob-ne-potonuti-u-smitti/>
2. Про управління відходами : Закон України від 20.06.2022 р. № 2320-IX. Голос України 2022. 09 липня (№141). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23_20-20#Text

3. Стрелець Р. Реформа управління відходами: закрити полігони, відкрити двері в ЄС. Інтерфакс Україна. Інформаційне агентство. 2022. 15 серпня URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/850749.html>
4. Апеляційний суд відновив дію рішення виконкому про розірвання договору із ТОВ «УК «Нова якість «Благоустрій» про вивезення великогабаритних відходів. 13 вересня 2022. Офіційний портал міської ради, міського голови, виконавчого комітету м. Черкаси. URL: <http://chmr.gov.ua/ua/newsread.php?view=21678&s=1&s1=17>
5. Міняйло О. Великогабаритна черкаська проблема: як світовий досвід може допомогти її вирішити. Нова доба. 2021. 12 квітня URL: <https://18000.com.ua/blogsvelikogabaritna-cherkas>

УДК 347.9:347.426

ШТРАФ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Інна ВОЛКОВА,

кандидат історичних наук,

*начальник відділу забезпечення роботи секретаря та суддів
судової палати управління забезпечення роботи другої судової палати
секретаріату Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду*

Зловживання процесуальними правами є доволі поширеним явищем, яке не тільки суперечить основним завданням цивільного судочинства, а й в цілому завдає шкоди авторитету судової системи. Тож завданням Верховного Суду є сформулювати сталу судову практику щодо недопущення зловживання процесуальними правами, запобігання цьому явищу. Адже протиправна поведінка або бездіяльність деяких учасників процесу негативно впливає на належність процедури розгляду і вирішення цивільних справ.

Нова редакція ЦПК містить положення про недопустимість зловживання процесуальними правами та передбачає застосування процесуального примусу у вигляді закріплених у ньому заходів. Одним із таких заходів, що є новелою цивільного процесу, є штраф за зловживання процесуальними правами. Відповідно до ст. 148 ЦПК суд може постановити ухвалу про стягнення в дохід державного бюджету з відповідної особи штрафу у сумі до від 0,3 до трьох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб у випадках: 1) невиконання процесуальних обов'язків, зокрема ухилення від вчинення дій, покладених судом на учасника судового процесу; 2) зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству; 3) неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин; 4) невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів, ненадання копії відзиву на позов, апеляційну чи касаційну скаргу, відповіді на відзив, заперечення іншому учаснику справи у встановлений судом строк; тощо.

У випадку повторного чи систематичного невиконання процесуальних обов'язків, повторного чи неодноразового зловживання процесуальними правами суд може стягнути штраф уже в сумі від одного до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Крім того, ЦПК дає можливість суду з урахуванням конкретних обставин справи стягнути штраф як з учасника справи, так і з його представника. На сьогодні вже існують приклади такого стягнення. Зокрема, КЦС стягнув штраф із адвоката за те, що він, достовірно знаючи, що провадження за касаційною скаргою «не може бути відкрито, оскільки відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 394 ЦПК постанова суду касаційної інстанції є остаточною та оскарженню не підлягає», все таки подав касаційну скаргу на постанову Верховного Суду (ухвала від 16.04.2019 у справі №757/32769/15-ц).

Системний аналіз положень ст.ст. 44 та 148 ЦПК у сукупності із правозастосовною практикою дає підстави для висновку, що запровадження передбачених цими нормами заходів та їх застосування покликане запобігати існуючим на практиці зловживанням. І суди активно застосовують цей інструментарій. Для прикладу, в одній зі справ (№ 2-1242/10, ухвала КЦС від 02.11.2018) учасник судового розгляду вчиняв дії, що свідчили про недобросовісне виконання своїх процесуальних обов'язків, а саме: порушував порядок у судовому засіданні, голосно кричав, некоректно висловлювався щодо учасників судового розгляду, перешкоджав здійсненню судочинства, не виконував розпорядження головуючого, чим виявляв явну зневагу до суду та встановлених у суді правил. Факт вчинення таких дій підтверджував наявний у матеріалах справи аудіозапис. Аналогічні дії учасник вчиняв під час розгляду справи в судових засіданнях, що відбулися 05.07.2018, 21.08.2018, що свідчить про їх систематичність. Відмовляючи у відкритті касаційного провадження, КЦС визнав обґрунтованим висновок апеляційного суду про наявність правових підстав для застосування до порушника заходу процесуального примусу у виді штрафу в розмірі 5523 грн.

На жаль, останнім часом учасники справ, не погоджуючись із рішеннями судів, вдаються до вживання нецензурної лексики, лайливих висловлювань на адресу суду, суддів та судової системи загалом, що є неприпустимим у правовій державі. Тож ВП ВС наголосила, що «нецензурна лексика, образливі та лайливі слова чи символи, зокрема, для надання особистих характеристик учасникам справи, іншим учасникам судового процесу, їх представникам і суду (суддям) не можуть використовуватися ні у заявах по суті справи, заявах з процесуальних питань, інших процесуальних документах, ні у виступах учасників судового процесу та їх представників... Велика Палата Верховного Суду вважає такі дії скаржника виявом неповаги до суду й інших учасників процесу та констатує, що подання такої скарги є зловживанням скаржником його процесуальним правом, невиконанням обов'язку керуватися завданням цивільного судочинства» (постанова від 13.03.2019 у справі № 199/6713/14-ц).

Аналогічно КЦС в ухвалі від 30.07.2021 у справі 146/561/21, відмовляючи у відкритті касаційного провадження, погодився із висновком апеляційного суду

про зловживання скаргником процесуальними правами, що полягало у повторному зверненні до апеляційного суду з однаковими апеляційними скаргами на одне і те ж судове рішення з використанням при цьому в кожній із них некоректної лексики, яка має цинічний (зневажливо-знущальний) характер.

Поширеними прикладами зловживання є спроби учасників затягнути розгляд справи по суті шляхом неодноразового подання скарг на ухвали про відкриття провадження без дотримання процесуальних вимог до таких скарг. Відмовляючи у відкритті касаційного провадження у справі № 552/2378/17, КЦС визнав обґрунтованим та правильним висновок суду апеляційної інстанції про те, що подання чисельних апеляційних скарг з одними і тими ж недоліками (несплата судового збору, відсутність клопотання про поновлення строку на апеляційне оскарження) на одну й ту саму ухвалу суду першої інстанції про відкриття провадження у справі суперечить завданням цивільного судочинства, визначеним ст. 2 ЦПК, якими повинні керуватись всі учасники цивільного процесу, і такі дії спрямовані на безпідставне затягування розгляду справи (ухвала від 06.09.2018).

В іншій постанові КЦС залишив касаційну скаргу без задоволення, а судове рішення апеляційного суду – без змін, оскільки «підприємство систематично вчиняє дії, спрямовані на затягування розгляду справи, подаючи кожного разу апеляційну скаргу на той самий об'єкт оскарження без дотримання вимог ЦПК, не сплачуючи жодного разу судовий збір, не виконуючи вимоги ухвал суду про необхідність усунути недоліки та сплатити судовий збір. Внаслідок затягування розгляду справи скарга на дії або бездіяльність державного виконавця не може бути розглянута по суті заявлених вимог з листопада 2018 р.» (постанова від 07.05.2020 у справі № 551/1166/18).

Поширеною досі була практика недобросовісних учасників справ подавати до суду квитанції про сплату судового збору, які вже використовувалися в інших справах. Однак після прийняття КЦС постанови від 03.11.2020 у справі № 530/1630/18 доведеться добре подумати, перш ніж вдаватися до таких зловживань. Адже КЦС залишив у силі рішення апеляційного суду щодо стягнення з порушника штрафу у розмірі 3842 грн. як заходу процесуального примусу, зазначивши таке: «...надання суду квитанцій про сплату судового збору, які вже використані у інших справах, всупереч вимогам Закону України «Про судовий збір», заздалегідь розуміючи, що вони не будуть зараховані до Державного бюджету України, а також наступне не усунення недоліків апеляційної скарги щодо належної сплати судового збору, є свідченням недобросовісного використання наданих законом процесуальних прав на апеляційне оскарження. Апеляційним судом правильно визначено, що подання апеляційної скарги із квитанцією про сплату судового збору в іншій справі, з наступним неусуненням цього недоліку скарги, сприяє затягуванню розгляду справи, оскільки фактично унеможлиблює здійснення судом першої інстанції своєчасного розгляду справи впродовж розумних строків».

Подання численних безпідставних заяв про відвід також суперечить завданням цивільного судочинства, визначеним ст. 2 ЦПК, і свідчить про

системність зловживання процесуальними правами, що спрямоване на безпідставне затягування розгляду справи. Такі висновки КЦС зробив в ухвалі від 23.07.2018 у справі № 149/1100/17, в постанові від 12.04.2021 у справі № 530/1291/16-ц тощо. Крім того, у зазначеному рішенні від 23.07.2018 КЦС також дійшов висновку, що «у разі визнання судом дії по поданню заяви про відвід зловживанням процесуальними правами у відповідності до ч. 2 ст. 44 ЦПК, така заява про відвід на підставі ч. 3 цієї статті може бути залишена без розгляду. У такому випадку не застосовуються положення ч. 3 ст. 40 ЦПК про передачу заяви про відвід на розгляд судді, який не входить до складу суду, що розглядає справу, оскільки у такому випадку заява про відвід не розглядається по суті, а залишається без розгляду самим складом суду, що розглядає справу».

З метою маніпулювання автоматизованим розподілом сторони вдаються до такого виду зловживання, як подання тотожних позовів, заяв, скарг. Але позови, в яких один і той самий предмет та суб'єктний склад, однак різні підстави, не є тотожними, а тому їх подання не може розцінюватися як спроба маніпулювання автоматизованим розподілом судових справ між суддями й, відповідно, визнаватися зловживанням процесуальними правами відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 44 ЦПК. Про це КЦС зазначив у постанові від 12.10.2020 у справі № 638/5565/18.

Крім власне перегляду судових рішень про стягнення штрафу як заходу процесуального примусу, КЦС у своїй практиці також неодноразово застосовував ст. 148 ЦПК. Зокрема, КЦС визнає зловживанням процесуальними правами недоброчесні дії банку щодо ненаправлення квитанції про сплату судового збору. Так, банк у супровідному листі від 06.02.2018 зазначав, що додав платіжне доручення про сплату судового збору, в той час як сам оригінал платіжного доручення надіслав в березні 2018 р. і датований він був лише 05.03.2018. У результаті з банку стягнуто штраф у розмірі 3524 грн. (ухвала від 15.05.2018 у справі № 323/2941/16-ц).

КЦС визнає зловживанням повторне подання клопотань про повернення судового збору, які вже були предметом розгляду і судовий збір за якими вже повертався (ухвала від 26.12.2018 у справі № 480/70/16-ц; ухвала від 27.12.2018 у справі № 344/4337/17). Цими судовими рішеннями клопотання залишалися без розгляду і стягувався штраф у дохід держави.

В ухвалях від 20.03.2020 у справі № 753/23673/15-ц та від 22.05.2020 у справі № 200/10900/18 КЦС визнав зловживанням процесуальними правами повторне (неодноразове, систематичне) подання до суду касаційної інстанції заяви про виправлення опіски, яка вже була предметом судового розгляду і в задоволенні якої було відмовлено, та стягнув штраф за таке зловживання.

Зловживанням процесуальними правами, за яке КЦС стягував штраф, є також неодноразове подання касаційних скарг на судові рішення, що вже були предметом касаційного перегляду та щодо яких постановлені рішення суду касаційної інстанції про відмову у відкритті касаційного провадження (ухвала від 14.04.2021 у справі № 718/540/15-ц; від 14.09.2020 у справі № 214/773/17),

а також неодноразове подання заяв про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, якщо аналогічні заяви вже були предметом судового розгляду і за такими заявами вже відмовлено у відкритті провадження (ухвала від 05.10.2020 у справі № 344/16649/16-ц).

Є практика КЦС про стягнення штрафу за нецензурну лексику і образливі висловлювання на адресу судової гілки влади, наведені в касаційній скарзі. Суд залишає такі касаційні скарги без розгляду і стягує штраф зі скаржника (наприклад, ухвала від 12.07.2021 у справі №417/9460/19).

А в ухвалі від 25.02.2020 у справі № 755/25041/14 КЦС задовольнив клопотання представника позивача у справі про застосування до відповідача заходів процесуального примусу, визнав зловживанням процесуальними правами з метою затягування розгляду справи неодноразове подання відповідачем тотожних апеляційних скарг на рішення суду першої інстанції про відкриття провадження у справі за наявності ухвали апеляційного суду про відмову у відкритті апеляційного провадження та стягнув із відповідача штраф за таке зловживання. Слід зазначити, що практика звернення до суду представників сторін з метою запобігти або припинити зловживання іншою стороною ще не досить поширена. А між тим, обов'язком адвокатів, на думку суддів ВС Д. Д. Луспеніка та О. Р. Кібенко, є не лише захист свого клієнта та надання йому професійної допомоги, але і протидія тому, щоб інша сторона не зловживала процесуальними правами.

Питання щодо порядку визначення судом конкретного розміру штрафу наш законодавець відніс на розсуд суду, який, постановляючи ухвалу про стягнення штрафу, повинен оцінити тяжкість діяння чи бездіяльності учасника процесу та обрати відповідний розмір штрафу за таке діяння в межах, передбачених ЦПК. Ненаведення обґрунтованих мотивів щодо визначення розмірів штрафу досить часто є однією із підстав та доводів апеляційних та касаційних скарг на ухвали про стягнення штрафу.

Відповідно до ч. 4 ст. 148 ЦПК ухвалу про стягнення штрафу може бути оскаржено в апеляційному порядку до суду вищої інстанції. Оскарження такої ухвали не перешкоджає подальшому розгляду справи. Постанова суду апеляційної інстанції за результатами перегляду ухвали про накладення штрафу є остаточною і оскарженню не підлягає. Ухвала Верховного Суду про стягнення штрафу оскарженню не підлягає.

Не зважаючи на визначений нормами ЦПК порядок оскарження ухвал про стягнення штрафу, на практиці учасники справ намагаються все ж таки оскаржувати такі ухвали суду першої інстанції до касаційного суду. КЦС в ухвалях від 10.03.2020 у справі № 591/4258/18, від 12.10.2020 у справі № 274/1067/18 зробив висновки, що за змістом ст. 389 ЦПК, яка є спеціальною нормою процесуального права, що регламентує право касаційного оскарження судових рішень, ухвали суду першої інстанції про стягнення штрафу в порядку процесуального примусу не можуть бути оскаржені у касаційному порядку. А в ухвалі від 11.08.2020 у справі № 759/5110/20 КЦС наголосив, що «ухвала суду апеляційної інстанції про накладення штрафу в порядку процесуального

примусу може бути оскаржена до Верховного Суду шляхом подання касаційної скарги в порядку, визначеному Главою 2 (Касаційне провадження) розділу V (Перегляд судових рішень) ЦПК», а не апеляційної скарги, як це зробив скаржник.

Іноді скаржники аргументують безпідставність застосування штрафу тим, що судом не було винесено жодного усного чи письмового попередження з приводу зловживання процесуальними правами. Але такі доводи є безпідставними, оскільки попередження не є передумовою застосування штрафу. І штраф, і попередження є самостійними заходами процесуального примусу. Про це йдеться у вже згадуваній постанові КАС ВС від 30.11.2020 у справі № 806/1943/18.

Насамкінець, слід відзначити, що у своїй практиці КЦС неодноразово наголошував на необхідності розмежовувати зловживання процесуальними правами та зловживання матеріальними (цивільними) правами. Адже вказані правові конструкції відрізняються як по суті, так і за правовими наслідками щодо їх застосування судом. Так, при зловживанні процесуальними правами суд має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання, позов, чи застосувати інші заходи процесуального примусу. Натомість правовим наслідком зловживання матеріальними (цивільними) правами може бути, зокрема, відмова у захисті цивільного права та інтересу, тобто відмова в позові (постанова від 03.06.2020 у справі № 318/89/18).

Таким чином, бачимо, що в КЦС поступово формується практика застосування штрафу за зловживання процесуальними правами і невиконання процесуальних обов'язків. На нашу думку, ця практика є досить прогресивною, дієвою, а її вивчення та узагальнення сприятиме ефективній реалізації завдань цивільного судочинства.

УДК 347.97/99(477)

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Євген ТЕПТЮК,

кандидат юридичних наук,

голова Черкаського районного суду в Черкаській області

Судова реформа, це одна з найтриваліших реформ в Україні і навіть у пересічного громадянина постає питання, чому цей процес має початок, але не має завершення. Як на мою думку, влучну відповідь на дане питання надав О. І. Ющик, зазначивши, що вирішенню проблеми бракує того, чого не вистачало взагалі усім реформам в Україні, не вистачає наукового підходу [1].

Погоджуючись з думкою ряду науковців, що судова реформа є одним із видів правової реформи, ми за основу візьмемо визначення правової реформи, як особливого управлінського рішення, що його приймає верховна державна влада (правляча еліта), яка змушена об'єктивно змінюваними умовами функціонування державного апарату відновлювати єдність цього апарату (державної влади) і остільки є заінтересованою у свідомій зміні названого функціонування; рішення, реалізація якого в реорганізуючій діяльності державного апарату має результатом утвердження нового режиму законності, що виступає як ціль здійснюваних даною владою перетворень» [2, с. 88].

Якщо ми звернемося до історичного екскурсу то побачимо, що реформування судової системи повністю відповідає вище вказаному визначенню.

Судова реформа розпочалася з перших днів проголошення незалежності України.

28 квітня 1992 року Верховна Рада України прийняла постанову «Про Концепцію судово-правової реформи в Україні». Дана концепція була досить змістовним та ґрунтовним документом, визначала в якому напрямку буде рухатися розвиток судової системи, передбачала і реформування органів розслідування, прокуратури, адвокатури, юстиції [2]. На виконання даної концепції, в 1992 році був прийнятий Закон України «Про статус суддів», в 1994 році Закон України «Про органи суддівського самоврядування», були внесені зміни до закону «Про судоустрій України» 1981 року, який діяв до 2002 року. Разом з тим, концепція не визначала конкретних строків завершення реформування і поставлені завдання виконані не були, а з прийняттям в 1996 році Конституції України, втратила значення програмного документу.

Конституція України передбачала п'ятирічний період на реформування судової системи, який був фактично згаяний і лише в 2001 році розпочався новий етап реформування судової гілки влади, так звана «мала судова реформа».

Відповідно до перехідних положень Конституції України, за декілька днів до їх закінчення, Верховна Рада України 21 червня 2001 року, прийняла пакет законів про внесення змін до дванадцяти актів, які регулювали діяльність судових органів, визначали їх повноваження, а також повноваження правоохоронних органів. Метою прийняття значної кількості законів, фактично в авральному режимі, було намагання привести судову систему у відповідність до Конституції України. Результати даної реформи були неодноразово предметом дослідження науковців і ми повністю погодимося з висновками О. З. Хотинської-Нор, що процес реформування судової системи у період, початок якому поклала «мала судова реформа», хоч і відзначався інтенсивним розвитком законодавства, носив характер непослідовності та безсистемності. Кардинально протилежні ідеї у поглядах на потрібний державі судоустрій зумовлювали компромісний характер відповідних законів, що робило траєкторію розвитку судової системи хаотичною [3, с. 14].

Реформа 2010 року знаменувала собою прийняття Закону України «Про судоустрій та статус суддів» та Кримінального процесуального кодексу України. Але фактично полягала в усуненні Верховного Суду України від здійснення дієвого судочинства, оскільки в його повноваженнях залишилося лише перевіряти тільки те, чи правильно застосовано норми матеріального права касаційним (касаційними) судами. І тільки в тому випадку, якщо той таки касаційний суд дозволить передати справу на розгляд Верховного суду України.

Наступний етап реформування відбувся 2 червня 2016 року, після тривалих суперечок Верховна Рада ухвалила два документи – зміни до Конституції України, щодо правосуддя та новий закон про судоустрій та статус суддів. Документи підписали та офіційно опублікували наприкінці червня, а почати працювати це все мало за три місяці. Результати даної реформи мали неоднозначні оцінки, було ряд позитивних змін, але виявилось і ряд прогалин.

12 червня 2021 року Володимир Зеленський підписав указ «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки», дана реформа на даний час триває і ми очікуємо від неї позитивного результату, як зазначив Президент України: «Будь-яка реформа – це перш за все результат. Реформи – це можливість».

А з вище викладеного, ми можемо зробити висновок, що розвиток законодавства, щодо діяльності судової гілки влади, є незбалансованим, що проявляється в прийнятті нових законів без узгодження з чинними.

Список використаних джерел

1. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.pravotriada.com/>
2. Ющик О. І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні / О. І. Ющик. К., 1997. 190 с.
3. Хотинська-Нор О. З. Вплив «малої судової реформи» на розвиток судової системи України: організаційні аспекти. Ж. Судова апеляція № 1(142), 2016. С. 11–15.

УДК 34(477):061.1ЄС

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ЮСТИЦІЇ

Ірина КУНЕНКО,
кандидат юридичних наук, доцент

Згідно положень Конституції України та статті 11 Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» однією з основоположних засад зовнішньої політики є забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір.

Відповідно до укладеної та ратифікованої у 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС), Україна, в тому числі, взяла на себе зобов'язання співпрацювати з ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки. Ці обов'язки і основні напрямки співпраці визначає розділ III Угоди про асоціацію. Відповідно в даній угоді визначаються органи юстиції, до них належать суди загальної юрисдикції, прокурори усіх рівнів та органи досудового слідства [1].

Співробітництво у даній сфері відбувається на основі принципів поваги до прав людини та основоположних свобод.

Важливою метою співробітництва визначено утвердження верховенства права та зміцнення відповідних інституцій, зокрема у сфері правоохоронної діяльності та встановлення правосуддя, зміцнення судової системи, гарантування її незалежності та неупередженості.

Також важливим кроком співпраці України з ЄС стало підписання та ратифікація Угоди про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції [2].

Європейська організація з питань юстиції (Євроюст) була створена у березні 2002 р. рішенням Ради Європи як підрозділ ЄС з правового співробітництва. Головною метою її діяльності є заохочення та удосконалення координації співпраці між судовими та правоохоронними органами країн ЄС, зокрема, щодо боротьби з серйозною організованою злочинністю.

Окрім держав-членів ЄС, до складу Євроюсту входять 10 асоційованих членів: треті країни (тобто країни, що не входять до ЄС), включаючи Сполучені Штати, Сполучене Королівство, Норвегію, Швейцарію та Україну. Усі ці країни мають «прокурорів зі зв'язку», уповноважених Євроюстом.

Євроюст може звертатися до компетентних органів відповідних держав-членів із запитом про: розслідування чи переслідування в судовому порядку конкретних дій; координацію між державами; визнання того, що одна країна перебуває в кращому становищі для кримінального переслідування, ніж інша; створення Спільної групи з розслідування; наданні інформації, необхідної для виконання його завдань.

Євроюст сприяє у забезпеченні максимально ефективної координації розслідувань та судових переслідувань; надає допомогу для поліпшення співробітництва між компетентними національними органами влади; співпрацює і консультується з Європейською судовою мережею, а також використовує її базу даних і вдосконалює свою.

Відповідно до Угоди Україна несе відповідальність згідно свого національного законодавства за будь-яку шкоду, заподіяну особі в результаті юридичних чи фактичних помилок у даних, обмін якими був здійснений з Євроюстом і не може посилатися на передачу Євроюстом неточних даних з метою уникнення своєї відповідальності згідно з національним законодавством по відношенню до потерпілої сторони.

На сучасному етапі співробітництва з Євроюстом важливим для України є те, що з метою забезпечення відповідальності за злочини, скоєні

в Україні, Рада ЄС 25 травня 2022 року ухвалила нові правила для Євроюсту які передбачають, що даний орган зможе збирати та зберігати докази військових злочинів, включаючи фотографії, зокрема супутникові, відео та аудіозаписи, ДНК-профілі та відбитки пальців, а також обробляти та аналізувати їх.

Крім того, було визначено, що через бойові дії, які тривають в Україні, існує ризик того, що докази, які належать до воєнних злочинів або злочинів проти людства, не можуть бути безпечно збережені на території нашої держави, і тому доцільно створити централізоване сховище у безпечному місці.

Було визначено, що Євроюст також зможе ділитися зібраними доказами злочинів з відповідними національними та міжнародними судовими органами, зокрема з Міжнародним кримінальним судом.

Під час засідання Ради юстиції та внутрішніх справ ЄС 4 березня 2022 року, міністри звернулися до Євроюсту з проханням виконувати у збиранні доказів координаційну роль і надати відповідну допомогу для прокурора Міжнародного кримінального суду.

Крім того, слід зазначити, що Євроюст та Офіс прокурора Міжнародного кримінального суду (МКС) 21 вересня 2022 року, опублікували рекомендації для громадянського суспільства щодо документування міжнародних злочинів, зокрема воєнних злочинів та злочинів проти людяності [3].

Документ містить чіткі вказівки щодо ефективних підходів до документування, які можуть сприяти розгляду справ у національних і міжнародних судах. Зокрема, рекомендації спрямовано на захист найбільш уразливих верств населення під час документування. Наприклад, вони наголошують, що люди не мають проходити опитування кілька разів, оскільки це може вплинути на їхню безпеку та добробут і поставити під загрозу готовність свідчити.

Співробітництво з Євроюстом є важливим та вигідним для України оскільки, вітчизняні органи юстиції отримали можливість оперативно обмінюватися з європейськими колегами важливою інформацією, гарантовано та безпечно зберігати докази за межами України за злочини, скоєні в країні та отримали міжнародну підтримку в координації їх збирання, а також підтримку в розслідуванні в міжнародних інстанціях.

Список використаних джерел

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. Угода про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_024-16
3. Documenting international crimes and human rights violations for accountability purposes: Guidelines for civil society organisations URL: <https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/eurojust-icc-csos-guidelines.pdf>

УДК 502.13:351.777](477.46)

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ ЧЕРКАЩИНИ В ЕКОЛОГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Сергій ТАРАНЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та права*

Черкаського державного технологічного університету

Вадим РАДАВСЬКИЙ,

студент спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Не викликає жодного сумніву, що протягом певного історичного періоду розвитку законодавства про охорону довкілля, питання які пов'язані з безпосередньою участю громадськості в екологічному управлінні перебувають в полі зору законодавця. Причому в юридичній літературі висловлювалася думка проте, що це було обумовлено насамперед об'єктивною необхідністю, пов'язаною з економічними, соціально – політичними, екологічними та правовими передумовами. Звідси до речі, впливає розуміння про те, що залучення громадськості до управління було та є одним із найважливіших шляхів реалізації екологічної політики як в регіонах нашої країни так і держави в цілому.

Правовими засадами участі громадськості в екологічному управлінні безумовно є: Конституція України (ст. 36) [1], Конвенція «Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» (далі – Орхуська конвенція), яку було підписано 25.06.1998 року і ратифіковано Україною в 1999 році [2], ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст.ст. 9,10,11,16,21 [3], ЗУ «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 року [4] тощо.

У теперішній час громадське екологічне управління в нашій області набуває все більшого поширення та сприяє підвищенню екологічної активності і свідомості населення Черкащини щодо проведення ним дієвих екологічних заходів за такими напрямками як: участь у формуванні екологічної політики; участь у прийнятті управлінських рішень з охорони довкілля органами державної влади та органами місцевого самоврядування; громадський екологічний моніторинг; залучення громадськості до процесу проведення оцінки впливу на довкілля з врахуванням думки громадськості при прийнятті рішень щодо планованої діяльності, що передбачає проведення громадських слухань за прозорою і чітко врегульованою процедурою. Слід звернути увагу і на те, що участь громадськості області в екологічному управлінні реалізується крізь призму повноважень громадських організацій і об'єднань які виконують екологічні функції.

Крім того не слід забувати, що важливу роль у механізмі забезпечення охорони довкілля відіграють не лише державні органи екологічного управління, а й громадські організації, які відповідно до ч.4 ст.16 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» можуть брати участь в управлінні галуззю охорони навколишнього природного середовища, якщо така діяльність передбачена їх статутами, зареєстрованими відповідно до законодавства України [2]. Відомо, що форми участі громадськості в діяльності по охороні довкілля можуть бути різними та вибиратися в залежності від конкретної ситуації учасниками виходячи з існуючих юридичних, матеріальних та організаційних можливостей з метою одержання найбільш позитивного результату. Наприклад до форм участі громадськості в управлінні охороною довкілля можна віднести: референдум; звернення громадян; збори громадян за місцем проживання; громадське обговорення проектів рішень в галузі екології; громадський екологічний контроль; збори, мітинги, демонстрації; звернення до суду та інші. Активна громадська позиція потребує постійного діалогу з владою у пошуках шляхів вирішення нагальних питань і проблем. Адже ефективно вирішення місцевих екологічних проблем не можливе без консолідації зусиль усіх без винятку територіальних громад, органів влади та реалізації природоохоронних заходів за рахунок всіх можливих фінансових ресурсів. На часі постає питання забезпечення постійної участі громадськості в процесі прийняття рішень, що стосуються довкілля, та здійсненні державної екологічної політики в області.

У останні десятиліття значну роль у вирішенні екологічних проблем стала відігравати співпраця громадських організацій, рухів з органами державної влади. Так екоінспектори Державної екологічної інспекції у Черкаській області вже тривалий час співпрацюють з громадськістю, засобами масової інформації краю. Така співпраця в багатьох випадках дала можливість запобігти порушенням природоохоронного законодавства та виникненню надзвичайних ситуацій в області.

З метою забезпечення широкого доступу органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадськості до екологічної інформації та висвітлення діяльності Управління на сайті Черкаської обласної державної адміністрації (<http://ck-oda.gov.ua/>) створена рубрика «Екологія». У зазначеній рубриці розміщено інформацію про оцінку впливу на довкілля, стратегічну екологічну оцінку, розміщується екологічний паспорт області та регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища, інформація щодо розвитку природно-заповідного фонду, щомісячна інформація про стан довкілля області, інформація щодо спостережень за станом атмосферного повітря суб'єктами моніторингу, а також про конкурси, та іншу інформацію яка стосується роботи управління. Крім того, створена та функціонує сторінка Управління у соціальній мережі Facebook (<https://www.facebook.com/Управління-екології-та-природних-ресурсів-Черкаської-ОДА/>). Разом із тим, за участю управління проведено також: засідання робочої групи з питань природоохоронних заходів; наради з координації діяльності у галузі охорони навколишнього природного середовища районних державних адміністрацій,

виконавчих комітетів міських рад міст обласного значення та об'єднаних територіальних громад; засідання робочої групи обласної державної адміністрації з розроблення проекту регіонального плану управління відходами до 2030 року; засідання комісії з питань затвердження паспортів місць видалення відходів; засідання обласної постійно діючої комісії з питань поводження з безхазяйними відходами; засідання комісії з проведення щорічного екологічного конкурсу «Україна в стилі ЕКО».

З метою підвищення екологічної культури населення в 2020 році управлінням спільно з представниками громадських організацій екологічного спрямування, вищих навчальних закладів, адміністрацій територій та об'єктів ПЗФ, за рахунок коштів обласного бюджету видано поліграфічну продукцію: атлас «Рідкісні птахи Канівщини»; атлас-довідник «50 рідкісних рослин Черкащини»; методичний посібник «Незвичайні екоосвітні заняття, проекти та ігри»; книга «Екологічні казки» (творчі роботи вчителів та учнів); навчальний посібник «Проектні технології з енергозбереження в освітньому просторі школи»; серія книжок «Розумні розмальовки» [5]. 11.09.2020 року представники Черкаської обласної організації Всеукраїнської екологічної ліги взяли участь у онлайн на платформі ZOOM у Всеукраїнському семінарі-обговорення «Зменшення ризику стихійних лих, системи раннього попередження та агрометеорологічні служби в Україні», який було організовано Всеукраїнською екологічною лігою за сприяння Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) при підтримці Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. Активісти організації беруть участь у щорічному Національному форумі «Поводження з відходами в Україні»: Законодавство, економіка, технології». Смілянська міська організація Всеукраїнської екологічної ліги щорічно проводить акцію «Жовте листя» спрямовану проти спалювання листя.

З метою залучення дітей та молоді до збереження водних ресурсів планети на замовлення норвезьких колег активістами Черкаської обласної організації ВЕЛ було надруковано 1 тис. екземплярів брошури «Вода – джерело життя».

Важливим напрямом роботи обласної організації є діяльність, пов'язана із збереженням, розширенням меж природно-заповідного фонду Черкащини, одним із прикладів є участь у програмі щодо створення національного природного парку «Холодний яр». Члени Правління ВЕЛ та Наукової ради є членами обласної Громадської ради при Державній екологічній інспекції, Громадської Ради при Черкаській ОДА. Черкаська ОО ВЕЛ має значний досвід співпраці з органами влади: плідно співпрацює з відділом екології департаменту ЖКГ Черкаського міськвиконкому; для підприємств міста Черкаси спільно були проведені декілька семінарів «Раціональне природокористування в місті Черкаси»; «Природоохоронні заходи в м. Черкаси», «Екологічне виховання як шлях до вирішення екологічних проблем в м. Черкаси».

Зараз активісти Черкаської ОО ВЕЛ працюють в міжнародному проєкті «Водна гармонія», який дозволяє вивчати досвід Норвегії в очищенні стічних вод [6]. Отже сучасне громадянське суспільство України, починає

усвідомлювати значущість питань екології для кожного з учасників соціальної комунікації. Особливого значення набуває роль громадських організацій екологічної спрямованості, що дозволяє більш ефективно вирішувати локальні екологічні проблеми в тому чи іншому регіоні нашої країни, що, у свою чергу, є складовими національної екологічної безпеки і екологічної стратегії та потребують значної уваги з боку органів влади та місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2015. 98 с.
2. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція). Статус Конвенції див. (995k78) URL: [https:// zakon. rada.gov.ua/laws/show/994015#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994015#Text)
3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ р. Дата оновлення: 10.07.2022. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 15.11.2022).
4. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012р. № 5026-VI. Дата оновлення: 22.05.2022. URL: [http://zakon2. rada. gov.ua/laws/show/1556-18](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18) (дата звернення: 17.11.2022).
5. Управління екології та природних ресурсів Черкаської ОДА. Рубрика «Екологія» URL: <https://ck-oda.gov.ua/ekologiya/>
6. Черкаська обласна організація Всеукраїнської екологічної ліги – ЧеркОО ВЕЛ URL: <https://www.ecoleague.net/pro-vel/oblasni-orhanizatsii/cherkaska>.

УДК 342.9:339.543](477)

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МИТНОГО РЕЖИМУ СПІЛЬНОГО ТРАНЗИТУ В УКРАЇНІ

Даніл ПРИЙМАЧЕНКО,

студент

Запорізького національного університету

З метою впровадження європейських практик здійснення митної справи в Україні, підготовки національного законодавства до виконання організаційних процедур для приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту від 20 травня 1987 року й участі України у Новій комп'ютеризованій транзитній системі (NCTS) в парламенті було прийнято Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України (далі – МК України) щодо деяких питань виконання Глави 5 Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» (далі – Закон) [1].

Прийняття закону було обумовлено по-перше, потребою виконання зобов'язань України в рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї

сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [2], в частині наближення митного законодавства України до митного законодавства ЄС; по-друге, необхідністю удосконалення глави 4 Митного кодексу України [3], положення якої потребують оновлення та доповнення нормами щодо визначення порядку скасування чи зміни рішень посадових осіб митних органів, регламентації прав осіб, які подають скарги, оскільки наявний механізм розгляду скарг не забезпечує ефективне поновлення порушених митними органами прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що сприяє зловживанням з боку посадових осіб, які розглядають такі скарги.

Крім того, прийняття Закону завершило створення механізму імплементації в національне законодавство положень таких міжнародних конвенції як Конвенція про єдиний режим транзиту [4] і Конвенція про спрощення формальностей у торгівлі товарами [5], що завершило процедуру приєднання України до цих Конвенцій та дозволило фактично розпочати використання комп'ютеризованої системи транзиту (NCTS).

Прийняття закону дозволило: уніфікувати передбачені МК України правила щодо отримання статусу фінансового гаранта, забезпечення сплати митних платежів, отримання авторизації на застосування спрощень «загальна гарантія»; користуватися спрощеннями під час здійснення митних формальностей усім надійним підприємствам, а не тільки авторизованим економічним операторам, визначивши перелік умов надання авторизації (дозволу) для застосування окремого спрощення; удосконалити процедуру розгляду скарг платників податків в адміністративному порядку, зокрема визначити підвідомчість розгляду скарг, запровадити можливість подання скарги в електронній формі, регламентувати права особи, яка подала скаргу, та процедури розгляду і прийняття рішень за результатами розгляду скарг; запровадити механізм, аналогічний тому, що функціонує в ЄС, видання рішень митними органами, регламентувавши права та обов'язки посадових осіб митних органів і посадових осіб підприємств під час розгляду заяви підприємства, оцінки відповідності та моніторингу відповідності, а також правила внесення змін, перегляду, скасування, анулювання рішень та застосування «права бути почутим» (можливість подати письмові заперечення та відповідні обґрунтування у разі наміру митного органу прийняти несприятливе для підприємства рішення); запровадити процедуру кінцевого використання, перевагами якої є: іноземні товари можуть бути випущені у вільний обіг на митній території України за зниженими ставками ввізного мита, встановленими Митним тарифом України; створити механізм надання гарантій на різницю між сумою ввізного мита, визначеного за повними ставками Митного тарифу України, та сумою ввізного мита, визначеного за зниженими ставками тарифу, що забезпечує покриття ризиків, пов'язаних з недотриманням умов кінцевого використання; створити чітку систему контролю з боку митного органу за ввезенням товарів, призначених для відповідного цільового використання, як перед наданням авторизації щодо застосування кінцевого використання, так і після.

З метою реалізації приписів Закону, Кабінетом Міністрів України, було прийнято ряд постанов, які створили нормативні передумови для доступу вітчизняних суб'єктів господарювання до авторизацій та спрощень в сфері міжнародної торгівлі, аналогічним тим, які існують у ЄС. Прийняті рішення врегульовують питання надання митним органам заходів забезпечення сплати митних платежів при ввезенні та/або переміщенні територією України транзитом, а також унормовують окремі положення актів Уряду з Конвенціями про процедуру спільного транзиту і про спрощення формальностей у торгівлі товарами. КМ України своїми підзаконними нормативними актами затвердив форми документів (заяв, авторизацій на застосування спрощень, звітів); врегулював питання оцінки (повторної оцінки) відповідності підприємства критеріям та/або умовам надання авторизацій, а також моніторингу відповідності підприємства таким критеріям та/або умовам; визначив перелік окремих товарів, переміщення яких митною територією України у період дії воєнного стану та протягом одного року з дня його припинення здійснюватиметься без надання митним органам забезпечення сплати митних платежів.

В свою чергу, митні органи отримують аналогічні європейським процедури надання таких авторизацій та спрощень, проведення оцінки відповідності підприємства критеріям та/або умовам надання авторизацій, а також здійснення заходів з моніторингу.

Внесені зміни наблизили митне законодавство України до законодавства ЄС, що дозволило удосконалити чинні норми законодавства в частині видання рішень митними органами, надання спрощень під час здійснення митних формальностей надійним підприємствам, надання статусу фінансового гаранта та забезпечення сплати митних платежів, розвивати функціонал безконтактного спілкування бізнесу та митних органів за рахунок подальшого впровадження електронного документообігу під час виконання митних формальностей, що відповідно зменшує корупційні ризики.

Запровадження прозорого механізму розгляду скарг підприємств в адміністративному порядку сприятиме ефективному захисту прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх поновленню, зменшенню кількості судових спорів за участю митних органів та, відповідно, витрат на супроводження таких спорів.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо деяких питань виконання Глави 5 Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 15.08.2022 р. № 2510-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 71. Ст. 4290.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифіковано Законом України від 16.09.2014 р. №1678-VII Офіційний вісник України. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125.
3. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.

4. Конвенція про єдиний режим транзиту: прийнято рішенням Об'єднаного комітету Європейського економічного співтовариства та Європейської асоціації вільної торгівлі від 20.05.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-87#Text
5. Конвенція про спрощення формальностей у торгівлі товарами: прийнято рішенням Об'єднаного комітету Європейського економічного співтовариства та Європейської асоціації вільної торгівлі від 22.05.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_012#Text

УДК 340.15:343.2](477)"15/17"

ЗЛОЧИН І ПОКАРАННЯ НА ЗАПОРІЗЬКІЙ СІЧІ

Алла ЛИСЕНКО,

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та права*

Черкаського державного технологічного університету

Аліна ПЕТРЕНКО,

студентка спеціальність «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Демократичний устрій запорізького суспільства сприяв швидкому та справедливому судочинству на Січі. Д. Яворницький, відомий український дослідник життя запорізьких козаків, писав, що «в судах, покараннях і страхах запорожці керувалися не писаними законами, а «стародавнім військовим звичаєм, словесним правом та здоровим глуздом». Суд на Запоріжжі був простим, швидким і правим у повному та точному значенні цих слів [1, с. 188]. Під злочиним запорожці розуміли дії, що завдавали шкоди особистим чи майновим правам окремого козака або всьому Війську Запорозькому. Відповідно, як зазначає А. Серeda, мета покарання передбачала відплату за вчинений злочин, відшкодування збитків окремому козаку чи всьому Війську Запорозькому, попередження злочинів [2, с. 154].

Палітра злочинів і покарань в козацькому січовому середовищі була досить різноманітною. Покарання за скоєний злочин відрізнялись крайньою суворістю, хоча були за своєю суттю справедливими та виправданими. Покарання на Запорізькій Січі мало на меті підтримання військової дисципліни в козацькому середовищі та служило своєрідною профілактикою для тих, хто бажав оволодіти козацьким ремеслом.

Причини правової суворості полягали, насамперед, в самому способі життя українського козацтва, яке перебувало тривалий час у стані військових походів, під час яких потрібно було тримати як жорстку дисципліну, так і впроваджувати строгі закони за її недотримання. Та й серед козаків налічувалась значна кількість людей сумнівної моральності, які приходили на Січ, маючи за плечима не завжди

добропорядне життя, й перевиховувати яких не було часу. Впровадження ж строгого порядку й військової дисципліни робило козацьке середовище стійким дисциплінованим осередком. Строгість козацьких законів зумовлювалась, на думку Д. Яворницького, й тим, що «військо жило без жінок і не користувалося пом'якшуючим впливом їх на звичаї» [1, с. 189].

Всі злочини класифікувались на військові, службові, проти особи, проти порядку управління і суду, проти релігії, проти власності, проти моралі. Це включало зрадництво, дезертирство, гайдамацтво, вбивство козака козаком, побої, крадіжки в товаришів, зухвалість проти начальства, шлюб з жінкою, образа жінці «не по пристойності» тощо. Кримінальним злочином було й пияцтво під час військових походів на ворога, і тягло за собою досить суворе покарання.

Сучасні дослідники держави і права Запорізької Січі зазначають, що залежно від характеру злочину розрізнялись і види покарань. Покарання класифікувались наступним чином: смертна кара, яка могла бути простою (повішення, розстріл) й кваліфікованою (закопування живцем, посадження на палю). До тілесних покарань належали болючі (як то побиття киями біля ганебного стовпа) та калічицькі (зломлення руки, ноги (застосовувалось рідко). Також серед покарань були майнові, ганебні, позбавлення волі та вигнання з Січі [2, с. 154]. Вивчення архівних матеріалів 1700-х рр. свідчить й про те, що серед покарань запорожців допускалося іноді кидання людини в річку: «Насипавши за пазуху піску, посадити його в річку Чортотлик». Але такі випадки були поодинокими і допускалися лише за загального обурення війська проти якоїсь ненависної всім козакам людини [1, с. 196].

Найпоширенішим покаранням на Січі було покарання біля ганебного стовпа. Найчастіше винуватця приковували до ганебного стовпа, якщо козак здійснив крадіжку, вчинив бійку, чи за дезертирство. За матеріалами переказів, біля стовпа завжди лежала в'язанка кий, тобто гнучких дерев'яних палиць, і любий козак, який проходив мимо, мав право бити злочинця. В тих випадках, коли злочин викликав загальний осуд, то винного могли забити на смерть буквально за один день. Але зафіксовано й непоодинокі випадки, коли покарані тижнями стояли біля стовпа.

Щодо смертної кари, то сучасні дослідники відзначають той факт, що «Смертна кара, що досить часто застосовувалася на Запорозжі з метою очищення козацького товариства від злочинних елементів, мала на меті й залякування, яке викликалося як її суттю, так і миттєвістю виконання. Вона не вимагала великих витрат і повністю відповідала військовому характеру січової спільноти» [3]. Смертний вирок, зазвичай, виконував інший злочинець. Якщо злочинців більше на час винесення вироку не було, то засуджений міг чекати виконання вироку невизначений термін.

Вітчизняні дослідники стверджують, що найстрашнішою стратою було закопування злочинця живцем у землю. В основному таку жорстоку смертну кару застосовували відносно тих, хто вбивав свого товариша. Вбивцю клали живим у труну разом із убитим і обох закопували в землю. Були й винятки.

Це стосувалось тих випадків, коли вбивця проявляв себе тривалий час до скоєння злочину хоробрим воїном та добрим козаком. Тоді його звільняли від цієї страшної страти, замінюючи її штрафом. Серед жорстоких видів смертної кари було й саджання злочинця на палю, що пронизувала усі нутроці людини і виходила між хребців на спині. Проте, як свідчать різнопланові матеріали, запорожці рідко застосовували таку кару, натомість поляки часто практикували її для залякування козаків.

Загалом, не зважаючи на відсутність чітко означеного статусу посадових осіб, фіксованої системи покарання, іноді високий рівень жорстокості, особливо у кримінальних справах, запорізьке право, що ґрунтувалося насамперед на звичаях, було швидкою, ефективною та доцільною системою правових відносин, яка забезпечувала дотримання жорсткої дисципліни та захист корпоративних інтересів козацтва.

Список використаної літератури

1. Яворницький Д. І. Суди, покарання та страти у запорізьких козаків. Історія запорізьких козаків. У 3-х т. Львів: Видавництво «Світ», 1990. Т. 1. С. 188–197.
2. Серета А. М. Історія держави і права України: навчальний посібник. Запоріжжя: ФОП Зеленкевич Л. П., Суми: Університетська книга, 2010. Ч. 1. 332 с.
3. Назаренко А. Кримінальне право на Січі: якою була смертна кара. URL: <https://bukinfo.com.ua/show/news?lid=100896> (дата звернення: 22.11.2022 р.)

УДК 347.948

ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА У ГАЛУЗІ ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Юлія Халявка,

головний судовий експерт

Черкаського науково-дослідного

експертно-криміналістичного центру МВС України

Дарина ДИКА,

студентка спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Згідно ст. 114 ЦПК України висновок експерта у галузі права є результатом дослідження визнаного фахівця у галузі права (експерта з питань права) щодо застосування аналогії закону, аналогії права або змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі. В ст. 115 ЦПК України зазначено, що висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого

доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи. [1].

Існують пені розмежування щодо висновку експерта, консультацій спеціаліста, висновку експерта в галузі права. Особа, яка складає висновок експерта, має особливий статус. Умовою залучення особи, як судового експерта полягає в наявності спеціальних знань, що необхідні для з'ясування відповідних обставин справи [2]. Окрім того, для судового експерта встановлені певні обмеження: як зазначено в ч. 1 ст. 11 Закону України «Про судову експертизу», не може залучатися до проведення судової експертизи та виконання обов'язків судового експерта особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною, а також та, яка має не зняту або не погашену судимість, та яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення або дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення кваліфікації судового експерта [3].

Спеціаліст – це особа, яка володіє спеціальними знаннями, навичками, які необхідні для застосування технічних засобів, та призначені судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, що пов'язані із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, тощо). Хоча підстави для відводу (само відводу) спеціаліста є такими ж, як і для експерта, в усьому іншому процесуальний статус цих осіб відрізняється [4].

Деякі дослідники, мають думку, що консультації і пояснення спеціаліста можуть мати доказове значення, вказують на те, що висновок спеціаліста не є засобом доказування, проте одночасно вважають за необхідне закріпити у ЦПК України положення щодо письмової форми висновку спеціаліста, адже суд може покласти цю інформацію в основу мотивувальної частини судового рішення. Спеціаліст не є джерелом доказової інформації і залучається до участі у справі не з метою проведення дослідження, а задля надання суду практичної допомоги при застосуванні технічних засобів, використання яких необхідне для вчинення процесуальних дій [5].

Як пояснюють зарубіжні дослідники, висновок експерта з питань права – це документ, який добровільно подається до суду суб'єктом, відмінним від сторони у справі. Він не містить процесуальних елементів і не вказує, яку роль повинен відіграти суд. Слід зазначити певні особливості щодо експерта у галузі права, а саме: законодавство не містить застережень щодо спеціальної кримінальної відповідальності такого суб'єкта, не передбачає жодних методик чи стандартів його діяльності. Такі особи не вносяться до жодного реєстру, не атестуються, їхня діяльність не ліцензується, до їх працевлаштування чи трудового стажу жодних вимог не встановлено. В законі немає положень про відводи такому експерту, також не передбачено монополію на провадження відповідної діяльності. Фактично будь-який юрист зі ступенем кандидата чи доктора наук вправі займатися такою діяльністю, якщо його авторитет та досвід визнаються хоча б одним з учасників процесу і суд ухвалою долучає його до участі в процесі [6].

При порівнянні висновку експерта, консультацій спеціаліста, висновку експерта в галузі права можна зробити такий висновок, що лише висновок експерта відносить до засобів доказування. Висновок експерта – докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, задані судом. Значення експерта полягає у тому, що внаслідок проведення експертизи суд зможе отримати нову інформацію, факти, відповідно до яких зробить певні висновки.

Висновок спеціаліста не є засобом доказування, суд може використовувати відомості, надані спеціалістом у висновку, в процесі ухвалення судового рішення. Проте його спеціальні знання та навички не використовуються для дослідження фактів та обставин, що мають значення для вирішення спору. За своєю сутністю процес доказування та діяльність спеціаліста ніяк не пов'язані. Спеціаліст може лише посприяти більш ефективному здійсненню судового процесу.

Висновок експерта у галузі права є теж абсолютно іншою процесуальною категорією, ніж висновок експерта адже він, не може містити оцінки, аналізу, підтвердження чи спростування доказів, чи якимось іншим чином встановлювати наявність, чи відсутність їх достовірності, належності, достатності тощо.

Щодо застосування висновку експерта у галузі права в судовій практиці можна навести такі приклади. У справі від 29.08.2018 року по справі № 233/4430/19 суд не враховував висновок експерта у галузі права Торгово-промислової палати України «щодо унеможливлення виконання обов'язків, передбачених законодавством України про працю при вивільненні працівників, спричиненого впливом дії форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили» від 16.01.2018 р. № 126/2/21-10.2 (а. с. 31–40), оскільки висновок про відсутність вини відповідача як роботодавця у невиплаті заробітної плати не є законодавчо визначеною підставою для його звільнення від такого обов'язку, як і підставною порушення гарантованого Конституцією України права особи на оплату праці [7].

Ще один з прикладів застосування висновку експерта у галузі права від 17.07.2019 по справі № 755/19186/18 Суд апеляційної інстанції не залучив до матеріалів справи висновок експерта у галузі права, оскільки такий висновок отриманий на звернення адвоката після вирішення справи у суді першої інстанції. Відповідно до частини першої статті 114 ЦПК України учасники справи мають право подати до суду висновок експерта у галузі права щодо: 1) застосування аналогії закону чи аналогії права; 2) змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі. Зазначений відповідачем висновок не стосується визначених у частині першої статті 114 ЦПК України питань. Клопотання відповідача, подане його представником до апеляційного суду про залучення експерта, не містить обґрунтування тих питань, для з'ясування яких має бути залучений зазначений експерт, тоді як

підготовлений науково-правовий експертний висновок виходить за межі кола питань, передбачених частиною першою статті 114 ЦПК України [8].

Отже, підсумовуючи вище вказане можна сказати, що висновок експерта в галузі права, як категорія висновку є так чи інакше ізольованою від засобів доказування. Так, як висновок експерта у галузі права не є обов'язковим для суду, та не може впливати на його рішення в порівнянні з висновком експерта чи спеціаліста, що суттєво може змінювати рішення суду. Як і будь-яке соціальне явище, інститут експертів з питань права не позбавлений певних недоліків. Адже вони переважно пов'язані з неналежним застосуванням цього процесуального інституту. До прикладу, надання висновку експертом, який не є фахівцем у межах правового регулювання конкретних спірних правовідносин, вихід експертом за межі предмету висновку, що встановлені в законі тощо. На жаль, такі випадки зустрічаються та суттєвим чином псують не лише авторитет таких науковців, але й знижують значущість процесуального інституту експертів з питань права. Окрім того, існує також проблема забезпечення статусу експертів як суб'єктів, які не зацікавлені в результатах розгляду справи. Це пов'язано із тим, що сторона у справі звертається безпосередньо до експерта та замовляє відповідний висновок. Проте на практиці такий недолік можна мінімізувати шляхом запровадження на рівні корпоративних норм чітких правил, що сприятимуть незалежності та неупередженості експерта. У разі створення умов для того, щоб експерт був дійсно незаінтересованим у результаті розгляду справи суб'єктом, він може сформулювати неупереджені висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені учасниками справи, на які суд може посилатися в рішенні як на джерело відомостей, що містяться в ньому.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Наукова стаття «Висновок експерта в цивільному судочинстві» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.academia.edu/37579137/D092D0B8D181>
3. Закон України «Про судову експертизу» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
4. Наукова стаття «Процесуальне становище експерта та спеціаліста як учасників цивільного процесу» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/37242/1/eu>
5. Наукова стаття «Співвідношення висновків, що надаються експертом, спеціалістом, органами державної влади та місцевого самоврядування у цивільному процесі» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/12151/1/4D012A9D0>
6. О. Поліводський «Експерт у галузі права: новела процесуального законодавства чи усталена практика, закріплена в законі?» [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zib.com.ua/ua/131753-chim_dopomozhe_ekspert_u_galuzi_prava_v_sudovomu_procesi.html
7. Рішення Суду від 29.08.2018 по справі № 233 № 233/4430/19. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83871012>
8. Постанова Суду від 17 .07. 2019 по справі № 243/9234/17 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83096456>

УДК 343.13(477+73)

ПРОФЕСІЯ СЛІДЧОГО УКРАЇНИ ТА США

Тетяна ПОСТРИГАНЬ,

*кандидат юридичних наук, доцент, адвокат,
доцент кафедри історії та права
Черкаського державного технологічного університету*

Дар'я СИЧОВА,

*студентка спеціальності «Право»
Черкаського державного технологічного університету*

Слідчий – це посадова особа, уповноважена державою проводити досудове розслідування, а також інші процесуальні дії, передбачені законодавством.

Залежно від місця роботи, слідчі можуть здійснювати свою діяльність у різних правоохоронних органах.

Вимоги до слідчого:

- вища юридична, військова або профільна освіта (залежно від місця служби);
- додаткова фізична та спеціальна підготовка;
- досвід роботи в даній сфері;
- аналітичний склад розуму;
- твердість характеру;
- вільне володіння державною мовою.

Обов'язки слідчого:

- самостійно ухвалює рішення щодо напрямку та проведення різних слідчих дій (якщо законом не передбачене одержання санкції від прокурора або постанови від судді);
- несе персональну відповідальність за своєчасне та правильне розслідування справ;
- взаємодіє з органами дізнання, видаючи їм доручення та вказівки щодо проведення певних пошукових або слідчих дій;
- видає постанови відносно конкретної кримінальної справи, які є обов'язковими до виконання всіма підприємствами, посадовими особами та громадянами;
- самостійно ухвалює рішення щодо напрямку та проведення різних слідчих дій (якщо законом не передбачене одержання санкції від прокурора або постанови від судді);
- несе персональну відповідальність за своєчасне та правильне розслідування справ;
- взаємодіє з органами дізнання, видаючи їм доручення та вказівки щодо проведення певних пошукових або слідчих дій;

- видає постанови відносно конкретної кримінальної справи, які є обов'язковими до виконання всіма підприємствами, посадовими особами та громадянами.

Де можна працювати:

- органи внутрішніх справ;
- служба безпеки України;
- військова прокуратура;
- організації, що здійснюють контроль по дотриманню податкового законодавства;
- підрозділ детективів Національного антикорупційного бюро;
- органи кримінально-виконавчої служби [1, 2].

ФБР США

Федеральне бюро розслідувань – агентство Міністерства юстиції США, яке служить у ролі федерального кримінального слідчого органу і внутрішньої розвідки (контррозвідки). В юрисдикцію ФБР входять повноваження розслідувати діяльність з приводу більш ніж 200 категорій порушень і федеральних злочинів.

Підготовка кадрів для ФБР здійснюється в Академії ФБР (м. Куантіко, штат Вірджинія). При підготовці нових агентів ФБР, вони набувають знань, які стануть їм у нагоді для того, щоб в майбутньому розпочати ефективну правоохоронну діяльність в якості федеральних агентів і слідчих.

Загальними вимогами при відборі кандидатів є: 1) американське громадянство або громадянство Північних Маріанських островів; 2) вік від 23 до 37 років; 3) освітній рівень – вища чотирирічна освіта в коледжі чи університеті (ступінь бакалавра); 4) три роки професійного досвіду роботи; 5) наявність дійсних водійських прав.

Основна мета ФБР в тому, щоб охороняти і захищати Сполучені Штати, підтримувати і застосовувати кримінальні закони Сполучених Штатів і забезпечувати керівництво і послуги кримінального правосуддя для федеральних, державних, муніципальних та міжнародних агентств і партнерів.

ФБР складається з декількох відділів, найбільший з них – Кримінальний Слідчий Відділ (CID – Criminal Investigations Division), має власний ядерний реактор для нейтронного аналізу. Інші відділи мають винятково адміністративні функції, що відносяться до організації внутрішніх питань: кадрові, фінансові, управлінські і таке ін.

Відомо, що в США не існує центрального (головного) поліцейського органу як, наприклад, в Україні Міністерство внутрішніх справ та Національна поліція, а тому, відповідно, й не існує централізованої відомчої професійної освіти для працівників поліції. Єдиний виняток із цього загального правила – Національна академія Федерального бюро розслідувань США, яка структурно входить до Університету Вірджинії. Отже, підготовку кадрів для ФБР США здійснює Національна академія ФБР. Причому слід особливо зазначити, що Федеральне бюро розслідувань США є потужним структурним відомством Міністерства юстиції США [3, 4].

Таким чином, можна зробити висновок, що слідчий – це дуже відповідальна професія і якщо працювати, треба прикласти багато зусиль та знань.

Список використаних джерел

1. Проект Закону України «Про статус слідчих» від 25.01.2008 Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/JF13X00A?an=3>
2. Слідчий. Режим доступу: <https://poprofessii.in.ua/uk/slidchijj>
3. Федеральне бюро розслідувань Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Федеральне_бюро_розслідувань
4. Національна академія Федерального бюро розслідувань США як орієнтир освітньої, науково-дослідної та правоохоронної діяльності Режим доступу: <https://lexinform.com.ua/v-sviti/shho-oznachaye-buty-agentom-fbr-natsionalna-akademiya-federalnogo-byuro-rozsliduvan-ssha-yak-oriyentyr-osvitnoyi-naukovo-doslidnoyi-ta-pravoohoronnoyi-diyalnosti-chastyna-1/>

УДК 343.98(477+100)

КРИМІНАЛІСТ УКРАЇНИ І ІНШИХ КРАЇН

Тетяна ПОСТРИГАНЬ,

*кандидат юридичних наук, доцент, адвокат,
доцент кафедри історії та права*

Черкаського державного технологічного університету

Валерія ЖЕРТОВСЬКА,

студентка спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Криміналіст – це кваліфікований фахівець, який займається збором доказів, їхнім дослідженням і видачею висновків по той чи іншій кримінальній справі.

Криміналіст України. Обов'язки криміналіста:

- фотозйомка місця злочину;
- детальне вивчення місця злочину та збір доказів;
- проведення необхідних криміналістичних експертиз;
- складання експертного висновку.

Види судових експертиз, які можуть проводити криміналісти:

- почеркознавча (установлення особистості людини, що написала той або інший текст);
- судово-балістична (дослідження ручної вогнепальної зброї та боєприпасів);

МАТЕРІАЛИ ІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

- дактилоскопічна (дослідження відбитків пальців рук для встановлення «власника» даних відбитків);
- фоноскопична (вивчення звукової інформації для ідентифікації особистості по голосу);
- портретна (установлення особистості людини по фото- і відеоматеріалам);
- трасологічна (вивчення слідів на місці злочину, наприклад: сліди взуття людини, сліди знарядь злочину, сліди транспортних засобів);
- ДНК- або генетична дактилоскопія (установлення особистості людину на підставі зібраного матеріалу, наприклад: кров, слина, сперма, волосся);
- техніко-криміналістична експертиза документів (дослідження різних документів, бланків, купюр) [1].

Як стати криміналіста – освіта і кар'єра. Кваліфікаційними вимогами для цієї професії є наявність вищої юридичної освіти – ступінь «Бакалавр», придатність за станом здоров'я та наявність необхідних знань і вмінь. Під час навчання на криміналіста, курсанти будуть вивчати такі спеціальні дисципліни як:

- кримінальне право;
- кримінальний процес;
- криміналістика;
- адміністративне право;
- організація діяльності підрозділів Національної поліції України;
- конфліктологія;
- криміналістична тактика;
- криміналістична методика;
- судова експертологія.

Під час навчання курсанти проходять практику у підрозділах Національної поліції, а після закінчення бакалаврату є чудова можливість вступу на престижні магістерські програми за спеціальностями «Право» та «Правоохоронна діяльність» [2].

Криміналіст США. Обов'язки криміналіста:

- Аналіз причин та наслідків злочинів для окремих людей, сімей та суспільств;
- Оцінка ефективності судових систем у застосуванні закону;
- Оцінка ефективності корекційно-реабілітаційних програм;
- Розробка стратегій запобігання та зменшення злочинності;
- Профілювання різних видів злочинців;
- Ведення точної документації про всі скоєні злочини;
- Вимірювання рівня злочинності в різних регіонах.

Як кваліфікований криминолог, ви зможете просунутися в більш спеціалізовані галузі або перейти на адміністративні посади. Щоб потрапити туди, вам слід:

- Отримайте великий досвід роботи;

- Отримайте ступінь магістра в таких сферах, як криміналістична кримінологія або кримінальна психологія – це дасть змогу стати криміналістичним або психологічним криміналістом;
- Отримати професійну сертифікацію кримінального профіля від Міжнародної асоціації судових криміналістів;
- Приєднуйтесь до професійних органів, таких як Американське товариство криміналістики, щоб встановити мережу з іншими криміналістами.

Можливості роботи:

- Місцеві та державні управління поліції;
- Федеральні правоохоронні органи, такі як ФБР;
- Судові системи;
- Реабілітаційні та корекційні центри;
- Криміналістичні лабораторії;
- Організації соціального забезпечення.

Маючи великий досвід та ступінь магістра, ви можете стати адміністратором судової системи. Щоб стати викладачем або науковим співробітником коледжів та університетів, потрібен докторський ступінь [3].

Криміналіст Канади. Загальні обов'язки:

- Вони збирають докази з місця злочину;
- Вони досліджують речові докази шляхом фізичного та хімічного аналізу;
- Проведення тестів;
- Інтерпретація даних розслідувань та доказів;
- Вони готують звіти про висновки;
- Свідчення як судмедексперт;
- Консультації для приватних розслідувань;
- Також проводять розтин;
- Використання методів мікроскопічного дослідження, математичних законів, складних інструментів і принципів, наукових принципів та довідкової літератури для аналізу доказів.

Кар'єра і розвиток.

Щороку криміналісти отримують середню зарплату в 63,164 канадських доларів, що більше, ніж заробітки на багатьох роботах у Канаді. У Канаді є багато роботодавців судових експертів, таких як лікарні, Канадська служба розвідки безпеки, Національне бюро боротьби з підробками, Королівська канадська кінна поліція (RCMP) тощо. Вся Канада має високий попит на криміналістів. Отже, знайти роботу судмедекспертом у Канаді буде швидко. Ви можете створити власну судово-медичну практику в Канаді. Нарешті, перспективи криміналістів у Канаді чудові, а це означає, що це хороша кар'єра для вас. Власне, до 16 року можливості працевлаштування судових експертів зростуть на 2030 %.

Робочі місця:

- Відділи поліції;
- Офіси шерифів;

- Окружні прокуратури;
- Регіональні та державні установи;
- Судово-медичні кабінети;
- Приватні компанії;
- Коледжі та університети;
- Лікарні;
- Токсикологічні лабораторії;
- Федеральні правоохоронні органи, такі як DEA та Канадське агентство прикордонної служби (CBSA);
- Охорона здоров'я Канади та Міністерство юстиції [4].

Таким чином, можна зробити висновок, що криміналісти України і інших країн, дещо схожі за обов'язками роботи і розвитком кар'єри, але вимоги і освіта в нас різна. В інших країнах більше вимог, щоб стати криміналістом, чим в Україні. Тому саме з цього потрібно робити висновок, що Україні треба розширити вимоги для криміналістів. Щоб в майбутньому наших криміналістів ставили в приклад.

Список використаних джерел

1. Криміналіст (Експерт-криміналіст). Режим доступу: https://poprofessii.in.ua/uk/kriminalist_ekspertkriminalist
2. Професія криміналіста. Режим доступу: <https://dnuvs.in.ua/profesiya-kryminalista>
3. Як стати кримінологом у США. Режим доступу: <https://uk.bld-net.com/how-become-criminologist-us>
4. Шість кроків, щоб стати судовим експертом в Канаді. Режим доступу: <https://workstudyvisa.com/uk/стаття-криміналістом-в-Канаді/>

УДК 347.9(477)

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ

Денис РОМАНЬКО,

студент спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Досить нелегко проаналізувати історію походження та розвиток українського судочинства, адже великий проміжок часу українські землі були у складі деяких держав і відповідно судова система зазнавала впливу цих держав.

Тому, можна сказати, що судоустрій країни формувався залежно від історичних подій, які відбувалися на нашій землі. Що до визначених видів

судів, які були на території сучасної України до Національно-визвольної війни українського народу 1648 року є деякі проблеми через недостатню кількість підтверджених джерел.

У зв'язку з тим, що після 1648 р. роль козаків зросла, було сформовано так звані форми військового суду. До їх складу входили: сільські, сотенні, полкові та генеральні суди. Судом першої інстанції на ті часи був сільський суд, до компетенції якого входив розгляд нескладних справ.

Суд Сотні формувався у містечках, де знаходилася Сотня. Громадянські та кримінальні справи, пов'язані з чиновниками сотні та козаками, які були у відповідній сотні, та потім підлягали розгляду в сотному суді. Напочатку цей полковий суд був постійним, бо там створювався і розглядав справи за наказом полковника у місті, колишньому центром полку. До питань полкових судів входили розгляди кримінальних і цивільних справ не тільки щодо, або за безпосередньою участю полкового урядника, а і сотника-урядника та рядового козака.

Загальновійськовий суд (аналогічно з полковим) не працював постійно, а проводився і засідав там, де знаходився сам гетьман. Генеральному судові було вказано право розглядати справи або як суд першої інстанції у цивільних або кримінальних справах про генерал-старшину, полковників, бойових та бунчукових товаришів, військових канцлерів, а також, взятих під гетьманське заступництво, або як апеляційну інстанцію, тобто. переглядати справи, які раніше були вже розглянуті судами нижчої інстанції.

На кінець XVIII століття – початку XIX століття суд відокремився від інших державних органів, мав самостійність та незалежність.

В цьому етапі з'являється і швидко розвивається судова влада. В Основних положеннях про судоустрій було створено положення про відокремлення судової влади від адміністративної, виконавчої та законодавчої. До середини XIX ст. судова система Російської імперії була важкою і досить складною, вона складалася із 16 інстанцій (це види судів) [1, с. 613]. Судовою владою керували мирові судді, з'їзди мирових суддів, окружні суди, судові палати та Урядовий Сенат як найвища касаційна інстанція. На сьогоднішній день вчені говорять, що за 50 років судової реформи судова система того часу не була чіткою, але мала низку «демократичних» рис, таких як суди присяжних, виборничі суди, висококваліфіковані адвокати, суттєве зменшення термінів розгляду справ, ефективна боротьба з хабарництвом [2, с. 1391].

На період революції 1917 р. Такі ознаки судової влади, як виборність і незалежність суддів, змагальність і гласність процесу, рівність сторін перед судом, право обвинуваченого на захист, мали всього декларативний характер. Декрет про суд № 1 від 7 грудня 1917 р. частково ліквідував всю судову систему, що працювала після реформи 1864 р., і створив суди, які були започатковані на основі виборів, коли судді обиралися робітниками з числа робітників.

На період існування Української Народної Республіки ІІІ Універсал Української Центральної Ради, ухвалений 7 (20) листопада 1917 р., встановив положення про те, що суд в Україні повинен бути чесним та відповідати народному духу. На цьому етапі не можна сказати, що була незалежність суду від других установ, так як всі органи підпорядковувалися парламенту.

На період правління гетьмана П. Скоропадського в Україні судова влада повністю залежала від найвищого керівника влади та навіть уособлювала його. Лише один гетьман мав право звільнити чи пом'якшити рішення засудженого, оголосити про загальне прощення скоєних злочинних діянь зі скасуванням переслідування. Склад суду вищої інстанції на період правління гетьмана – Загального суду України – формував гетьман [3, с. 267].

Проаналізувавши вищесказане можна умовно поділити історичне становлення та розвиток судової системи України хронологічно на такі етапи: козацький, імперський, часів Української Народної Республіки, часів гетьмана П. Скоропадського, радянський, демократичний [3, с. 354].

Необхідність реформування судової системи України створювалася протягом тривалого часу. Найбільш значними діями з боку законодавця, які б сприяли подальшому здійсненню судової реформи протягом останніх років, перш за все, було прийняття Законів України «Про забезпечення права на справедливий суд» та «Про відновлення довіри до судової влади в Україні». Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» було прийнято з метою підвищення національних стандартів судоустрою і судочинства та забезпечення права осіб на справедливий суд в його буквальному сенсі.

Отже, зміна норм Конституції України та введення в дію нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів» є новим етапом реальних нововведень, які повинні відбуватися з українським судоустроєм та статусом представників судової гілки влади. Ці дії повинні бути передумовою для здійснення повноцінного реформування судової системи України. Проте, говорити про цілковите її реформування внаслідок зміни та появи нових норм права в частині правосуддя поки не можна, адже такий процес охоплює більш широкий спектр вчинення дій з боку законодавця.

Список використаних джерел

1. Міллер Д. П. Міллер Д. П. Суды земские, городские и подкоморские в XVIII в. / Д. П. Міллер // Антологія української юридичної думки : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Т. 3 : Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба / упоряд. : І. Б. Ксенко, Т. І. Бондарук, О. О. Самійленко; відп. ред. І. Б. Ксенко. К. : Вид. Дім «Юридична книга», 2003. 553 с.
2. Падох Я. Ґрунтове судочинство на Лівобережній Україні у другій половині XVII–XVIII століття / Я. Падох // Антологія української юридичної думки : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Т. 3 : Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба / упоряд. : І. Б. Ксенко, Т. І. Бондарук, О. О. Самійленко ; відп. ред. І. Б. Ксенко. К. : Вид. Дім «Юридична книга», 2003. 553 с.
3. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку. / За ред. І. Б. Усенка. Київ : «Наукова думка», 2014. 501 с.

УДК 347.9(477)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ

Євген ДЄДЕНЬОВ,

студент спеціальності «Право»

Черкаський державний технологічний університет

Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову (ст. 6 Конституції України). Судову систему України донедавна складали лише загальні суди: або, як їх ще іменують, суди загальної юрисдикції. Ці суди здійснюють правосуддя з цивільних та кримінальних справ, а також у передбачених законом випадках розглядають справи про адміністративні правопорушення. Разом із тим розвиток, удосконалення або зміна судової системи, особливо в періоди соціальних реформ, є природним процесом, оскільки в суспільстві формуються нові види соціальних відносин, що збільшують кількість і зміст правових зв'язків між громадянами, громадянами і державою, юридичними особами. Будова судової системи, функціонування її окремих гілок і ланок мають бути похідними від тих завдань, які суспільство ставить перед судовою владою як однією з основних гілок державної влади. Судова влада зобов'язана: а) вирішувати суперечності, які виникають між законодавчою і виконавчою гілками влади; б) реалізовувати невід'ємне право громадян на судовий захист від будь-яких посягань на честь і гідність, життя і здоров'я, майно тощо, захист від неправомірних дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб; в) забезпечувати захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб незалежним і компетентним судом; г) гарантувати реалізацію прав громадян і юридичних осіб на оскарження судового рішення в поєднанні з його стабільністю як одного із чинників юридично визначеного стану.

Судова влада – це система утворених відповідно до закону органів, що наділені виключними владними повноваженнями по розгляду юридично значущих справ із застосуванням спеціальної визначеної законом процесуальної форми, яка містить гарантії законності й справедливості рішень, що приймаються. Органом, наділеним повноваженням по реалізації одного з видів державної влади, – судової, є суд. У сукупності усі суди країни складають її судову систему, яка є організаційним втіленням судової влади.

Основним завданням судової влади у правовій державі є захист гарантованих Конституцією, законами України, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та іншими міжнародними договорами України прав і свобод людини і громадянина, а також прав юридичних осіб і держави на засадах верховенства права. Це впливає із положень Основного Закону України щодо пріоритету людини, спрямованості усіх дій держави на захист її від усіляких протиправних посягань. Крім того, Конституцією України встановлено, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій

чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, а юрисдикція судів поширюється на усі правовідносини, які виникають у державі.

Основні засади організації та діяльності судової влади регламентовано Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів України». Згідно з ч. 3 ст. 124 Конституції України судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Статтею 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів України» чітко визначена структура судів загальної юрисдикції України, яку складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди, Апеляційний суд України; 3) Верховний Суд України.

Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні, який вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Статус Конституційного Суду України визначається ст. 147–153 Конституції України та Законом України «Про Конституційний Суд України».

Завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України. Діяльність Конституційного Суду України базується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості винесених ним рішень. Конституційний Суд України ухвалює рішення та дає висновки у справах щодо: конституційності законів та інших нормативно-правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; відповідності Конституції України чинним міжнародним договорам України або тим міжнародним договорам, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених ст. 111 та 151 Конституції України; офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Рішення й висновки Конституційного Суду України із зазначених питань є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені. Закони, інші нормативно-правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність від дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України про судоустрій і статус суддів від 18.08.2022 № 1402-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

УДК 347.965(100)

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЇ АДВОКАТА В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

ТЕТЯНА ПОСТРИГАНЬ,

*кандидат юридичних наук, доцент, адвокат,
доцент кафедри історії та права
Черкаського державного технологічного університету*

Анна ЩЕНКО,

*студентка спеціальність «Право»
Черкаського державного технологічного університету*

В Україні адвокат – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1]. Адвокат є самозайнятою особою, що провадить незалежну професійну (адвокатську) діяльність.

Для того щоб стати адвокатом потрібна перш за все вища освіта. В Україні, аби стати бакалавром права, треба навчатися 4 роки, при цьому студенти спершу навчаються за загальним планом і лише під кінець навчання або на магістратурі відбувається спеціалізація за певними галузями права. Після здобуття «бакалавра» студент може продовжити навчання на «магістра». Навчання на магістратурі зазвичай триває 2 роки.

Заробітна плата хорошого адвоката в Україні залежить від його кваліфікації, складності справ якими він займається. Тому зарплата в місяць починається від 10 000 та може зростати наближено до 100 000 грн. [2].

У Німеччині ж навчання в університеті займає так само не менше 4 років, і це якщо скласти іспити з першого разу та вчасно. Інакше навчання може затягнутися. Вчитися доволі складно – за статистикою, третина студентів вирішують вибрати іншу сферу діяльності вже на третьому році навчання. Стажування відбувається впродовж 2 років у різних інстанціях та є оплачуваним. Майбутньому адвокату необхідно пройти подвійну перевірку знань і навичок. По закінченню 5 семестрів навчання здається перший державний іспит, для його здачі дається лише 2 спроби. Після здачі цього іспиту дається диплом й можна працювати юридичним консультантом у певних фірмах, але лише тих які не спеціалізуються на юридичній проблематиці. Другий іспит складається після стажування та має на меті перевірити не теоретичні а практичні навички, тому і дається після стажування. За статистикою другий іспит здають близько 70 % кандидатів. У Німеччині адвокат отримує близько 6 700–7 500 бтутто [2].

У Франції навчання триває 18 місяців і ділиться на 3 рівні – кожен по 6 місяців. Вивчення предметів тут відбувається за принципом «Від простішого до складнішого». На першому рівні вивчають базові предмети. Другий рівень передбачає вибір індивідуальної програми, що безпосередньо стосується майбутньої сфери діяльності. На третьому рівні студенти вже проходять стажування. Після проходження курсу навчання складається випускний іспит, після якого, в разі успіху видається сертифікат. Іспит доволі жорсткий – складається з письмової та усної частин. Письмова частина перевіряє навички складання юридичних документів; усна частина складніша – у ній перевіряється знання різних галузей права, та проходить на іноземній мові, тій яку вибрав кандидат. Адвокат отримує 5000 євро в місяць [2].

У США навчання триває 7 років: спочатку студент 4 роки навчається в коледжі, а потім ще 3 роки у правничій школі. При цьому перші 4 роки є спільними – досить часто у правничих школах можна зустріти колишніх математиків, економістів і т.д. Правничих шкіл у США існує велика кількість, від дорогих до дешевих. Щоб стати практикуючим юристом, необхідно скласти спеціальний іспит, цей іспит триває 4 дні. Перший день – тест з етики; другий – тест на знання законів, протягом решти двох днів перевіряється знання законодавства. Зарплата спеціалістів по праву в США завжди була високою. Річна плата адвокатів може сягати близько 118 000 доларів [2].

У Великій Британії можна стати адвокатом без юридичної освіти. Отримавши вищу неюридичну освіту, кожний може пройти так званий (The Gradual Degree of Law). Це навчальний курс, який триває 1 рік, на ньому студент отримує весь необхідний комплекс юридичних знань. Після цього необхідно пройти юридичну практику (The Legal Practice Course) та стажування в юридичній фірмі. Студентам юридичних факультетів потрібно обов'язково пройти юридичну практику та стажування. В Англії багато випускників юридичних факультетів не стають юристами, через те, що кількість місць для стажування в кілька разів менша ніж випускників, тому пройти стажування надзвичайно складно. Якщо ж все таки пощастить отримати бажану посаду, то необхідно щороку проходити спеціальні тренінги, що мати можливість працювати далі [2].

Таким чином, доступ до професії адвоката в різних країнах має свої особливості, проте ця професія є престижною в Україні та за кордоном.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
2. В. Жеребецький. Як стають адвокатами у нас і за кордоном: що необхідно для того, щоб працювати адвокатом в різних країнах. / Режим доступу: <https://porady.org.ua/yak-stayut-advokatamy-u-nas-i-za-kordonom-shcho-neobkhidno-dlya-toho-shchob-pratsyuvaty-advokatom-v>.

УДК 342.7:316.346.2

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Любомира МЕЛЕХ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Софія ПЕТРІВ,

*студентка 3 курсу Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

У всьому світі жінки зіштовхуються зі складнощами при прийомі на роботу і змушені «розриватися» між трудовими обов'язками та сім'єю. Гендерні стереотипи шкодять і чоловікам. Вони змушені відповідати нормативним уявленням про маскуліність, часто вигоряють на роботі та не звертаються вчасно за медичною допомогою.

Відповідно до статті 24 Конституції України, громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [1].

Згідно зі статтею 2 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, держави – сторони зобов'язуються забезпечити принцип рівноправності чоловіків і жінок, передбачивши його в національних конституціях або в іншому відповідному законодавстві, та забезпечити його практичне здійснення за допомогою закону та інших відповідних заходів [4].

Легальне визначення гендерної рівності містить Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»: «гендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства» [5].

Гендерна рівність означає, що чоловіки та жінки мають рівний доступ до прав людини та рівні можливості. Чоловіки та жінки також мають однакові ресурси та захист. Стать не є фактором, який визначає, чи маєте ви ці основні права людини чи можливості.

Гендерні стереотипи – це розповсюдженні в суспільстві уявлення про властивості і поведінки представників різної статі, в першу чергу чоловіків і жінок. Гендерні стереотипи тісно пов'язані з існуючими в даному суспільстві гендерними ролями і служать для їхнього підтримання і відтворення. Також гендерні стереотипи сприяють підтриманню гендерної нерівності.

Гендерні стереотипи – це узагальнене уявлення про роль чоловіків і жінок в суспільстві, що накладають відбиток на поведінку особистості, впливають на процеси політичної соціалізації та політичної поведінки в суспільстві [2, с. 132].

Стереотипи задають уявлення про те, яка поведінка очікується від жінки, чоловіка, людини певного віку чи виду зайнятості тощо. Найчастіше причинами гендерних стереотипів є застарілі уявлення про світ. Люди формують свої уявлення про ті чи інші речі, застосовуючи знання, які отримали від представників старших поколінь.

Дослідження показують, що до жінок висуваються суворіші стандарти просування по службі: жінки, які отримали підвищення, мають вищі рейтинги продуктивності, ніж чоловіки, які отримали підвищення, а рейтинги продуктивності більше пов'язані з підвищенням жінок, ніж чоловіків.

Декілька розповсюджених стереотипів:

Риси характеру. Наприклад, від жінок часто очікують поступливості та емоційності, тоді як від чоловіків зазвичай очікують самовпевненості та агресивності.

Поведінка вдома. Деякі люди очікують, що жінки піклуватимуться про дітей, готуватимуть їжу та прибиратимуть у домі, тоді як чоловіки займатимуться фінансами, працюватимуть над машиною та ремонтуватимуть будинок.

Професії. Деякі люди швидко припускають, що вчителі та медсестри – жінки, а пілоти, лікарі та інженери – чоловіки.

Зовнішній вигляд. Очікується, що жінки будуть худими та витонченими, а чоловіки – високими та м'язистими. Від чоловіків і жінок також очікується, що вони одягатимуться та виглядатимуть у спосіб, який є стереотипним для їхньої статі (чоловіки носять штани та короткі зачіски, жінки носять сукні та мають макіяж).

Згідно з контактною гіпотезою, що набула популярності в рамках когнітивних підходів починаючи з 50-х рр. ХХ ст., стереотипи руйнуються тільки в тому випадку, коли у процесі особистого контакту індивіда з представником стереотипізованої групи він отримує інформацію, що суперечить змісту стереотипу [3, с. 267].

Як подолати гендерні стереотипи?

Почніть з дому. Якщо у вас є діти, навчіть їх з раннього дитинства, що виконання домашніх обов'язків не залежить від того, що можуть робити хлопчики та дівчатка. Хлопцям теж потрібно навчитися прати, мити посуд і готувати. Дівчата також можуть косити газони, викидати сміття та допомагати ремонтувати будинок.

Це стосується не лише домашніх справ, але й інших аспектів життя, таких як колір, телевізійні шоу та переваги іграшок. Ви не повинні хвилюватися, коли ваш син вирішить пограти ляльками або ваша донька захоче мати колекцію іграшкових вантажівок.

Ви повинні дозволити своїм дітям досліджувати, тому що це один із способів пізнати себе. Вони все ще з'ясовують, чого хочуть, тому добре дати їм варіанти.

Визнайте, що обидві статі можуть бути жертвами насильства. Незважаючи на те, що ви бажаєте чесного ставлення, коли йдеться про підвищення та можливості, пам'ятайте також, що є люди, які борються з гендерними стереотипами, коли йдеться про агресію та насильство. Насильство не знає статі. Це неправда, що лише жінки можуть бути жертвами сексуальних домагань на роботі чи насильства вдома.

За даними опитування, 830 000 чоловіків щороку стають жертвами домашнього насильства.

Підтримуйте групи, які пропагують гендерну рівність. Гендерна рівність завжди буде постійною боротьбою, тому що все ще є люди, які відмовляються бачити, що час змінюється. Зараз у людей є величезні шанси та нескінченні можливості розвиватися у відповідних галузях і радіти цим. Всі статі тепер можуть ходити до школи, голосувати та працювати.

Виступайте проти гендерних упереджень. Коли комусь завдають шкоди або стримують його через гендерні упередження щодо них, будьте готові виступити проти практик, які спричинили шкоду. Ці ситуації включають випадки, коли ви є одержувачем упереджених дій. Незалежно від того, чи проблема полягає в жіночих чи чоловічих стереотипах, додаткова увага може допомогти вплинути на зміни та зменшити такі шкідливі ситуації.

Аналізуючи все вище сказане можна зробити висновки, що на сьогодні можна спостерігати стійкість стереотипного гендерного сприйняття в різних поколіннях, країнах Європейського Союзу та сферах життя. У більшості повсякденних реалій гендер має значення – у навчанні, роботі, сім'ї та стосунках, здоров'ї, дозвіллі, визначенні ідентичності, суспільному житті. Незважаючи на зміну реалій, гендерні стереотипи залишаються глибоко вкоріненими, все ще дуже яскравими та послідовними.

У багатьох різних аспектах гендерні стереотипи мають далекосяжний суспільний вплив і завдають шкоди життю як жінок, так і чоловіків. Вони обмежують свободу та вибір людей. Вони призводять до дискримінації. Вони завдають непотрібних страждань. Через підступні наслідки гендерні стереотипи потребують вирішення на різних рівнях і різними учасниками.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Цікул І. Перспективи подолання гендерних стереотипів в українській політиці. Україна в системі сучасних цивілізацій: трансформації держави та громадянського суспільства. 23–24 червня 2006 р. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Одеса: ВМВ, 2006. С. 132–134.
3. Allport G. The Nature of Prejudice. New York, 1954. 576 p.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 р.
5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків: Закон України від 8.09.2005 р. № 2866-IV.

УДК 347.965.42:346

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

Тетяна ПОСТРИГАНЬ,

*кандидат юридичних наук, доцент, адвокат,
доцент кафедри історії та права*

Черкаського державного технологічного університету

Дарина ДИКА,

студентка спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Медіація в сучасному розумінні почала розвиватися в другій половині ХХ століття, переважно у країнах англосаксонського права, після чого почалося її стрімке поширення в Європі. Вперше застосування медіації було переважно для вирішення суперечок у сфері сімейних відносин. І вже пізніше медіація отримала визнання під час вирішення широкого спектра конфліктів та спорів, починаючи від конфліктів у місцевих громадах та закінчуючи складними багатосторонніми конфліктами в комерційній та публічній сферах [1].

В Україні медіація регулюється Законом України «Про медіацію», який був прийнятий 16.11.2021 року. Цей нормативно-правовий акт визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою. Нормами ст. 1 вищевказаного Закону зазначено, що медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Згідно з ст. 4 Закону України

«Про медіацію», медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації [2].

Прийняття вказаного Закону було задекларовано безпосередній вплив на сферу правовідносин, які пов'язаних із вирішенням конфліктів (спорів), що виникають, в тому числі, з господарських правовідносин. В порівнянні з іншими способами вирішення господарських спорів, основними перевагами медіації є: не публічність вирішення конфлікту між суб'єктами господарювання, внаслідок чого не погіршується ділова репутація сторін спору, швидкість вирішення господарських спорів, тому строки вирішення конфліктів за допомогою медіації є коротшим, ніж в судовому порядку, економічність, так як вартість медіації значно нижча, за розміри судових витрат, спрямованість на пошук компромісного рішення, яке задовольнить інтереси кожної сторони тощо [3].

Якщо проаналізувати судову практику вирішення господарських спорів в судовому порядку, то можна побачити, що є зростаюча кількість звернень до господарських судів і низький відсоток виконання судових рішень. В цей же час, застосування медіації з метою вирішення господарських спорів за умови досконального правового регулювання і належної популяризації може стати дуже ефективним засобом, що істотно зменшить навантаження на господарські суди та матиме багато переваг для всіх учасників господарського конфлікту [4]. Виділяють певні стадії медіації в господарських спорах: 1) початкова стадія (тобто медіатор пояснює правила медіації, свою роль у вирішенні спору, вивчає позиції конфлікту); 2) друга стадія (з'ясовуються причини спору, налагодження переговорів між сторонами, викладення кожної сторони своїх позицій в спорі, визначення інтересів кожної сторони); 3) третя стадія (з'ясування невиявлених інтересів сторін та пошук способів для вирішення спору); 4) завершальна стадія (укладання угоди) [5].

Якщо говорити за професійного медіатора, то він має бути компетентним із питання предмету спорів, мати професійну підготовку та беззаперечно мати досвід у сфері господарського права, а також дотримання професійної етики.

Отже, можна зробити висновок, що медіація є одним з ефективних способів вирішення господарських спорів. Крім цього, даний спосіб дає можливість учасникам вирішити конфлікт без загострення уваги, ефективно продовжуючи свою фінансово – господарську діяльність, а також зберегти свою репутацію та продовжити в майбутньому взаємовигідну співпрацю. Рішення щодо результатів медіації приймається виключно сторонами, а не третьою особою, та відповідає інтересам усіх учасників конфлікту, а не для однієї сторони, як при зверненні до суду. Під час проведення медіації її організація визначається індивідуально та в найзручніший для обох сторін спосіб, а також забезпечується можливість дотримання повної конфіденційності, що є досить важливим для сторін спорів.

Список використаних джерел

1. Кохан Г. Чи потрібна медіація Україні? Юридичний радник [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://yurradnik.com.ua/stati/d1-87-d0-b8-d0-bf-d0-be-d1-82>
2. Закон України «Про медіацію» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
3. Бучко В. Б. Доцільність та ефективність запровадження інституту медіації в цивільному та господарському процесі України [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view%20=article&id=1112A021215-19&catid=1373A3-1215&Itemid=169&lang=8
4. Указ Президента України «Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text>
5. Самойленко А. Альтернатива судовим баталіям: переговори, медіація та третейський суд. Правовий тиждень. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.npp.com.ua/articles/articles/1991.html>.

УДК 340.15(477)"9/17"

ОСНОВНІ РИСИ СИСТЕМИ СУДОУСТРОЮ КНЯЖОЇ ДОБИ

Назар КОНОНЕНКО,

студент спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

В історії Київської Русі слово «суд» вперше згадується в Статуті князя Володимира Святославовича «Про десятини, суди і людей церковних». Дослідники відносять прийняття цього Статуту до перших років XI ст. Оскільки більш давнього нормативного акту, в якому б згадувався суд, не знайдено, то саме із цим Статутом пов'язується відокремлення суду від княжої влади на території України.

Із прийняттям християнства у 988 р. з'являються церковні закони, які були систематизовані і стали відомі під назвою «Статут Володимира» або «Статут Володимира Святославовича» (X ст.), та «Церковний статут Ярослава Мудрого». Ці статuti затверджують існування церковного суду, який розглядав справи про чаклунство. Церковний суд вирішував справи про злочини проти християнства. За князювання Ярослава Мудрого відбулося об'єднання земель Київської Русі, інтенсивно розвивалася державність, було укладено першу кодифіковану збірку законів – «Руську Правду», яка діяла на всій території Київської Русі. У «Руській Правді» відзначається трансформація звичаїв у норми процесуального права. Судовий процес мав змагальний характер. Судове рішення виносилося в усній формі. Виконували його різноманітні княжі агенти й вірники, мечники. Система права Київської Русі відповідала розвинутому суспільству. Тут ми знаходимо норми

кримінального, цивільного та міжнародного законодавства. За умов розвитку феодалних відносин і загострення класової боротьби створюється «Правда Ярославовичів», а на початку XII ст. Володимир Мономах уклав новий збірник законів, відомий під назвою «Статут Володимира Мономаха», а також «Повчання дітям».

Найнижчою судовою інстанцією були громадські суди, які складались із сільських старшин, що розглядали незначні справи. Рішення громадських старшин можна було оскаржити до княжих судів. Під час княжого судочинства були присутні окремі особи, що брали участь у процесі: «ябетник» – щось на зразок обвинувача, «метальник» – писар, «істці» – слідчі. Існував також суд феодала-землевласника. Під його юрисдикцію потрапляли холопи, наймити та закупи. У справі холопа рішення суду феодала було остаточним, наймити й закупи користувалися правом оскарження рішення до князівського суду.

У Київській Русі існували такі види покарань: потік та пограбування, віра, продаж. Крім того, відшкодування збитків здійснювалося за допомогою штрафів, які називалися головництво, урок, повернення крадених речей.

У середині XII ст. Київська Русь була розподілена на князівства. Монголо-татарська навала завдала величезної шкоди процесу розвитку державності України. Але, незважаючи на гніт Золотої Орди, на початку XIV ст. державне життя відроджується у Придніпров'ї, на Поділлі, Галицько-Волинській землі.

Право, релігія, культура Галицько-Волинського князівства залишилися українськими. Судові функції не відмежовувалися від адміністративних. Вищими судовими інстанціями були князь та боярська рада. На місцях судову владу здійснювали воєводи, волостелі, намісники. Існував і церковний суд, юрисдикція якого визначалася «Статутами» Ярослава Мудрого та Володимира Мономаха. Церковному суду були підсудні шлюбно-сімейні й деякі майнові справи. Процес мав змагальний характер, наявні були і елементи процесу Київської Русі [1].

Важливими рисами судово-адміністративного устрою Київської Русі були, по-перше, поділ судочинства на два відомства – світське й церковне, а по-друге, – невідокремленість суду від адміністрації.

У Київській Русі серед судів розрізняли: державні (князівські), церковні, вотчинні (боярські) та громадські (вервні).

Судова влада належала до основних прерогатив князівської влади, а обов'язок судити громадян уважався головним його обов'язком. Передовсім, князь судив своїх васалів, дружинників, бояр, які не були підсудні місцевим судам. До князя зверталися також люди, незадоволені судом місцевих суддів. Судочинство здійснювалося князем спільно з боярами на княжому дворі. Існував також об'їздний суд князя [2].

З кінця XIV ст. судова система в державі окреслюється у відповідну структуру, якої не було ні в Київській Русі, ні у Галицько-Волинському князівстві. Найвищою інстанцією вважався великокнязівський суд, який був

одноосібним, мав необмежену компетенцію і міг розглядати будь-які справи. Якщо хто-небудь і брав у ньому участь за наказом князя, то рішення все одно залишалось за володарем. Через велику кількість справ він іноді передавав право чинити суд своїй довірній особі, але таке доручення мало тимчасовий характер.

У середині XVI ст. державні суди було реформовано. Під тиском шляхти магнати відмовились від прав здійснення власного судочинства. Замість нього великий князь запровадив земські (або виборні) та гродські (або замкові) суди [3].

Земські шляхетські суди (їх ще називали шляхетськими трибуналами) були запроваджені в усіх повітах і склалися з судді, підсудка і писаря, яких обирала шляхта та затверджував великий князь, їхні засідання тривали два тижні та проходили тричі на рік. Земські суди судили шляхтичів у всіх справах, за винятком значних кримінальних випадків (наїзд на сусіднє володіння, підпал, вбивство, розбій, зґвалтування). Здебільшого тут розглядалися цивільні справи. Апеляція на вирок такого суду подавалася до суду великого князя.

Гродські суди були одноосібними – судочинство в них здійснював намісник, староста або воєвода. За дотриманням формальної сторони судового процесу стежив замковий суддя, судові книги вів писар. Ці суди розглядали переважно кримінальні справи, судили шляхтичів, міщан, селян. Апелювати на вирок цього суду можна було також до суду великого князя. Відповідно до Другого Литовського статуту, в кожному повіті утворювалися підкоморські суди, які розглядали земельні справи. До складу цих установ входили підкоморний суддя, призначений великим князем, та його заступник – коморник [4].

Судовий процес спочатку мав змагальний характер. Він розпочинався із заслуховування скарги потерпілого. Представники сторін називалися речниками або прокураторами. Відповідно до Першого Литовського статуту, якщо звинувачений не з'являвся в суд, вирок міг бути винесений заочно.

За Другим Литовським статутом тільки після триразової неявки в суд вирок виносився заочно. У випадку неявки в суд з неповажних причин винний сплачував штраф. Суд міг порушити справу без скарги потерпілого.

Список використаних джерел

1. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку За ред. І. Б. Усенка. Київ: «Наукова думка», 2014. 501 с.
2. Історія суду і судочинства в Україні : навч.-метод. рекомендації для підготовки здобувачів вищої освіти ступеня «бакалавр» суд.-адмін. ф-ту НУ «ОЮА» за спец. 081 – «Право» / [Н. В. Єфремова, І. В. Корнієнко, О. В. Горяга]. – Одеса : Фенікс, 2020. – 196 с.
3. Кравчук М. А. Історико-правові аспекти судового розсуду (дискреції) // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право. Випуск 33. Ч. 1. Ужгород, 2015. С. 44–49.
4. Лісова К. С. Судоустрій та судочинство на території України (X-XIX СТ.): історико-правовий аналіз Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 30/2021. С. 128–135.

УДК 347.775

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

Тетяна ПОСТРИГАНЬ,

*кандидат юридичних наук, доцент, адвокат,
доцент кафедри історії та права*

Черкаського державного технологічного університету

Валерія ПРИЛУЦЬКА,

студентка спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

В умовах модернізації інформаційних відносин, розширення використання простору мережі Інтернет, розвитку конкурентоспроможної господарської діяльності гостро постає проблема захисту комерційно цінної, таємної інформації про виробництво, технологію, управління, фінансову та іншу діяльність підприємства. Жорсткі умови ринку спонукають керівників підприємств до збереження і захисту від посягань інформації, яка надає їм переваги на ринку виробництва та споживання продукції, надання послуг і виконання робіт. Відповідно, законодавство про інформацію, що має комерційну цінність, встановлює особливий режим – комерційна таємниця [1 с. 673].

Організація та технологія конфіденційного діловодства, на жаль, сьогодні ще не регламентовані державними нормативними актами. Їх визначає власник конфіденційної таємниці, беручи до уваги специфіку роботи приватного підприємства. В той же час існує необхідність керуватися визначеними нормами та правилами роботи з конфіденційними документами, адже вони забезпечують належний рівень функціонування підприємства, конфіденційність інформації та збереженість таких документів.

Саме недоліки чинного законодавства створюють труднощі та проблеми для володільців комерційної таємниці, а також обмежують можливості реалізації та захисту їх права на таку інформацію. Через це відбувається поширення комерційного шпигунства та безперешкодне використання незаконно отриманої комерційної таємниці [2].

Відповідно до статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [3] і статті 21 Закону України «Про інформацію» [4] комерційна таємниця є інформацією з обмеженим доступом.

Існує три групи засобів захисту комерційної таємниці:

1. Нормативно-правові
2. Організаційні
3. Технічні.

Серед аспектів законодавчого забезпечення захисту комерційної таємниці найважливішими є визначення правового режиму комерційної таємниці як соціального ресурсу, закріплення права на комерційну таємницю на законодавчому рівні та створення гарантій реалізації цього права.

Охороною комерційної таємниці повинні займатись не лише володілець, а й органи державної влади. Водночас важливу роль в охороні комерційної таємниці відіграє служба діловодства на підприємстві. Ця служба відповідає за ведення обліку, руху та зберігання документів. За правопорушення у сфері комерційної таємниці передбачена дисциплінарна, цивільно-правова, адміністративна та кримінальна відповідальність.

Статтею 507 Цивільного кодексу України передбачена охорона комерційної таємниці органами державної влади. Органи державної влади зобов'язані охороняти від недобросовісного комерційного використання інформацію, яка є комерційною таємницею та створення якої потребує значних зусиль і яка надана їм з метою отримання встановленого законом дозволу на діяльність, пов'язану з фармацевтичними, сільськогосподарськими, хімічними продуктами, що містять нові хімічні сполуки. Ця інформація охороняється органами державної влади також від розголошення, крім випадків, коли розголошення необхідне для забезпечення захисту населення або не вжито заходів щодо її охорони від недобросовісного комерційного використання [5].

Також важливим аспектом вивчення правового режиму комерційної таємниці є дослідження проблем нормативно-правового забезпечення охорони документів, які містять комерційну таємницю. Статтею 21 Закону України передбачено: «відносини, пов'язані з правовим режимом конфіденційної інформації, регулюються законом», але спеціального Закону України, де було б визначено поняття, систематизовано процедуру захисту та регламент роботи з комерційною таємницею не існує.

Основними чинниками, що зумовлюють необхідність прийняття закону про комерційну таємницю можна визнати:

1. Стрімкий розвиток підприємства та зростання конкуренції на товарних ринках.
2. Потреба у регулюванні суспільних відносин у сфері комерційних таємниць.
3. Відсутність нормативно-правових актів, які можуть регулювати такі відносини.
4. Приведення українського законодавства відповідно до законодавства інших країн у сфері захисту комерційної таємниці.

В результаті дослідження можна визнати, що законодавство нашої країни не регламентує заходи захисту комерційної таємниці, не встановлює фіксований механізм застосування прав власників комерційної таємниці. Недоліки в законодавстві не надають можливості власникам комерційної таємниці належно захищати свою власність, яка виникає в результаті інтелектуальної діяльності та має залишатися конфіденційною.

Список використаних джерел

1. Сляднева Г. О. Неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці суб'єкта господарювання як вид недобросовісної конкуренції / Актуальні проблеми держави і права. С. 673–677.
2. Пуркар Д. П. Березньова А. О. Трофименко Н. С. Настрадін В. П. / Проблеми правового режиму комерційної таємниці суб'єктів господарювання / Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави / X Всеукраїнська науково-практична конференція / Збірник тез наукових доповідей. Київ, 2019. С. 345–347
3. Закон України «Про інформацію» № 48 від 01.12.1992
4. Закон України «Про доступ до публічної інформації» № 32 від 12.08.2011
5. Цивільний кодекс України № 435-IV, від 16.01.2003

УДК 342.53(477)

**ПАРЛАМЕНТСЬКЕ ПРАВО
В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА**

Людмила ТЕПТЮК,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії та права

Черкаський державний технологічний університет

Згідно із теорією поділу влади, яка в тій чи іншій мірі знайшла своє відображення у конституціоналізмі будь-якої демократичної країни, носієм верховної законодавчої влади виступає парламент. Як носій верховної законодавчої влади, парламент займає домінуюче місце у системі органів державної влади. У переважній більшості країн світу парламент має статус загальнонаціональної, виборної, законодавчої установи держави, що відображено у їхніх конституціях. Як орган, що увібрав у себе зазначені визначальні якості й характеристики, парламент втілює засади представництва інтересів різних груп і прошарків суспільства, а отже, виступає у якості однієї із провідних інституцій в державному механізмі кожної країни.

Таким чином, парламент – це найвищий загальнонаціональний представницький орган влади, який обирається народом країни – її громадянами, і який здійснює визначені законодавством повноваження у різних сферах суспільного і державного життя, провідними серед яких є повноваження законодавчого, установчого і контрольного характеру. Сам термін «парламент» походить від латинського слова «parlare», буквально – говорити, розмовляти. Отже, цей термін вживається для найменування органу, в якому говорять, обговорюють. Парламент являє собою невід'ємний атрибут кожної демократичної держави, його наявність, поряд із іншими факторами, є показником, зокрема, свободи людини і суспільства [1, с. 205].

Парламент має найбільший вплив на формування основних напрямків політики як всередині держави, так і в її зовнішніх зносинах, встановлює загальнообов'язкові правила поведінки шляхом видання законів, визначає економічний рівень життя населення, а також виступає від імені усього народу, який його обрав.

Визначальним етапом для розбудови України став 1996 рік, а саме знакова подія – прийняття Основного закону держави – Конституції. Органи державної влади стали рівноправними і незалежними один від одного. При цьому Верховна Рада України, за Конституцією, остаточно втратила колишній статус найвищого органу державної влади, але вперше набула всіх основних рис статусу парламенту України – єдиного загальнонаціонального, представницького, колегіального, виборного, однопалатного, постійно діючого органу законодавчої влади України.

Важливою рисою українського парламенту як органу законодавчої влади є його винятковість, універсальність у системі органів державної влади, що зумовлено насамперед унітарним характером нашої держави, тобто державним устроєм, поділом державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, внутрішньою структурою парламенту та іншими обставинами. Сьогодні в складний для держави і народу України час війни з росією, значення законодавчого органу як і інших державних інституцій, як і кожного громадянина є визначальним.

Згідно до статті 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Стаття 75 Конституції України говорить, що єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Це означає, що жодний орган державної влади не може приймати нормативно-правові акти вищої юридичної сили, і що саме Верховна Рада України має повну компетенцію в сфері законодавства [2]. Отже, законотворчість є прерогативою Верховної Ради України.

З огляду на це основоположною складовою національної правової системи виступає конституційне право. Конституційне право будь-якої сучасної країни – це основна галузь права держави, яка являє собою сукупність юридичних норм, що закріплюють політичну систему суспільства, економічну систему держави, форму правління, форму територіального устрою, правовий статус особи, виборче право, виборчу систему, політичний режим й інші найважливіші інститути даної держави.

У межах конституційного права як провідної галузі права України можливе формування таких важливих підгалузей права, як парламентське, муніципальне, виборче право [3, с. 20].

Парламентське право України протягом останніх років відзначається стрімкими темпами розвитку. З 1996 року склався масив правових норм прямо кореспондованих явищу парламентаризму. Конституція України містить окремий розділ, присвячений статусу, організації й діяльності парламенту

(розділ IV «Верховна Рада України»). Норми цього розділу мають основоположний характер для парламентського права. Так, у Статті 110 встановлено загальний порядок визначення Верховною Радою України неможливості виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я. У Статті 111 йдеться про парламентську процедуру усунення Президента України з поста в порядку імпічменту. Організація і діяльність органів та посадових осіб, функціонально пов'язаних з парламентом, регулюються також відповідними законами. Це закони про статус народного депутата України, про комітети Верховної Ради України, Рахункову палату, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Конституцією передбачено прийняття закону про регламент Верховної Ради України, а також законодавчого врегулювання організації і порядку діяльності тимчасових спеціальних та тимчасових слідчих комісій.

За загальним визначенням парламентське право – це система конституційно-правових норм, що регулюють ранг та місце парламенту, порядок його утворення та діяльності, статус парламентарія.

Більш детальне визначення говорить, що парламентське право – це підгалузь конституційного права України, сукупність конституційно-правових норм, які регулюють організацію і діяльність Верховної Ради України, а також регламентують питання взаємовідносин парламенту з іншими органами державної влади у зв'язку з реалізацією його функцій і повноважень. Тим самим до змісту парламентського права мають бути віднесені засоби регламентації права законодавчої ініціативи, права вето тощо. Такий підхід забезпечує цілісне сприйняття компетенції парламенту, особливо її реалізації.

До кола питань, що врегульовуються парламентським правом, слід віднести: виборчу систему, роль у парламентському процесі політичних партій і громадських організацій; статус парламенту та порядок його роботи; законодавчий процес; порядок взаємодії парламенту з іншими органами державної влади; парламентський контроль; міжпарламентське співробітництво; організаційно-адміністративне й матеріально-технічне забезпечення роботи парламенту; статус політичних інститутів і вищих посадових осіб, не врегульований нормами конституційного права.

Основою джерел парламентського права є Конституція України, що встановлює основні засади функціонування, організацію й порядок діяльності Верховної Ради України, статус народних депутатів, парламентських комітетів та комісій, фракцій, парламентських функцій та повноважень, взаємовідносин парламенту з органами державної влади, зокрема Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Конституційним судом України, Центральною виборчою комісією та ін.

Головним джерелом парламентського права є Регламент Верховної Ради України. Регламент Верховної Ради України – це похідне від Конституції України джерело парламентського права України, яке виступає у формі єдиного

кодифікованого нормативно-правового акту та затверджується у формі закону; регулює та охороняє, на підставі реалізації відповідних процесуально-процедурних норм, порядок роботи (діяльності) Верховної Ради України, її органів та посадових осіб, а також порядок здійснення нею парламентських функцій та окремих парламентських процедур [4, с. 7]. Водночас, як слушно зауважується в літературі, «Регламент парламенту – один з найбільш недооцінених суспільною думкою і, водночас, один з найважливіших елементів політичної і правової культури, культури дискусій і спорів, і зрештою – досягнення домовленостей»[5, с. 187].

Самостійну групу системи джерел складають численні рішення Конституційного суду України, постанови Верховної Ради України, окремі постанови Кабінету Міністрів України, окремі нормативно-правові акти Президента України [6].

На думку О. І. Ющика, необхідно законодавство у сфері парламентського права не обмежувати чинними на цей час законами України та Регламентом, а відповідно до п. 21 ст. 92 Конституції сформувати пакет законів парламентського права, ухваливши ряд нових законів та змінивши деякі чинні акти. Ключовими в цьому пакеті мають стати закони «Про Верховну Раду України», «Про закони і законодавчу діяльність» та Регламент Верховної Ради України [7].

Отже, парламентське право є підгалуззю конституційного права. Має певну системність, яка забезпечується рядом чинників, чи не найважливішим з яких є наявність в Конституції окремого розділу, присвяченого організації і діяльності Верховної Ради України, наявністю певного кола законів, які регулюють організацію і діяльність парламенту, його органів та державних (посадових) осіб. Змістове поєднання цих законів забезпечується Конституцією шляхом посилань або відсилок до них у тексті. До того ж усі відповідні закони пов'язані з Конституцією за предметом галузевого регулювання.

Список використаних джерел

1. Майданник О. О. Конституційне право України : Навч. посіб. К: Алерта, 2011. 380 с.
2. Конституція України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996. № 30. Ст. 141.
3. Конституційне право України: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. Ю. М. Годики, В. С. Журавського. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 341 с.
4. Ганжа Н. В. Теоретичні проблеми Регламенту Верховної Ради України. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2004. С. 7.
5. Сас С. В. Законодавство про регламент Верховної Ради України: проблеми теорії та практики. Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2005. С. 187.
6. Теліпка В. Е. Парламентське право. Академічний курс. К.: Центр учбової літератури, 2021. 664 с.
7. Ющик О. І. До питання методології пізнання законодавчого процесу в Україні // Право України, 2009. № 10. С. 89–95. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28683/10-Yushchik.pdf?sequence>

УДК 343.32”364”

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Віктор МИКОЛЕНКО,

*доктор юридичних наук,
професор кафедри історії та права*

Черкаського державного технологічного університету

Анна ШПИЛЬОВА,

студентка спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Державна зрада, кримінальна відповідальність за вчинення якої передбачена ст. 111 Кримінального кодексу України, являє собою один із найбільш небезпечних злочинів проти основ національної безпеки України. Відповідно до цієї норми, державною зрадою є діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

Збройний конфлікт – збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт) [2].

В Україні у 2014 року розпочалися два збройні конфлікти – на території АР Крими в окремих районах Донецької та Луганської областей. Водночас Єдиний державний реєстр судових рішень України містить інформацію виключно про обвинувальні вирoki за ст. 111 КК України щодо осіб, які вчинили перехід на бік ворога в період збройного конфлікту України та Російської Федерації (далі – РФ) на території АР Крим [3].

З 2014 р. кількість кримінальних проваджень за ст. 111 КК України зросла в десятки разів. Так, згідно з повідомленням Служби безпеки України, за матеріалами Департаменту контррозвідки, тільки в 2019 р. розпочато 239 кримінальних проваджень за злочини проти основ національної та громадської безпеки, зокрема за ст. 111 КК України – 57 проваджень. Завдяки діяльності контррозвідки до різних видів та строків покарання за державну зраду засуджено 24 особи [3]. Водночас, більшість обвинувальних вироків була або ще перебуває на стадії апеляційного чи касаційного оскарження.

В Криму зрадили присязі та державі, перейшовши на бік ворога, понад 99 % службовців Міністерства внутрішніх справ, близько 95 %

військовослужбовців Управління Державної охорони, понад 85 % співробітників Служби безпеки України, близько 70 % прикордонників та військових Збройних Сил України. Загалом це понад 23,5 тисячі осіб. Зрадили в Криму присязі та Україні прокурори, судді, депутати Верховної Ради АР Крим та міськради Севастополя. Масово зраджували державі та народу України представники вищеназваних структур на окупованих територіях Донецької та Луганської областей. Робота з документування та розслідування фактів державної зради триває, частина розслідуваних кримінальних проваджень розглянуті в судах, винним винесені обвинувальні вироки [4].

Верховна Рада України, реагуючи на збройну агресію на східних кордонах нашої країни та анексію АР Крим та Севастополя, прийняла зміни до КК України, скасувавши строки давності для злочинів проти основ національної безпеки України, зокрема за вчинення державної зради, та збільшивши мінімальну санкцію за вчинення цього злочину карається позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

З березня 2022 року Верховною Радою України були ухвалені зміни до Кримінального кодексу, які стосуються діяльності колаборантів. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність визначається новою статтею – 111-1. Покарання можуть варіюватися від заборони обіймати певні посади до довічного позбавлення волі [1].

Отже, колаборант – це той, хто співпрацює або очолює незаконно створені органи та робить все аби підірвати суверенітет держави, тоді як виконання державним службовцем чи посадовою особою, на тимчасово окупованій території, своїх посадових обов'язків у межах та у спосіб передбачений Конституцією та законами України, виключає поняття колаборації.

В реаліях російської агресії та масового застосування окупаційними військами насильства з метою захоплення влади, актуальним стає відповідальність особи за дії або бездіяльність, вчинені під впливом фізичного або психічного насильства. З цього приводу необхідно відзначити, що відповідно до ст. 40 Кримінального кодексу України, не є злочином дія або бездіяльність особи, яка заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, вчинена під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III
2. Закон України «Про національну безпеку України»
3. О. В. Зайцев. Проблеми державної зради на сучасному етапі. Вісник ЛДУВС ім. О. Дідоренка, 2020. С. 89.
4. С. К. Сергієвський. Диференціація кримінальної відповідальності за різні форми державної зради. Часопис Київського університету права, 2020. С. 395

UDC 352.07=111

FEATURES OF LOCAL GOVERNMENT FUNCTIONING DURING MARITAL STATE

Anastasiia CHUBINA,

*post-graduate student of the Department of Regional Policy of Educational
and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service
of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

The President of Ukraine signed the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Functioning of the Civil Service and Local Self-Government During the Period of Martial Law" №2259-IX.

The Association of Cities of Ukraine took an active part in the development and finalization of this draft law. Most of the proposals of the Association of Cities of Ukraine were taken into account in the adopted Law.

The Law expands the competence of village, settlement, and city heads during martial law and grants them sole authority to make decisions regarding:

1. release of communally owned land plots from illegally placed temporary structures;
2. survey of buildings and structures damaged as a result of hostilities;
3. dismantling of buildings and structures, which, according to the results of the survey, are recognized as dangerous and pose a threat to people's lives;
4. transfer of funds from the relevant local budget for the needs of the Armed Forces of Ukraine and/or to ensure measures of the legal regime of martial law;
5. creation of institutions to provide free primary legal assistance, appointment and dismissal of heads of such institutions;
6. fight against natural disasters, epidemics, epizootics;
7. handling of hazardous waste.

Also, the Law changes the conditions of creation, the procedure and the term of implementation of the military administration of the settlement (further – MAofS) powers of local self-government:

1. Conditions of creation of the MAofS is the failure of village, settlement, city councils and/or their executive bodies, and/or village, settlement, city mayors to exercise the powers assigned to them by the Constitution and laws of Ukraine.
2. MAofS can be created within the territories of territorial communities (previously - only settlements).
3. MAofS Chief the relevant village, settlement, city head may be appointed.
4. MAofS acquires the powers of local self-government bodies, village, settlement, city heads only after the adoption of a corresponding decision by the Verkhovna Rada of Ukraine.
5. MAofS (in case of its creation) acts no longer than the period of martial law and 30 days after (earlier before the next election).

The Law for the duration of martial law also simplifies the procedures for adopting acts of local self-government bodies and village, settlement, and city heads:

- upon admission to the service, it is not necessary to hold contests, submit a declaration, conduct a special check, submit a document confirming the level of mastery of the state language (if such an obligation exists) - these procedures and the submission of documents are postponed to peacetime;

- acts of local self-government bodies and their officials are not subject to the requirements for publication of draft acts under the Law of Ukraine "On Access to Public Information", as well as the Laws of Ukraine "On the Basics of State Regulatory Policy in the Field of Economic Activities", "On State Assistance to Entities' management".

References

1. On Making Changes to Some Laws of Ukraine Regarding the Functioning of the Civil Service and Local Self-Government during the Period of Martial Law: Law of Ukraine 12.05.2022 у. № 2259-IX. Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>

УДК 343.77:639.1.092

ПРИЧИНИ МАСОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗНАРЯДЬ БРАКОНЬЄРСТВА ТА ЗАХОДИ ПО БОРОТБІ З ЇХ ВИКОРИСТАННЯМ

Сергій ТАРАНЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та права*

Черкаського державного технологічного університету

Ростислав САБАНСЬКИЙ,

студент спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

За даними екологів щорічно в нашій країні уповноваженими органами та за участі громадськості вилучається приблизно до 100 тис. браконьєрських знарядь. Слід додати й те, що більшість таких знарядь залишається у руках браконьєрів. Скажімо лише за підрахунками Української коаліції «За дику природу», у руках тільки «рибних» браконьєрів є до 10 млн. заборонених снастей. Якими виловлюють понад 200 тис. тонн риби, тобто приблизно стільки ж, скільки добувають рибальські підприємства [1]. Щоб не бути голослівним, зазначимо для прикладу, що серед найбільш популярних знарядь та засобів лову у браконьєрів залишаються такі промислові знаряддя лову як: сітки, неводи, ятери та заборонені знаряддя лову – «екрани», металеві ості, клонні, «крила», «павуки».

Не можна не відмітити і те, що причинами такого масового використання знарядь браконьєрства є: відносна дешевизна більшості браконьєрських знарядь, простота виготовлення та їх висока ефективність (уловистість); збереження, особливо в сільській місцевості, традиції мисливства та рибальства знаряддями і способами, забороненими в даний час; правовий нігілізм значної частини населення; слабкість і корумпованість контролюючих державних екологічних служб, органів рибоохорони та мисливського надзору; низький рівень виховної роботи з населенням, включаючи роз'яснювально-виховну роботу в громадських організаціях мисливців і рибалок; небажання правоохоронних органів контролювати і припиняти продаж браконьєрських знарядь на ринках; масова та вільна браконьєрських знарядь в Інтернеті.

У розглядуваному контексті виникає питання а чому у нас процвітає браконьєрство? Очевидно по-перше наше населення як пише у своїй статті В. Олійник, член УТМР з 1954 р. живе у великих недостатках і, за повідомленнями деяких засобів масової інформації, майже четверта частина працездатного населення роками не знаходить роботи. А жити якось необхідно. По-друге держава за роки незалежності не спромоглася в певній мірі забезпечити дієвого механізму функціонування законів, а саме щоб їх чітко дотримувалися всі без винятку громадяни, незалежно від чину, посади або фінансового становища. По-третє рибоохоронні органи в значній мірі не підтримуються державою як матеріально так і морально. Це стосується як природоохоронних так і правоохоронних органів. Для цих служб браконьєрство це справа десята, та занадто вже дрібна. Вчетверте, крім того знизився рівень агітаційної та роз'яснювальної роботи серед населення (особливо серед дітей та молоді). До того ж питання браконьєрства, охорони та захисту навколишнього природного середовища засоби масової інформації висвітлюють надто рідко й невиразно [2].

Разом з тим або, точніше поставимо запитання, а як же ведеться боротьба з цим соціальним злом в розвинених країнах Європи? Відповідь дуже проста. У них браконьєрство це рідкісний випадок. Там рибалки-любители об'єднані у спілки. Де члени спілок чітко дотримуються їх статутів і чинного законодавства. А членський квиток у них має силу державної ліцензії. Не менш важливим є визначення заходів які мають проводитися по боротьбі з використанням знарядь браконьєрства.

Наприклад це боротьба з корупцією в правоохоронних та екологічних наглядових органах; масова роз'яснювально-виховна робота з населенням, особливо в школах і серед спеціалізованих груп населення – рибалок і мисливців; посилення штрафних санкцій за виготовлення, продаж, придбання, зберігання та використання браконьєрських знарядь; ведення покарання за розміщення реклами браконьєрських знарядь в Інтернеті та інших ЗМІ як за посібництво у вчиненні злочину; активне залучення правоохоронних та податкових органів до припинення виготовлення браконьєрських знарядь і продажу їх на ринках.

Заслуговує на увагу також і міжнародний досвід щодо підготовки та проведення рейдових операцій різних підрозділів по боротьбі із браконьєрством. Наприклад рейдові патрулі груп спеціального призначення підрозділу «Рейнджерс» № 75 (США) [3, с.18–19]. Так серед основних дій цих

загонів під час рейдових операцій є рейд і засідка які характерні для бойової та службової діяльності окремих підрозділів спеціального призначення.

Крім того правове забезпечення діяльності спецзагонів рибного та мисливського нагляду полягає також в обов'язковому інструктажі особового складу співробітниками поліції та оснащенні цих загонів засобами документування і фіксації обстановки. В той же час для учасників рейдових операцій із запобігання браконьєрству обов'язково розробляються постійні або типові маршрути, на яких роблять помітки щодо ділянок з найбільш вірогідними протиправними діями браконьєрів щодо їх вчинення. Як показує аналіз затриманих правопорушників, також слід обов'язково враховувати, що в значної частини громадян, які тримають у руках холодну і вогнепальну зброю, змінюється модель поведінки в екстремальних ситуаціях. Як правило, подібні предмети дають людині хибну впевненість у власній перевазі.

Не можна забувати також, що для правопорушника його несподіване затримання є стресом, під впливом якого він може вдатися до неадекватних дій. З огляду на це потрібно за допомогою різних засобів впливу змусити порушника передати вам зброю або самим вилучити її. У цьому плані, підрозділ по боротьбі з браконьєрством має швидко пересуватися та проводити інформаційно-пошукову роботу з виявлення таких правопорушників. Крім того не слід забувати, що при підготовці до рейду має знати обмежене коло учасників. Одночасно перед початком рейду необхідно встановити район угідь мисливського господарства, в якому найбільш вірогідно трапляються випадки браконьєрства. Під час рейду в місцях вірогідних порушень необхідно виявляти сліди життєдіяльності людини (сліди ніг, рук, одягу, транспортних засобів, їжі тощо), сліди незаконного полювання: гільзи, кулі, шрот, картеч та їх сліди, клейтухи, кров, сліди тварин, напрямки пострілу. Важливо також для розвідки будь-кого об'єкта основну частину дозору, особливо втомлену, доцільно залишити на деякій відстані від об'єкта для підтримки, інша частина, має детально обстежити об'єкт. Ця група досліджує об'єкт з використанням відповідних способів як: висування на зручну для спостереження точку; рух навколо об'єкта здійснюється не по колу, а по «ромашці» де завершивши спостереження на одній позиції, спостерігач відходить від неї трохи назад, потім робить бічний рух і до нової точки спостереження виходить з заду, а не збоку. Виходити на об'єкт потрібно в напрямку від сонця, щоб ускладнити порушникам виявлення групи. По можливості слід наближатися з підвітряного боку. У процесі засідки необхідно використовувати дистанційні системи спостереження за контрольованою територією за допомогою розвідувально-сигналізаційних пристроїв (РСП): сейсмічних, акустичних, магнітних, електромагнітних, інфрачервоних, балансних, сейсмоакустичних, РСП розриву, контактних, хімічної, радіаційної та метеорологічної розвідки, виявлення запалювання двигунів та запаху людей) [3, с.18–19].

Слід наголосити, що для ефективного проведення спеціальних рейдових операцій з метою боротьби з браконьєрством потрібне використання також «несмертельної зброї». Як розповсюджена практика доцільно також звернути увагу і на державні мисливські служби. Такі служби створені у Польщі це Державна мисливська охорона, права якої більш ширші, ніж у Поліції,

в Словенії – Державна служба громадської охорони дикої природи, в Італії – детективи лісової поліції, в Фінляндії та США діють служби охорони диких тварин та рибних ресурсів. Якщо скористатися передовим іноземним досвідом, маючи вже діючий і оснащений рибний патруль, було б доречним щонайменше зробити в Україні аналог Служби охорони рибних та мисливських ресурсів.

Отже, підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що результати нашого дослідження можуть посприяти виявленню причин масового використання знарядь браконьєрства та способів протидії щодо їх використання.

Список використаних джерел

1. Листопад О. Не проганяйте діда Мазая. Газета Зеркало недели. 2008. 08 жовтня (№31). С. 1. URL: <https://zn.ua/ukr/gazeta/archive>.
2. Олійник В. Що таке браконьєрство? Полювання http://ohotnik.blogspot.com/2012/01/blog-post_1451.html.
3. Большаков В., Голуб Ю. Операція «Браконьєр». Правові засади боротьби з браконьєрством. // Лісовий і мисливський журнал. Видавець: Видавн. дім «Еко-інформ» 2020. № 4. С. 18–19. URL: <https://ifforestry.gov.ua/novyny/item/1676>.

УДК 341.222.5:3342.226](477)"364"

СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ТА ВОЄННИХ ДІЙ ЯК ВІЙСЬКОВИЙ ЗЛОЧИН У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Наталія ПШЕНИШНА,

*асистент кафедри геодезії, землеустрою,
будівельних конструкцій та безпеки життєдіяльності
Черкаського державного технологічного університету*

Міжнародне гуманітарне право відповідає спеціальній галузі міжнародного права, яка називається також «правом збройних конфліктів», або «правом війни». Це давнє право, яке розвивалося поступово на основі звичаїв та договорів. Воно регламентує ведення воєнних дій, не дозволяючи конфліктам набути незворотного характеру. Одним зі способів досягнення цієї мети є обмеження вибору методів ведення війни для уникнення надмірних страждань та руйнувань. Порушення міжнародних законів війни вважається військовим злочином. Ключовим корпусом правил ведення бойових дій є Женевські конвенції, що їх підписали всі члени ООН, у тому числі Росія та Україна. Найважливішим положенням четвертої Женевської конвенції, як і міжнародного гуманітарного права, є захист цивільних під час війни, зокрема під час окупації. Четверта Конвенція про захист цивільного населення під час війни стала справжньою політичною та юридичною революцією. Насильство, тортури та вбивства – військові злочини.

Римський статут було прийнято 1998 року на дипломатичній конференції. Суть цього договору – встановлення функцій, юрисдикції та структури

Міжнародного кримінального суду (МКС). Римський статут також визначає перелік міжнародних злочинів: геноцид, злочини проти людяності, військові злочини та злочини агресії. Олександра Кейтер з американської організації Center for Justice and Accountability зазначає, що зґвалтування визначено Римським статутом як військові злочини. Але, за її словами, досі не було прецеденту, аби хтось був засуджений у Гаазі за ці дії.

Спеціальний представник Генсека з питань сексуального насильства в умовах конфлікту Праміла Паттен, виступаючи в Раді Безпеки ООН, у червні цього року розповіла, що до офісу Управління ООН із прав людини надійшли численні повідомлення про зґвалтування, але їх кількість не відображає справжніх масштабів таких злочинів, адже багато жертв не готові говорити, що з ними сталося. Праміла Паттен повідомила, що 49 зі 124 заяв про сексуальні наруги, що надійшли, стосуються дітей. Більшість жертв становлять жінки. У семи випадках насильство зазнали хлопчики, у дев'ятнадцяти – чоловіки. Але, за її словами, для того щоб міжнародна спільнота відреагувала належним чином, не потрібно чекати на перевірку всіх скарг. Навіть одного випадку достатньо для того, щоб всі сторони вжили превентивних заходів. Праміла Паттен додала, що амністію за злочини, пов'язані із сексуальним насильством, має бути виключено та заборонено.

У міжнародному праві сексуальне насильство стало вважатися можливою формою геноциду завдяки міжнародному трибуналу щодо Руанди – саме там зґвалтування було визнано зброєю війни, до того ж воно нерідко відбувалося в присутності натовпу людей – як місцевих мешканців, так і військових. Про масові випадки сексуального насильства повідомляли і жінки, і чоловіки під час воєн у Югославії. Міжнародний трибунал ООН, який розслідував військові злочини та злочини проти людства, висунув звинувачення понад 70 особам. Першим засудженим став боснійський хорват Анто Фурунджія, командир групи спецпризначення. Судом було встановлено, що Фурунджія, допитуючи жінку, знущався з неї та піддав її насильству. Завдяки цій справі суд підтвердив, що зґвалтування можна розглядати як інструмент геноциду і воно має переслідуватися в судовому порядку як порушення Женевської конвенції. Однак постраждалі стверджували, що засуджено лише невелику частину людей, замішаних у злочинах, і багато хто залишився безкарним.

Міжнародні суди мають багато недоліків, головний з яких – тривалість. Процеси можуть тривати багато років. Часто обвинувачені не доживають до своїх вироків. Однак міжнародні суди над військовими злочинцями мають важливе історичне значення, оскільки проливають світло на історичні події та роль у злочинах військових та високопосадовців.

Список використаних джерел

1. Война в Украине: никакой амнистии для виновных в изнасилованиях. Режим доступу: <https://news.un.org/ru/story/2022/06/1425192>
2. Какие законы и обычаи войны нарушает Россия в Украине Режим доступу: <https://ukrainer.net/narushenye-zakony-voyny/>
3. Насилие как средство ведения войны. Что известно об изнасилованиях на войне в Украине и как их расследуют Режим доступу: <https://www.bbc.com/russian/features-61031538>

ЗМІСТ

Михайло Теплюк До проблеми визначення предмета закону як його необхідної техніко-юридичної умови.....	3
Олексій Ющик Інформація у праві інформаційного суспільства (до питання класифікації)....	6
Олексій Ющик Предмет юридичної науки: до проблеми визначення	9
Віра Риндюк Доктрина юридичної техніки: до питання розвитку	12
Анастасія Фокіна До питання взаємозв'язку політичних прав громадян та права на громадянство в Україні.....	16
Максим Теплюк Правозастосування як специфічна форма реалізації правових норм	18
Денис Романько Проблеми міжнародно-правової відповідальності за неправомірне застосування сили.....	21
Вадим Радавський Поняття стан війни та воєнний стан в законодавстві України	24
Леонід Давиденко, Сергій Юрко Проблемні питання правової оцінки геноциду українського народу внаслідок збройної агресії Російської Федерації	26
Вікторія Чубань, Юлія Митник Діяльність Верховної Ради України в умовах воєнного стану.....	31
Вікторія Чубань, Дарія Ващенко Правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні	33
Віктор Миколенко, Владислав Камінець Відшкодування шкоди внаслідок збройної агресії Російської Федерації.....	35
Віта Подупейко, Карина Кульбіда Відшкодування шкоди потерпілим внаслідок російсько-української війни	38
Ксенія Богрець, Ростислав Сабанський Альтернативна невійськова служба під час мобілізації в умовах воєнного стану	41

Віктор Миколенко, Анна Шпильова

Особливості регулювання земельних відносин в умовах воєнного часу 45

Владислав Очеретяний

Ідеї створення селянських спілок в роки НЕПу як консолідація селянства
задля підняття його авторитету як масової соціальної верстви 48

Олександр Демченко, Анна Калініченко

Призупинення дії трудового договору в умовах воєнного стану 53

Валерія Прилуцька

Особливості здійснення цивільного судочинства
в умовах воєнного стану 55

Тетяна Постригань, Сергій Зубенко

Організація діяльності правоохоронних органів 57

Богдан Постригань

Історія становлення господарських судів в Україні 61

Сергій Тараненко

Деякі аспекти теоретичного обґрунтування вирішення великогабаритної
черкаської проблеми з урахуванням світового досвіду 63

Інна Волкова

Штраф за зловживання процесуальними правами
в цивільному судочинстві..... 67

Євген Тептюк

Проблеми законодавчого забезпечення судової реформи в Україні 72

Ірина Куненко

Актуальні питання співробітництва України
та Європейського Союзу у сфері юстиції 74

Сергій Тараненко, Вадим Радавський

Участь громадськості Черкащини в екологічному управлінні..... 77

Даніл Приймаченко

Правове забезпечення запровадження митного режиму
спільного транзиту в Україні 80

Алла Лисенко, Аліна Петренко

Злочин і покарання на Запорізькій Січі 83

Юлія Халявка, Дарина Дика

Висновок експерта у галузі права в цивільному процесі 85

Тетяна Постригань, Дар'я Сичова

Професія слідчого України та США 89

Тетяна Постригань, Валерія Жертовська Криміналіст України і інших країн	91
Денис Романько Передумови формування та сучасний стан судустрою України.....	94
Євген Деденьов Деякі питання характеристики судустрою України	97
Тетяна Постригань, Анна Іщенко Порівняльна характеристика професії адвоката в різних країнах світу	99
Любомира Мелех, Софія Петрів Гендерні стереотипи в сучасному світі.....	101
Тетяна Постригань, Дарина Дика Медіація як спосіб вирішення господарських спорів.....	104
Назар Кононенко Основні риси системи судустрою княжої доби.....	106
Тетяна Постригань, Валерія Прилуцька Правовий режим комерційної таємниці.....	109
Людмила Тептюк Парламентське право в системі національного права	111
Віктор Миколенко, Анна Шпильова Проблеми кваліфікації державної зради на сучасному етапі	115
Anastasiia Chubina Features of local government functioning during marital state	117
Сергій Тараненко, Ростислав Сабанський Причини масового використання знарядь браконьєрства та заходи по боротьбі з їх використанням	118
Наталія Пшенишна Сексуальне насильство під час збройних конфліктів та воєнних дій як військовий злочин у міжнародному праві	121

Наукове електронне видання

МАТЕРІАЛИ
II Всеукраїнської
науково-практичної конференції
«ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ»

13 грудня 2022 року

В авторській редакції

Технічний редактор Тетяна Манжура

Гарн. Times New Roman. Обл.-вид. арк. 10,45. Зам. 22-105.

Черкаський державний технологічний університет
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 896 від 16.04.2002.
бульвар Шевченка, 460, м. Черкаси, 18006.
Редакційно-видавничий відділ ЧДТУ
red_vidav@chdtu.edu.ua